

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ROBERT NOZICK'İN DEVLET VE ADALET TEORİSİ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Taha TANRIKULU**

**Enstitü Anabilim Dalı :Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı :Siyaset ve Sosyal Bilimler**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. İrfan HAŞLAK

MART-2007

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ROBERT NOZICK'İN DEVLET VE ADALET TEORİSİ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Taha TANRIKULU**

**Enstitü Anabilim Dalı :Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı :Siyaset ve Sosyal Bilimler**

Bu tez 05/03/2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

**Jüri Başkanı
Doç Dr.
Burhanettin DURAN**

**Jüri Üyesi
Yrd. Doç. Dr.
İrfan HAŞLAK**

**Jüri Üyesi
Yrd. Doç. Dr.
M. Fevzi BİLGİN**

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

05.04.2007

Taha TANRIKULU

ÖNSÖZ

Entelektüel birikimiyle böyle girift bir konunun varlık sebebi ve esin kaynağı olan saygı değer hocam Yrd. Doç. Dr. İrfan Haşlak'a –bana verdiği güven, gösterdiği hoşgörü ve sabrından dolayı- ve bilincimi, her zaman peşimde olduğunu anımsatan bir gölge ile izleyen Yrd. Doç. Dr. Mahmut Karaman'a teşekkür ederim. Ayrıca tezimin ana kaynakça yapıtı olan “Anarchy, State and Utopia'yı, çağdaş klasik filozofunun yaşadığı haritadan gönderip iki Fransızca metni bu araştırmada kullanmamı sağlayacak ölçüde Fransızca öğreten Dr. C. M'e minnettarım. Tezin yazılmış olmasının ya da böyle bir anımsatmanın tanıklık ettiğim onca erdeme hakedişini vermeye yetiyor olmayacağını veya olamayacağını bile bile...

Taha TANRIKULU

Mart–2007

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: R. NOZİCK'İN DEVLET FELSEFESİ: MİNİMAL DEVLET TEORİSİ	10
1.1. Doğa Durumu: Açıklayıcı Siyaset Teorisi.....	12
1.2. Koruyucu Cemiyetler: Ultra-minimal Devlet.....	19
1.3. Görünmez-el Teoremi ve Minimal-Devlet Kipine Geçiş İlkeleri.....	28
1.4. Nozickçi Minimal Devlet Teorisinin Eleştirisi.....	40
BÖLÜM 2: R. NOZİCK'İN ADALET FELSEFESİ: HAKEDİŞ ADALET TEORİSİ	57
2.1. Yan-Sınırlamalar Ahlakı: Kantçı Kategorik Buyruk.....	58
2.2. Hakediş Adalet Teorisi: Üç İlke.....	66
2.2.1. Sezgisel Tez: Wilt Chamberlain Argümanı.....	77
2.2.2. Felsefi Tez: Kendi Kendinin Sahibi Olma (self-ownership) Argümanı.....	82
2.3. Koşul: Lockeçu Proviso.....	89
2.4. Hakediş Adalet Teorisinin Eleştirisi.....	99
2.4.1. Komüniteryen Eleştiri: Thomas Nagel.....	103
2.4.2. Analitik Marxist Eleştiri: G. A. Cohen	107
2.4.3. Bireyci Anarşist Eleştiri: F. Young.....	112
2.5. Apostasy: Anarchy, State and Utopia'dan The Zigzag of Politics'e.....	114
SONUÇ VE ÖNERİLER	124

KAYNAKÇA.....	135
ÖZGEÇMİŞ.....	141

Tezin Başlığı: “Robert Nozick’in Devlet ve Adalet Teorisi”	
Tezin Yazarı: Taha TANRIKULU	Danışman: Yrd. Doç.Dr. İrfan HAŞLAK
Kabul Tarihi: 4 Mart 2007	Sayfa Sayısı: III (ön kısım) + 141 (tez)
Anabilimdalı: Kamu Yönetimi	Bilimdalı: Siyaset ve Sosyal Bilimler
<p>Robert Nozick’in 1974 tarihli “Anarchy, State and Utopia” kitabı, 20. yüzyılın başlarında mantıksal-pozitivist öğretinin eleştirileriyle ile sarsıntıya uğramış normatif siyaset teorisi geleneğinin John Rawls’un “a Theory of Justice” yapıtı ile birlikte yeniden doğduğu bir dönemde, ardı ardına yazılmış bir dizi teorik metinden biridir. Nozick, mutlak olarak gördüğü bireysel hakları ihlal edici hiçbir evresi bulunmayan görünmez el süreciyle zuhur ediyor olacak bir devletin ahlaki açıdan meşru olduğu hipoteziyle, anarşi-devlet dikotomisinde tercihini devletten yana yapan minimal devletçi/minarşist argümanı ile anarşist sava; “minimal”den daha büyük bir devletin meşru olmadığı savını temel line koyduğu Hakediş adalet kuramıyla da, özelde Rawlsyen adalet, genelde ise bireyi olasılıkla kolektivist bir matris ve bağlamda değerlendirme eğiliminde olan egaliteryen, kommüniteryen, Marxist yaklaşımlara karşıdır.</p> <p>Bu tezin araştırma konusu, Robert Nozick’in “devlet ve adalet teorisi”dir. Bu doğrultuda, şimdiki tezin kapsamı aşağıda verildiği gibi özetlenebilir:</p> <ol style="list-style-type: none">Geleneksel bir hareket noktasından -doğa durumu ya da anarşiden- hiçbir bireyin haklarını ihlal etmeyen bir görünmez el ya da bir kendiliğinden süreç ile ilkin farklı koruyucu cemiyetler biçiminde beliren, sonra “ultra-minimal” kipe, son olarak da “minimal” kipe doğru evrilen ahlaki açıdan meşru Nozickçi “minimal devlet teorisi”nin betimlenmesi, çözümlenmesi ve kritize edilmesi.Minimalden daha büyük bir devletin meşru olmadığı bir hipoteze dayalı, örüntülü olmayan ya da tarihsel olan Hakediş adalet ilkeleri ile bu ilkelerin dayandığı deontolojik, sezgisel ve felsefi öncül ve sonuçlarının betimlenmesi, çözümlenmesi ve kritize edilmesi amaçlanmıştır. <p>Bu kapsam doğrultusunda Nozick’in kuramsal metni, merkezi bir kaynakça olarak incelendi. Bunun yanında 1974’ten beri hakkında yazılanların oluşturduğu Nozick külliyatı betimleyici, çözümsel ve eleştirel bir yöntemle olanaklı olduğu ölçülerde gözden geçirildi. Veri edinmede sadece yabancı kaynakların referans alınmasının nedeni, Nozickyen minimal devlet ve Hakediş adalet kuramı hakkında çok sınırlı olan Türkçe literatüre giriş nitelikli bir katkı yapmaktır.</p> <p>Bu çerçevede çalışılan tezin hipotezi, Nozick’in anarşist sava karşı ahlaki açıdan meşru bir minimal devleti haklılaştır(a)madığı ve yeniden-dağıtıcı adalet kuramlarına karşı bir taslak halinde işlediği adalet kuramının da pratikte uygulandığını görmeyi istemediğidir.</p>	
Anahtar Kelimeler: doğa durumu, minimal devlet, adalet, hakediş,	

Tezin Başlığı: "Robert Nozick's Theory of the State and Justice"

Author: Taha TANRIKULU

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. İrfan HAŞLAK

Date: 4 March 2007

Nu. Of pages: III (pre text) + 141 (main body)

Department: Public Administration

Subfield: Politics and Social Sciences

The book of "Anarchy, State and Utopia" published in 1974 by Robert Nozick is one of a series of theoretical texts successively written in such a period that the tradition of normative political theory -a theory which had been declining ever since the Logical-Positivist doctrine's critique in the early 20th century- revitalized with the publication of "A Theory of Justice" by John Rawls (1971). Given the anarchy-state dichotomy, Nozick was opposed to the anarchist thesis in terms of internalizing a minimal statist-minarchist argument that a state is justified if it emerged by a series of invisible-hand processes having no step violating any individual's rights he has seen as absolute, while, by his entitlement theory of justice, was opposite to, particularly, the Rawlsian theory and, generally, the egalitarian, communitarian and Marxian approaches, which are apt to evaluate the individual within a collective matrix, and context.

The research object of this dissertation is Robert Nozick's theory of the state and justice. The scope of this dissertation, therefore, can be epitomized as follows:

- (i) It has been aimed to describe, evaluate, and criticize the Nozickian morally justified, or legitimate, state first emerging from the traditional starting-point, the state of nature, or anarchy, as the different protective associations, then to the ultra-minimal state, and finally to the minimal state by an invisible hand, or spontaneous, process by which there was no need to violate any individual rights.
- (ii) It has been aimed to describe and evaluate or criticize an unpatterned or a historical entitlement principles of justice based-on the thesis that a an expensive state-than-minimal is not justified, including its deontological, intuitional and philosophical premises and conclusions.

Paralleled to this scope of the present study, Nozick's theoretical text has been examined as a central resource to the research. In addition to this, what has been written about Nozick's philosophy since 1974 which is likely to have formed a corpus has been selected carefully as much as possible, in an analytical and critical manner. The reason why it was only referred to the non-Turkish references is to provide an introductory working about the Nozickian minimal state model and the entitlement theory of justice with the Turkish literature, which is very limited.

That Nozick has failed for justification of the state versus the individual anarchist's known claim, and that the theory of justice he has elaborated versus the re-distributionist theories of justice in his famous book was not one he wished to see applied in practice is the hypothesis of the present dissertation.

Key Words: the nature of state, minimal state, justice, entitlement.

GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısına dek akademik çevrelerde öldüğü yargısı, yazınsal bir aksiyom olarak kabul gören batı politika felsefesi geleneğinin yeniden diriliş şeceresi, hem batıda kadim Grek; doğudaysa Konfüçyüs ve Hint felsefesine kadar geriye götürülebilir “normatif siyaset teorisi” hem de bu teorinin uyarlandığı en tartışmalı politika felsefesi sorunsallarından birinin en fazla tartışılır olduğu bir süreç ile ilintilendirilebilir. Bu, rastlantısal bir ilişkilendirme ya da özdeşleştirme çabası değildir. Çünkü “ahlaki (moral) nosyonların politik ilişkiler alanında keşfi ya da uygulanması” sözcükleriyle tanımlanan normatif siyaset teorisinin uyarlandığı nosyon “adalet”e; adalet nosyonunun en fazla tartışıldığı süreç ise 1970’lere tekabül eder.

Bu ölgün yazın’ın giriş yapıtı, Robert Nozick tarafından, “J. S. Mill’in yazılarından bu yana politika ve ahlak felsefesi alanında benzeri görülmemiş, güçlü, derin, zarif ve sistematik bir çalışma” (1974: 183) olarak değerlendirilen J. Rawls’un 1971 tarihli “A Theory of Justice” (Bir Adalet Teorisi) yapıtıdır. Onun normatif siyaset felsefesinin yeniden doğuşu olduğu tanısının, aksiyomatik bir değeri vardır. Çağdaş politika felsefesinin yükselişini imgeleyen Rawls’un bu sistematik ve bütünlüklü eserini, kendisiyle işlediği “devlet” ve “adalet” temaları ekseninde en fazla karşılaştırılacağı ve de karşılaştırılacağı bir diğer çağdaş teorik çalışma izledi: “Anarchy, State and Utopia”.

Robert Nozick’in tek siyaset felsefesi kitabı olan “Anarchy, State and Utopia”nın içerisinde konumlandırıldığı 1970 sonrası periyot ya da ait olduğu tarihsel bağlamın önemliliği, çağdaş siyaset felsefesinin o zamana kadarki tarihsel gelişim çizgileri açıklamasız bırakıldığında, bulanık ve gölgeli kalır. Sadece Rawls ve Nozick’e ait olanlar değil; siyaset felsefesinin yeniden-doğuşunu temsil eden bu sürecin “adalet” odaklı kuramsallaştırma girişimlerinin hemen hemen bütününün öncesini ya da tarihsel arkaplanını betimleyici bir çerçeveye gereksinim olduğu açıktır. Bu bağlamda üç belirleyiciye göndermede bulunulabilir: Olasılıkla, bu üç belirleyici, tek bir soru ile yeniden formüle edilebilir: “Rawls’un “A Theory of Justice” yapıtı neden önemlidir?”

Bu soru, kategorik olarak üç belirleyici (determinant) açısından temalaştırılabilir:

Birincisi; mantıksal-pozitivist felsefenin eleştirisinden beri (1921) temelleri sarsılan normatif siyaset teorisinin yeniden dirilişidir. İkincisi; savaş sonrası totaliteryen

rejimlerin yükselişle altüst olan liberal değerlerin, “faydacılık” gibi “teleolojik” bir etik anlayışı ile değil; “nötral” bir doktrin olarak “deontolojik-Kantçı” bir çizgide yeniden yorumlanmasıdır. Üçüncüsü ise; Rawls’dan sonraki teorisyenlerin adalet teorilerini Rawls’un adalet konsepsiyonun ya çerçevesi içinde kalarak ya da neden dışında kaldıklarını açıklamayı gerekli görerek kuramsallaştırmış olmalarıdır.

20. yüzyıl politika felsefesinin panoramik resmi, bu üç belirleyicinin çerçevelediği bir bakış açısıyla okunduğunda, kendisine miras kalan klasik düşünce geleneğinin derin izlerinden bütüncül anlamda yoksun bırakılmış olduğu izlenimini verir. Bu prelüd iç açıcı değildir; ancak yirminci yüzyıla takaddüm eden klasik siyaset felsefesinin anlatısında iyimser olmak için yeterli gerekçelerin var olduğu önermesini de kapalı olarak içerir. Ancak bu çağın felsefi düşünce egemen mantıksal-pozitivist ya da neo-emprist eğilimleri, Plato’dan Mill’e kadarki entelektüel geleneğin siyaset teorisine akademik bir disiplin olarak görülme hakkını ve rengini veren varsayımların gerekçelendirildiği temelleri bile sarsacak kritik bir dil inşa etmiş olduğundan, söz konusu iyimserliğin de onulmaz bir düş kırıklığıyla son bulması kaçınılmaz gibi görünür. Daha da önemlisi, mantıkçı-pozitivist dile bağlı olarak klasik anlamda siyaset felsefesinin sarsıldığı savı, 1950’lere kadar akademik çevrelerde ilkin genel bir kabul gördü. 1956’da Peter Laslett, politika felsefesinin ölümü üzerine yazdığı etkin denemesinde, mantıksal pozitivistin yükselişinin -konunun kognitif savlarını ve akademik bir disiplin olarak statüsünü reddetmesi anlamında- politika felsefesinin ölümünden sorumlu olduğunu tartıştı.

Plato’dan bu yana –Aristoteles, Augustine, Aquinas, Hobbes, Locke, Rousseau, Hegel, Marx, Mill- politika felsefesinin ilişkilendirilebileceği karakteristik konular, temsili bir sorular dizisi çerçevesinde özetlenebilir: Adalet nedir? İnsan hakları var mıdır? Varsa nelerdir? Devletin rolü nedir? Bireylerin tanımlanabilir gereksinimleri var mıdır? Varsa bu gereksinimleri tatmin etmek yükümlülüğü kime aittir? Bir hükümet/yönetim, en büyük sayının en büyük mutluluğunu mu aramalıdır? Eğer öyle ise, bu niceliğin içerisinde yer alan azınlıkların yeri nedir? Bir başka devletin işlerine müdahale etmenin ahlaki açıdan meşru temelleri var mıdır? Bir yönetime meşruluk ve devlet egemenliğini veren nedir? Çoğunluk, kendi bakış açısını, toplumun geri kalanına dayatmada ne kadar

haklıdır? Toplumsal ve politik kurumların ahlaki temeli ile ilgili yetkin bir açıklama verilebilir mi? Ve en iyi hükümet ya da yönetim şekli nedir?

Bütün bu bilge portreler, politikaya, yani, politik ahlaka/ahlakiliğe ilişkin yukarıda temsili olarak verilen sorular dizisinin rasyonel ve nesnel yollardan cevap bulabileceğini varsaydılar. Böyle bir varsayımın savunsunu yapmakla bu filozofların yaptığı, politik ahlak/ahlakilik konularının bir bireysel tercih, his, tutum ya da istek olduğu görüşünü reddetmekti. Bu düşünürlere göre, politik ahlak ile ilgili sorunlara karşılık verebilen rasyonel temelli bir cevap vardır. Bu varsayım, politik eylem için rasyonel bir temel tedarik ettiğinden, politika teorisine akademik bir disiplin olma hakkını da verdi.

Her şeyden evvel politik ahlak/ahlakilik, eğer sadece bir bireysel tercih ve sorumluluk meselesiyse, gerçek anlamda bir akademik disiplin olarak görülmesi için gerekli olan kognitif ya da epistemolojik bir temelden yoksunmuş gibi görünürdü. Politik ahlakiliğe dair tercih ve hisler, siyaset psikolojisinin hassas bir konusu olarak mütalaa edilebilirdi; ama eğer tercih ve hisler bu şekilde rasyonel olarak temellendirilemiyorsa, onlarla uğraşan akademik bir disiplin de söz konusu değildi. Felsefe tarihinde, bu tutumun örneklerinin var olduğunu söylemek doğru olsa da -örneğin Protagoras- yalnızca bu yüzyıldadır ki politik ahlakilik konularının basit olarak bir tercih konusu olduğu ideası ikna edici olmuş; ince bir bilgi kuramı ile bağıntılandırılmış olan bu tutumun gelişimi, bir akademik disiplin olarak politika felsefesinin geçerlilik savını yıkıcı bir sorgulama zemine yol açmıştır.

Klasik siyaset teorisi, iyi yaşamın doğası ile insanoğlunun gelişiminde, gereksinmelerinin karşılanmasında ya da rasyonel yetilerinin gerçekleştirilmesinde elzem olan kurumsal düzenlemelerin yanında, siyasal hak, doğa yasası, adalet, en iyi hükümet şekli, bireylerin hak ve ödevleri ile toplumun yeniden-dağıtım(cı) örgütlenmesi modu ile bağıntılı bir gelenektir. Bu gelenek, “doğru” olan ve “iyi” olan kavrayışların yansıdığı teorilerde ifadesini buldu. Her bir teorik yapının içeriği, kognitif ilkeler üzerinde inşa edilen savlarla örülüydü. Ortak nokta, hepsinin politikanın asal doğasına ilişkin bazı doğruları aktardıklarını, “nesnel” ve “öznel-arası” olarak düşünülebilen savları geçerli hale getirdiklerini varsaymış olmalarıydı. Bu doğruluk ve nesnellik (objectivity), farklı kuramlarda farklı varsayıtlara dayalıydı: akıl, görgül deneyim, sezgi ve bazen de vahiy. Bu farklı bilişsel kavrayış ya da ilkelere rağmen,

siyasi düşünürün öne sürdüğü tezlerin, akıl ya da deney gibi epistemolojik bir otoritenin doğruladığı ya da akladığı -temel insan gereksinimleri, hedef ve amaçları, ilişki ve yönetim biçimleri hakkındaki- nihai savların doğru olduğu varsayıldı.

Genel olarak politika felsefeleri, içinde politik tezlerin kognitif temelini kurduğu geniş bir felsefi sistemin bir cüzü oldu. Plato, Hobbes, Hegel ve Mill'in yapıtları, politika felsefesini sadece bir tercih ve his temelli olan öznel yargıların dışavurumu olarak görmek yerine, kuramlarında içsel olan kognitif gerçeğin standartlarının oluşumu ve işleyişiyle ilgilendiler. Dikkat edilirse, bu kuramların bağımsız bir epistemolojik ölçütten yoksun oluşu, sadece rastlantısal ya da tutarsız bir nokta değildi; çünkü insan bilgisinin doğasına ilişkin savlar, Plato ve Hobbes'un metinlerinde görüldüğü gibi, teorilerin sonuçlarıyla kayıtlıydı.

Bu yüzyılın ilkyarısında sözü edilen analitik felsefe okuluna göre, dilin doğal birimleri, onu "anamlı" kılan ya da ona "doğru"yu ifade etme gücünü veren adlardır; çünkü sadece adlar, dilin dışındaki dünyadan doğrudan doğruya söz eder. Sadece dış dünyadan söz eden önermeler, doğru olabilir. Onların anlamı, dilin diğer önermeleriyle düşünülmez. Onların kendi anlamları olan dışsal nesnelere vardır. Doğru önermelerin söz ettiği nesnelere, maddi bir doğaya ya da doğrudan deneye sahip olmalıdırlar. Amaç, bilimsel olan ile bilimsel olmayan arasındaki ayırım çizgisinin müphemiyetini matematiksel ve mantıksal bir dilin önermeleriyle izale etmek olunca, bilime izafe edilen böylesi bir tanım algısıyla nesnelere olmayan bütün sorunsal noktalar birer birer dışlandı. Felsefenin epistemoloji, ontoloji, estetik, tarih, etik ve metafizik gibi "perennial" konuları, bu algının sınırlarının ötesinde konumlandırıldıkları için, felsefenin biricik işlevinin bilimin hükmettiği önermeleri doğrulama işlevine indirgenmesi kaçınılmaz oldu. Çünkü yukarıdaki bir dizi alan, değer yüklüydü. Kanıtlanabilir değillerdi. Oysaki değer-olgu arasında net bir ayırım vardı. Mademki değer, bilimin konusu değildir; felsefenin yazgısı, ya bilim felsefesi olmak, yani, bilimin ilke ve metodolojisini sorgulamak ya da yok olmaktır.

Birinci belirleyici eksenli bu mantıksal-pozitivist kritik irdelendiğinde, normatif siyaset teorisinin budandığını söylemek olanaksız değildir. Normatif siyaset teorisinin uyarlandığı "adalet", "özgürlük" ve "eşitlik" gibi kavramlardan hiç biri, maddi ya da olgusal nesnelere doğrudan doğruya sözetmez ya da deney gibi sınavcı bir yetkece

doğrulanmaz. 1956'da siyaset teorisinin ölümünün duyurulduğundan dört yıl sonra, analitik felsefe okulunun İngiliz temsilcisi J. Ayer, "mantıksal-pozitivizm öldü." duyurusunu yapar (Lacey, 2001: 2). Yine de, Rawls'un 1971 tarihli yapıtıyla birlikte, normatif siyaset teorisyenleri mantıksal-pozitivist kritiğe mukabelede bulunma fırsatını buldular. Bu teorisyenler, ahlaki doğruların objektif temellere ve kurumlara sahip olduklarının gösterilebileceğini ileri sürdüler. Sözgeşi, özgürlük ve refah gibi haklar, sağlam bir mantık ile insan eyleminin belli temel gerekliliklerden çıkarsanabilirdi. Ahlak üzerine geliştirilen herhangi bir argüman, "olgusal" değilse, özgül değerlerin bir ürünü de değildir. Robert Nozick de, Rawls ile birlikte, yarım yüzyılı aşkın bir süredir mantıksal-pozitivizmin empirik doğrulanabilirlik (verifiability) üzerine yaptığı bu vurgu dolayısıyla ahlak felsefesini, ahlak söyleminin semantiği gibi, meta-etik ile ele alan-analitik politika felsefesinin peyzajını radikal bir biçimde değiştirmiştir (Vallentyne, 2006: 86).

İkinci belirleyiciye gelince, denilebilir ki, batı toplumu, yirminci yüzyıl boyunca spesifik sorunlarla yüzleşmiş spesifik bir toplum türüydü. Bunun anlamı, birinci büyük savaştan sonra iktidara geçen totaliter rejimlerin yükselişi ile birlikte değerlendirilmelidir. Kuramsal kökenlerini önceki yüzyılların doğrusal çizgili tarih şemasının "Grand" teorilerinden alan figürler, liberal değerler ve kurumları sarsan bir dönem başlattılar. 1920'lerde ve 30'larda faşist ve komünist rejimlerin belirişi, Max Weber'in modern dünyada liberal değerlerin inhitatı hakkındaki kasavetli kehanetlerini doğrular gibiydi. Pek çok çağdaş için sağ-sol otoritenin görünüşüyle, liberalizm kifayetsizleştirilmişti. Yine de, II Dünya Savaşı sonrası periyot, liberal düşünce ve metotlar ile onları cisimleştiren politik ve ekonomik kurum ve pratiklerin yenilenmiş bir savunmasına tanıklık etti. Bahusus, Britanya ve Birleşik Devletler'deki toplumsal ve anayasal sistemler örneğinde. Her ne kadar soğuk savaş, liberal yazına korkunç derecede anti-sosyalist ve dogmatik bir ton vermişse de, bu düşünce tradisyonu, batıdaki yeni toplumsal hareketler ve doğudaki muhalif fraktürler ile yeni-sağ muhafazakâr liberteryenlerden yeni-sol sempatanlarına kadar uzanan hatırı sayılır ölçüde geniş bir ideolojik tayf içinde yayılmayı sürdürdü. Çoğu ülkede liberal partiler bir düşünüş eğilimi içerisine girmiş olmalıydılar; fakat liberal konseptlerin tehditi, esas itibarıyla, siyasal söylemin tek meşru biçimi haline gelmelerinde saklıydı.

Felsefi sofistikasyonla sosyo-politik naifliğin karışımı, erken dönem liberal kuramsallaştırmaların en belirgin özelliği olmuştur. Kısmen, bu filozofların hatırı sayılır ölçüde sadık kaldıkları Britanya geleneği hariç, bu zaafiyet, liberal düşünürlerin genel karakteristiği idi. Onlar, liberal fikirlerin kendilerini ahlaken ve sosyolojik olarak makul gösteren özgül bir toplumsal ve politik bağlam üzerinde ne ölçüde parazitik oldukları gerçekliğinin çok iyi farkındaydılar. Öyle görünüyor ki, batılı devletlerin fiili pratikleri liberal idealden ne kadar uzaklaşmışsa, soyut liberal kuramsallaştırmalar da o kadar gerçekleşir bir hal almıştır. Artı, 1950 ile 1960'ların politika bilimcilerine özgü liberal demokrasinin empirik savunmaları, tedricen sonraki otuz yılın felsefi savunularına zemin hazırladı. Önceki, liberalizmi batının başat toplumsal ve politik kurumlarının idealize görüşü açısından tanımlamaya çalışmışken; sonraki, liberalizmin toplumsal ve politik mülahazaları önceleyen tanımlarını verdiler.

Bu bağlamda, liberalizmin çağdaş felsefi savunmalarının iki temel ve ıraksak (divergent) metodolojik duruş benimsedikleri söylenebilir. Bunlardan birincisi –ikincisi, birinci duruşu tutarsızlıkla suçlayan komüniteryenlerdir ve burada değinilmeyecektir- hem kronolojik hem de nicelik olarak bireysel öncüllerden yola çıkarak tartışan ve liberalizmi de “iyi”ye ilişkin farklı kavrayışlar arasında “nötral” bir öğretiyi olarak tanımlayan entellektüellerdi. Bunlar, kapsamlı bir ahlak konsensüsünden yoksun bir dünyada yaşadığımızın farkındaydılar. Bir başka deyişle, siyaset felsefesinin Matthew Arnold'un “Dover Beach” şiirinde betimlediği bir dünyada olduğunun farkındaydılar (1897: 213): “Önümüzde bir düşler diyarı gibi duran bu kadar muhtelif, bu kadar güzel bu kadar yeni dünyada, ne şetaret, ne aşk ne ışık; ne kesinlik, ne barış ne de eleme çare” vardı. Artık hayatın anlamı, amacı ve bir iyi hayat konsepsiyonunun ne olduğu konularında felsefi ya da dini bir uzlaşının oluşumunu bekleyemediğimiz böyle bir koşul, durum ve zamanda, tek kabuledilebilir öğretiyi, farklı insanların farklı değer ve tasarımlarını yansız (even-handed) bir biçimde gören bir öğretiyi olacaktı. İraksak algılara dayalı öğretiyi ve kavrayışları olan bireylerin bir arada yaşadıkları bir toplum imgelemi, yansız ya da nötral ilkelerin belirleyişini zorunlulaştırır.

Bu metodolojik bireyci duruş, nötralityi liberalizmin politik karakteristiğini betimleyen bir unsur haline getirdi. Nötralitye vurgusunun buradaki erdemi; bireylere, kümelere, topluluklara ve onların iyi konsepsiyonlarına -yarışan değerlerin çoğulculuğu ile

karakterize edilen toplumlarla bakışumlu bir biçimde- “eşit ilgi ve saygı” gösterilmesi koşuluna dayanır. Bu öğretisi, bireyleri kendi amaçlarımıza ulaşmada birer “araç” olarak görmek yerine “kendinde amaçlar” olarak görmek istiyorsak, “hak ilkelerini” herhangi bir özgül amaçtan ayrımlanmış olarak görülmesi gerektiğini ileri süren “Kantçı” bir ideadan gelir. Kant, bireyleri daha yüce bir amaç için kurban eden politika konseptine karşıtı. Bu deontolojist-Kantçı ahlaktan esinlenen nötralist liberaller, farklı yaşamlara yeterince saygı göstermediği gerekçesiyle teleolojist-faydacı ahlak anlayışının argümanlarını, kendi kuramsallaştırmalarının eleştirel çıkış noktaları olarak işlediler. “Deontolojik-Kantçı” ya da “nötralist liberaller” olarak bilinen bu yazarlar, “hak ve ödev ahlaki” olan deontolojiyi “amaçların ahlaki” olan teleolojiyle karşılaştırdılar.

Rawls’un kuramını yazmaya başladığı 1950’lerde, ahlakın bir görüş meselesi olduğunu ileri süren emotivistler dışında akademide bağılıları olan sistematik bir siyaset felsefesinden bahsedilecekse, bu, çıkış noktası “maksimize sosyal refah” basit ilkesi olan “faydacılık” idi. Faydacılık, insan davranışının değerine, onun özgül bir amacı yerine getirip getirmediği ya da özgül bir “telos”u gerçekleştirip gerçekleştirmediğine göre yargıya varan teleolojik bir ahlak anlayışıydı. Sadece akademik çevrelerde değil; kamu otoritesi alanında da güç olan problemlerin çözümünde doğrudan ve katı bir metot sunması açısından etkindi. Bu sırada Rawls, Nozick, Gewirth ve Dworkin gibi bir grup düşünür, politik hayata aktarılan “teleolojik ahlak”ın kifayetsiz ve özgürlük için bir tehlike olduğunu ileri sürdüler. Bu filozoflara göre, faydacılık; bireysel amaçların çoğulculuğunu dikkate almaz. Çünkü bu ahlak, ya diğer amaçlardan daha yüksek olan “fayda maksimizasyonu” gibi tek bir tür amaca ağırlık verir ya da bireylerin ayrı varlıklar olduğunu irdelemeksizin “iyi” ve “refah”a, toplumun “en büyük sayısı”nın toplam bakış noktasından yaklaşır.

Yukarıda çözümlenen iki belirleyici, geriye üçüncü ve son belirleyiciye ilişkin güçlü bir ipucu bırakır: John Rawls’un “Bir Adalet Teorisi”, çağdaş adalet teorilerinin tetkiki için doğal olarak en yerinde başlangıç noktasıdır. Bu teori, sadece herkesçe kabul gördüğü için değil; alternatif görüşler genellikle kendisine bir karşılık olarak ortaya atıldığı için, bugünkü politika felsefesi tartışmalarına da egemendir. Robert Nozick de, ahlaki açıdan bir yeniden-dağıtımcı devleti gerektiren Rawlsyen adalet ilkelerini eleştirdiği bölümün girişinde, Rawls’a muhalif argümanların bu karşı çıkışın nedenlerini gerekçelendirmek

zorunda olduklarını belirtir. Dolayısıyla nasıl ki faydacılık, Rawlscu kuramın işleyişine kaynaklık etmişse; Rawlscu adalet kuramı da, Nozick'in adalet kuramı için sürükleyici bir unsur olmuştur.

Şimdiki tezin konusu; Robert Nozick'in "Anarchy, State and Utopia" yapıtında inşa ettiği "devlet ve adalet teorisi"dir. Nozick'in devlet felsefesi, anarşizme karşı koruma işlevleriyle sınırlı minimal ölçekli bir devleti, bireysel hakları ihlal etmeyen bir evrimle doğa durumundan çıkararak deontolojist yan-sınırlamalar ahlakı ile meşrulaştırdığı için, "minimal devlet teorisi olarak adlandırıldı. Nozick, anarşist sava karşı devleti haklılaştırma girişimine rağmen, "minimal"den daha büyük olan bir devleti de "yeniden-dağıtıcı adalet kuramları"na karşı gayri meşrulaştırarak "Hakediş" adalet kuramının şemasını çizer.

Tezin kapsam ve içeriği; Robert Nozick'in siyaset felsefesi çalışmasının Kısım I'de işlediği "Minimal Devlet" ve Kısım II'de "Hakediş" adalet kuramının araştırılması, açıklanması ve eleştirisidir. Bu kapsam ve içerikle doğrudan doğruya ilişkili görülen kısmi göndermeler hariç, Nozick'in kendi içerisinde ele aldığı özgül konular; John Rawls'un "hakkaniyet olarak adalet" kuramına dönük eleştirisi; Kısım III'te işlediği "ütopya" ve 1974'ten sonraki klasik felsefe konuları üzerine yazdığı yapıtları bu kapsamın dışında tutuldu.

Tezin sistematığı, araştırma metodolojisi ve sınırlamaları; "yan-sınırlamalar ahlakı" denemesi dışında büyük ölçüde Robert Nozick'in kitabında izlediği sistematığe paralel olarak kurgulandı. Bu sistematikten çıkarsanan anahtar kavramların oluşturduğu alt başlıkların, genelde açıklayıcı ve betimleyici, yer yer çözümleyici ve eleştirel olmasına özen gösterildi. "Devlet" ve "adalet" gibi iki temaya siyaset felsefesi/teorisi yazınında yüklenen tanım ve betimlemelerle karşılaştırmalı bir kavramsal çerçeve özgülemek yerine, bu temalara Nozick'in kendisince tahmil edilen "tanım" ve "betimlemeler" temelli bir yaklaşım yeğlendi. Buna göre, Nozick'in ilk ve son siyaset felsefesi çalışması olmasa da ilk ve son siyaset felsefesi kitabı olan "Anarchy, State and Utopia" incelendi. Bunun yanı sıra, kitabın yayınlanışından bu yana Nozick'in siyaset kuramına ilişkin yazılanların oluşturduğu Nozick külliyatından seçilmiş sınırlı bir kaynakçaya başvuruldu. Robert Nozick'in "devlet" ve "adalet" felsefesi üzerine yüzeysel birkaç metin ya da referansı aşmayan Türkçe yazın, araştırmayı güçleştirici olarak sayılabilir.

Tezin önemi; yukarıda özetlenen üç belirleyiciye ek olarak, bir siyaset felsefesi klasiği ve liberteryenizmin en yetkin kaynağı statüsü edinmiş; devlet ve adalete ilişkin yapılan çağdaş kuramsal tartışmaların merkezi metni olmuş bir eserle ilişkilendirilebilir.

Tezin amacı; Türkçe yazında sınırlı bir düzeyde işlenmiş siyaset teorisi alanına, yine sınırlı bir düzeyde işlenmiş olan Robert Nozick'in "devlet" ve "adalet" eksenli iki özgün katkısının, farklı bir sistematik, dil ve üslupla aktarılmasıdır. Genelde siyaset teorisi, özeldir Nozick'in devlet ve adalet felsefesi üzerine çalışacak olanlara –sınırlı ve kusurlu olsa da- yardımcı olması umulur.

Tezin temel hipotezi; "Robert Nozick'in, anarşizme karşı anarşiden bireysel hakları ihlal edici olmayan bir evrimle ahlaki açıdan meşru olan bir minimal devleti ortaya çıkarmada başarılı olmadığı ve "Hakediş" adalet kuramının pratikte uygulandığını görmeyi istemediğidir.

Şimdiki tez, araştırma konusunun kapsam ve içeriğine paralel olarak 2 ana bölüme oluşur. Bölüm 1'de, Robert Nozick'in devletin doğası itibarıyla ahlaken meşru olmadığı biçimindeki bireyci anarşist savı çürütme çıkış noktasından hareketle, "doğa durumu"ndan bireysel hakları ihlal etmeksizin ahlaki açıdan meşru bir minimal devlet durumuna görünmez el-süreciyle ulaşarak yapılandığı "minimal devlet teorisi"ne ve bu modelin argümanlarına yöneltilen anarko-kapitalist kritiklere değinildi.

Bölüm 2'de Robert Nozick'in sadece bir "minimal" devlet modunun karşılayabildiği "Hakediş" adalet kuramının ahlak öncüllerinin işlendiği deontolojist "yan-sınırlamalar" ahlakı ya da "Kantçı" kategorik buyruk, hakediş adalet teorisinin üç temel ilkesi ve dayandığı sezgisel ve felsefi argümanlar ile bu kuramın uygulanması şartı olan "Lockeçu proviso" betimlenip çözümlendi. Bölüm 2'nin sonunda, "Hakediş" adalet kuramına dönük ikisi kolektivist, biri bireyci olmak üzere, üç eleştirel yaklaşıma yer verildi.

BÖLÜM 1: R. NOZICK'İN DEVLET FELSEFESİ: MİNİMAL DEVLET TEORİSİ

D. Schmidtz (2002: 1); “Robert Nozick’in dehası, kitaplarına giriş yapma tarzında olduğu kadar hiçbir yerde daha aşikâr değildir.” der. Schmidtz’in Nozick’in bütün yapıtlarının önsözlerine genellediği “zorlayıcı olmayan, teemmüli, muhavereye özgü; ama analitik bir felsefe iddiası” ve “sanat eseri” (2000: 9) tanısı, hiç kuşku yok ki Robert Nozick’in siyaset felsefesi klasiği (Fried, 2003: 40) “Anarchy, State and Utopia”ya da izafe edilebilir. “Bireylerin hakları ve hiçbir kişi ya da kümenin (onları ihlal etmeden) onlara yapamayacağı şeyler vardır.” (Nozick, 1974: ix) gibi liberteryen bir öncül ile açılan bu yapıtın “merkezi konusu; devletin doğası, meşru işlevleri ve onun haklılaştırılmalarıdır.” Bu liberteryen öncülde ifadesini bulan “haklara-dayalı minimal devlet” (Barry, 1986: 1) kuramı, “zora, hırsızlığa ve hileye karşı ve sözleşmelerin uygulanması gibi kısıtlı koruma işlevleriyle tahdit edilmiş bir minimal devletin meşru” (Nozick, 1974: ix) olduğu bir savla sonuçlanır. O halde “daha kapsamlı bir devlet, insanların belli şeyleri yapmaya zorlanmama haklarını ihlal edecektir ve meşru değildir. Ve minimal devlet, ilham edici olduğu kadar haklıdır da” (Nozick, 1974: ix).

“Anarchy, State and Utopia”, Rawls’un “A Theory of Justice”te yaptığı gibi, Nozick’in “minimal devlet” (minimal state) olarak nitelendirdiği devlet kipinin savunmasını takviye etmek noktasında kesin öncüllerden sonuçlara doğru işleyen sağlam bir mantıksal argüman örer. Yine de içerdiği öncül, sonuç ve tez(ler), gerçekte eleştirel bir dille okuduğu Rawls’unkilerinden bir hayli farklıdır (Sarfati, 2005). Minimal devlet, her şeyden evvel -ne tür koşullar altında olursa olsun ve ne olursa olsun- herhangi bir iktisadi dağıtıma angaje olması yasaklanmış bir devlettir (Lesnoff, 1999: 252). Bir diğer deyişle, minimal devlet, devletin daha az gözetilene ya da yoksul olana yardım etmek adına zenginliğin yeniden-dağıtım (re-distribution) işlevinin uygun görüldüğü görüşün savunusu yapan Rawls’un liberal-egaliteryen yaklaşımının zorunlu kıldığı yeniden-dağıtı(m)cı devlet modelini -ileride detaylandırılacağı üzere- bir tür hırsızlığa; vergilendirmeyi de zorla çalıştırılmaya eşdeğer olarak gören karşıt bir modeldir (Younkins, 2002). Bu bağlamda, Nozick (1974: ix); “not edilmeye değer iki istidlal”den söz eder: “Devlet, bazı yurttaşlarının diğerlerine yardım etmesi niyetiyle veya insanların iyiliği ya da korunması amacıyla, cebri (coercive) cihazını kullanamaz.”

Minimal devlet, esas itibariyle, John Rawls'un "A Theory of Justice" yapıtını 1971'te yayınlamasıyla politika felsefesini yeniden diriltmesinden bu yana, siyasal yükümlülüğün (political obligation) haklılaştırılması ya jüstifikasyonu hakkında hatırı sayılır ölçüde yapılan akademik tartışmaların objesi olmuştur. Bu tartışmaya karışan düşünürler, tipik olarak, devlet iktidarının meşru bir ahlaki temele dayandığı varsayımını paylaştılar; yine de, bu ahlaki meşruluk temelinin ne olduğu konusunda oydaştıkları bir tanım ya da açıklama çerçevesi yoktu. Ancak Robert Nozick'in 1974 tarihli "Anarchy, State and Utopia" metni, devlet iktidarını meşrulaştıran bir ahlaki temelin var olduğu hipotezinin bazı düşünürlerce sorgulanmasına yol açıcı bir uyarım oldu. Bu düşünürler, devletin ahlaken haklılaştırılabilir olup olmadığı konusunu irdelediler. Sonuç olarak, geçen çeyrek yüzyılda pek çok düşünür, devlet iktidarının ahlaki temelini bir araştırma problemi yaptı (Hasnas, 2005:115).

Devletin ahlaki temeli sorunsalını irdeleyen bu düşünürlerin çoğunluğu, sözgeleş Murray Rothbard (1973: 49- 50), devleti tanımlarken Weberyen terminolojiyi izler. Weberyen terminolojiye göre (Weber, 1978: 56); devlet, bir coğrafi alanda güç kullanım tekeli üzerinde hak iddia eden ve cebri vergilendirme yoluyla gelirini elde eden bir örgütlü yapıdır. Murray Rothbard (2000: 58), "the Anatomy of the state" denemesinde ise, devleti tanımlamaya çalışırken ilkin Alman toplumbilimci Franz Oppenheimer'in "The State" eserinden bir alıntı yapar:

"Şimdi şu soruya tamamen cevap vermek durumundayız: Devlet nedir? Oppenheimer'in sözleriyle 'devlet, siyasal araçların örgütlenmesidir.' Verili bir ülke üzerinde yağmacı sürecin sistemleştirilmesidir... Devlet, özel mülkiyeti yağmalamanın yasal, düzenli, sistematik bir kanalını tedarik eder; bir toplumdaki parazitik bir kasta (caste) kesin, güvenli ve izafi olarak "barışçıl" bir cankurtaran halatı sunar."

Devlet olarak düşünülen bu örgüt için asal gibi görünen olgu, onun tanımlanabilir bir alanda temel siyasa, kural yapma ve düzenleme işlevlerini tekelleştirmesi ve bu işlevleri vergilendirme yoluyla finanse etmesidir. "Vergilendirme yoluyla finans, egemenlik iddiası, nihai karar yetkisi ve yarışmacı girişim üzerindeki yasaklamalar", bu örgütü karakterize eden bir dizi ölçüttür. "Minimal devlet", devletin meşruiyeti ya da haklılaştırılan herhangi bir devlet için varsayıldığından, can alıcı bir test etme durumu sunduğu düşünülen bir modeldir. Dolayısıyla temel argüman, müşterilerini politika-üretme, kural-yapma ve düzenleme hizmetlerine ödemedede bulunmaya zorlamak ve

bütün rakiplerini bastırmak için muktedir kılınan bir örgütün ahlaki meşruluğunun sağlanıp sağlanmadığı koşuludur (Hasnas, 2005:116).

Koruma hizmetlerinin ya pazar ya da bir diğer monopolistik olmayan düzenek içerisinde sunulabilir olduğunu yadsıyan kuramcılar, bu gerekçelendirme nedeniyle bir tür devleti onaylarlar. Bu hizmetlerin verili bir teritoryal alanda herkese sunumunun, hükümetin tek yerinde işlevi olduğu savını dillendirenlerin ise, “minimal” ya da “laissez-faire” devletini -bu gerekçe ile- savunmaları lazımdır. Bu ikincileri, “minarşist” olarak tanımlanabilir. Bir minarşist olarak Nozick’in amacı da, hipotetik bir anarko-kapitalist toplum tartışmasından (Osterfeld, 1980: 331- 332) ya da anarşist “doğa durumu”ndan hiç bireyin hakkını ihlal etmeden “görünmez el” açıklamalarıyla, “egemen koruyucu acente”, “ultra-minimal devlet” aşamalarından sonra, “minimal” moduna dönüşmüş ve bu yüzden ahlaken meşru olan bir devletin doğuş sürecini resmetmektir (Rothbard, 1977: 45).

“Anarchy, State and Utopia, üç kısma ayrılır: Birincisi, anarşizme karşı minimal devletin jüstifikasyonudur; ikincisi, herhangi bir minimal devletten daha büyük olan (more-than-minimal state) devlet ile özelde ekonomik dağıtımı meydana getirmek için zorlayıcı (cebri) gücünü kullanan herhangi bir devlet aleyhinde konuşur; üçüncüsünün teması, minimal devletin ‘hem ilham verici hem de ahlakça doğru’ olduğudur ve ‘bir ütopya çerçevesini’ tesis eder. Bununla birlikte, büyük yapının tamamı, bir ahlak ilkesine ya da kendi öncüllerini sunan bir ahlak felsefesine dayanır. Bunlarla başlamalıyız” (Lesnoff: 1999: 253).

1.1. Doğa Durumu: Açıklayıcı Siyaset Teorisi

“Anarchy, State and Utopia” Kısım I, devleti haklılaştırma ve “anarşi”yi yeniden kıymetlendirme ameliyesine vakfedilmiştir (Younkins, 2002). Nozick (1974: xi), bu cildin içeriğinin, onun özgül argümanları olduğunu söylese de, kısımların içeriklerine ilişkin daha fazlasını verir.

“Güçlü bir bireysel haklar formülasyonu ile başladığım için, devletin verili bir teritoryada zor/güç kullanma tekelini sürdürdüğü ve herkesi koruduğu sırada, bireysel hakları ihlal etmesi gerektiği ve böylelikle özsel olarak ahlaksız olduğu biçimindeki anarşist savı ciddiye alıyorum. Bu sava karşı, hiç kimse buna niyet etmediği ya da onu meydana getirmeye çalışmadığı halde, herhangi birinin haklarını ihlal etmeye ihtiyaç duymayan süreçlerle bir devletin anarşiden (Locke’un doğa durumu ile temsil edildiği gibi) çıkacağını iddia ediyorum.”

Liberteryenizmin bu “en yetkili kaynağı”nda (Fried, 1995: 261), bireylerin sahip olduğu “...haklar, o kadar güçlü ve şumüllüdür ki... devlet ve memurlarının ne yapabileceği sorusunu doğururlar” (Nozick, 1974: ix). ‘Devlet hiçbir şey yapamaz

önerisi', kaos değil; fakat Grek lisanında olumsuz bir önek almış, kuralın olmaması (non-rule) anlamına gelen 'anarşi'dir. Anarşi, hükümet olmaksızın insanların az çok işbirliği yaparak bir arada yaşadıkları mutlu bir devlet olabilirdi. Anarşi, John Locke ve diğer XVII. yüzyıl siyaset teorisyenlerinin "doğa durumu" (the state of nature) diye nitelendirdikleridir. Bu teorisyenler, anarşinin doğal ve ilk; sivil toplumun ise yapay olduğunu varsaydılar (Killkullen, 1996).

"Doğa durumu" teorisi, Nozick'in politika felsefesine bir prelüd teşkil eder. Bu arkaik nosyon, klasik siyaset düşünce geleneğinde toplumu tasarımılanın bir açıklama çerçevesi olarak kullanılmıştır. Nozick'in "tabiat hali" ya da 'doğa durumu' kavrayışı ile bağıntısı da, temelde özdeş bir nitelik taşır. O, inşa ettiği kuramını pek çok düşünürün yaptığı gibi büsbütün fiksiyon olan "doğa durumu" tasarımı aracılığıyla açıklamaya ve temellendirmeye çalışır. Burada ironik olan, Nozick'in hipotetik bir tasarımla haklara-dayalı bir "minimal devlet" modunu gerektiren prosedürel adalet temelli "hakediş kuramı"nı, özellikle John Rawls'un güçlü teorisine odaklaşarak daha kapsamlı bir devleti tahayyül eden dağıtı(m)cı/yeniden dağıtı(m)cı kuramlara karşı yazdığını belirtirken (1974: xi); Rawls'un da (1993: 24), bireylerin belli koşullar altında yapacakları sözleşmenin sterilize ortamını ifade etmek için kullandığı 'orginal position' (ilk durum) mefhumunun da hipotetik bir kavram olduğuna işaret etmesidir ki bu, öncül ve sonuçları itibariyle birbirine karşıt olmaları bakımından en fazla tartışılan ve karşılaştırılan ya da karşılaştırılan iki çağdaş siyaset kuramı metninin benzeşik varsayımsal başlangıç noktalarını paylaştıklarını ve dolayısıyla bu karşıtlığın total olmadığını gösteren bir tanı olarak da okunabilir (Sarfati, 2005).

Mutlak olarak gördüğü bireysel hakları ihlal etmeyen bir devletin anarşiden doğuş sürecini betimlemeye odaklanan Nozick (1974:3), şu soruyu sorar: "Neden bir doğa teorisi?"

"Eğer devlet olmasaydı, onu icat etmek gerekli olur muydu? İhtiyaç mı duyulurdu yoksa icat etmek zorunda mı kalırdı? Bu sorular, politika felsefesini ve politik fenomenleri açıklayan bir teori için ortaya çıkar ve geleneksel siyaset teorisinin terminolojisini kullanırsak, 'doğa durumu'nun incelenmesiyle cevaplandırılır. Bu arkaik nosyonun yeniden canlandırılmasının gerekçesi (justification; ortaya çıkan teorisinin verimliliği, ilgisi ve geniş kapsamlı istidlalleri olmalıdır... Bu bölüm, doğa durumu teorisini izlemenin neden önemli olduğunu, teorisinin verimli bir teori olacağını düşünmenin nedenlerini tartışır. Bu nedenler, zorunlu olarak birazcık soyut ve meta-teoriktirler. En iyi neden, geliştirilen teorisinin bizatihi kendisidir."

Politika felsefesinin temel sorusu, evleyle, bir devletin var olup olmadığıyla ilintilidir. Bu soru, devletin nasıl örgütleneceği hakkındaki sorulardan önce gelir. “Neden anarşi olmasın ki?” Mademki makul ölçüleri aşmayan anarşist bir kuram, siyaset felsefesinin konusunun –devletin var olup olmadığı- altını bütünsel anlamda oymaktadır, o halde, politika felsefesine onun temel teorik alternatifini inceleyerek başlamak uygun olacaktır. Gerek “arşistler” gerekse “anarşistler”, “...politika felsefesine doğa durumu kuramıyla başlamanın açıklayıcı bir amacı olduğu konusunda anlaşabilirler” (Nozick, 1974: 4).

Nozick’te doğa durumu argümanının açıklayıcı amacı, anarşiyi çürütme gerçekliğine tekabül eder. Bundan ötürü, sözleşmecilik çizgisi üzerinde değerlendirilen pek çok kuramcının devleti haklılaştırmak için kullandığı geleneksel bir hareket noktasını kullanır. Bu geleneksel hareket noktasının teknik terimi, “anarşi”dir. Yine de Nozick, bir doğa durumu teorisini olmasına rağmen, bir toplumsal sözleşme teorisini değildir. Bunun yanında, toplumsal sözleşme kuramcıları gibi, Nozick, doğa durumunun -nasıl olduğundan çok- ne olacağıyla ve doğa durumundaki insanların onunla ne yapabileceğiyle ilgilenir. Eski toplumsal sözleşme kuramcıları, Hobbes, Locke ve Rousseau, ona dair çok farklı açılımlar getirdiler. Olasılıkla, hiç biri, onu bilmiyordu. Nozick’in açıklaması da, doğa durumunu bildiği iddiasını taşımaz. Zaten bilmeye değil; ama yalnızca kuramsal olarak yerinde bir tasviri postülaştırmaya ihtiyacı olduğunu savlar (Lesnoff, 1999: 255). Peki, varsayılan doğa durumu ne gibi olabilirdi? Amaç, anarşisti ikna etmek olduğuna göre, bu “birinin makul ölçüde umduğu en iyi anarşik durum” olmalıdır. Yani hangi anarşi? Bu bağlamda Nozick (1974: 4); “Anarşinin neden olmaması gerektiğini cevaplamak için hangi anarşik durumu incelemeliyiz?” sorusunu ile başlar.

“Devlet ile anarşi arasında muazzam öneme sahip tercih göz önüne alındığında, ihtiyat; kişinin ‘minimax’ kriterini kullanmasını ve devletsiz bir durumun pesimistik tahminine odaklanmasını önerebilirdi: devlet, gelecektekiler dahil, en pesimist biçimde betimlenen Hobbessian doğa durumu ile karşılaştırılırdı. Böyle bir karşılaştırmada, kesinlikle en kötü doğa durumu kazanırdı” (Nozick: 1974:5).

Nozick’in “hangi anarşi” sorusundan hareketle devlet ile anarşi arasında seçim yapmak üzere kullandığı birinci alternatif -“minimax”- yani, pesimist kriter, varsayımsal olarak “Hobbesçu anarşi” yani, Hobbes’un (2000: 64) “herkesin herkese karşı savaşı” (a war of every one against every one) metaforunun temsil ettiği doğa durumuna varmayı

zorunlu kılar. Ama burada beliren soru işareti, Nozick'in neden ihtiyat gereği Hobbesçu, yani, en kötü ya da en kötümser biçimde çizilen doğa durumu resmiyle devlet arasında yapılacak olası bir seçimde -prospektif olanlar dâhil- devletin değil de, doğa durumunun tercih edileceğini varsayıdığıdır. Bu soru, birbirine paralel iki olasılıklı bir düzlemde çözümlenebilir.

Birincisi; Hobbesçu anarşiden neşet eden bir devletin “minimal devlet testi”ni geçemeyeceği olasılığıdır. Meşruluğu ve gerekliliği, tanımlanmış kısıtlı işlevlerinde saklı olan minimal devlet, burada da devletin ahlaki meşruluğunu sınıyıcı bir model ya da veri olarak ortaya çıkar. Hobbesçu anarşide, bireylerin doğasına hükmeden üç neden vardı: rekabet (competition), çekingenlik (diffidence) ve şeref (glory). Hobbes'un doğası itibarıyla fiziki güç ve zihinsel kıvraklık yetenekleri bakımından eşit olan bir insandan yola çıkarak saptadığı bu nedenler, onu devletsizlik durumunda “herkesin herkese karşı savaşı” metaforuna ulaştırır: “Bu vesile ile insanlar, kendilerinin tamamını bir korku (awe) içinde tutacak ortak bir güç olmaksızın yaşadığı zaman, onların savaş denilen bir durumda oldukları ve böyle bir savaşın herkesin herkese karşı savaşı olduğu aşikârdır” (Hobbes, 2000: 63- 64).

Ne adalet ne adaletsizliğin olduğu ne de mülkiyet haklarına saygı gösterildiği, herkesin herkese karşı savaşında, insanların doğa durumunda sahip oldukları her şey üzerindeki haklarını bir karşılıklı “toplumsal sözleşme”yle bir üst egemene devretmeleri ussal bir gereksinim haline gelir. Hobbes (2000: 66- 68), sivil topluma geçişte de bireylerin bencil doğalarını sürdüreceği ve doğa durumuna yine geri dönmeyi tasarladıkları varsayımından hareketle, hakların devredildiği “Leviathan”ın gücüne mutlaklık bağışlar. Bu, insanların ancak egemen olanın kendilerine ait yaşamları tehlikeye atması durumunda mutlak itaat etme ediminden kendilerini bağışık tutmayı tasavvur ettikleri bir doğa durumu resmidir. Nozick'in “en iyi anarşik durumu” arayışı irdelendiğinde, böyle bir resimden daha kapsamlı olmayan bir devletin doğmaması olanaklı görünmemektedir.

İkincisi, devletin doğası ve doğuş sürecine dönük anarşist eleştirinin çürütülmesi ile ilgili olan olasılıktır. Nozickyen argümanın yapısı, devlet, verili bir teritoryada güç kullanma monopolünü sürdürme ve oradaki herkesi koruma sırasında “bireysel hakları ihlal etmelidir” ve “bu yüzden aslı itibarıyla ahlaki değildir” biçimindeki “anarşist savı”

tekzip etmeye koşullanmıştır (Nozick, 1974: xi). Devlet, moral ilkeleri ihlal eden süreçler aracılığıyla doğar. Bunu görmek için, devleti fiziki şiddetin tek meşru kullanıcısı yapan Weberyen tanıma bakmak yeterlidir (Young, 1986: 43). Anarşist kuramcı Murray Rothbard (2000: 58- 59), devletin ortaya çıkış sürecini resmetmek için, Anthony Hope'un romanında geçen hayali "Ruritania" ülkesi alegorisini kullanır:

"Devletin doğuş yöntemlerinden biri aşağıdaki gibi resmedilebilir: Güney 'Ruritania' tepelerinde haydut bir grup, toprağın fiziki kontrolünü ele geçirmeyi başarır ve nihayet, haydut liderliği kendisini 'egemen ve bağımsız Güney Ruritania Kralı' ilan ederse, o ve adamları bir süre için bu kuralı sürdürmek için zor kullanırsa, bakın işte! Yeni bir Devlet, 'uluslar ailesi' ne katıldı. Ve eski haydut liderler, ülkenin yasal asillerine dönüştürüldü."

Bu, tam da Nozick'in tersine çevirmeye çalıştığı bir süreçtir. Açıktır ki Nozick, "minimax" kriteri seçmiş olsaydı, doğası ve ortaya çıkış süreci itibariyle bireysel hakları ihlal eden ve dolayısıyla ahlaken meşru olmayan "Ruritania"nın imgelediği devlete ilişkin Rothbardian anarşist savı doğrulamış olacaktı. Nozick, bu yüzden "minimax" kriterden vazgeçerek, ikinci alternatif kriter olan "maximax"ı, yani, optimist kriteri, değerlendirmeye girer; ama bu da sonuç alıcı değildir.

"Diğer yandan maximax kriter, şeylerin nasıl işlediği hakkında en optimistik varsayımlarla devam edecektir... Ama ihtiyatsız optimizm, inançtan da yoksundur. Gerçekten belirsizlikler altında tercih için önerilen hiçbir karar kriteri, ne burada bir inanç taşımakta ne de böyle kırılabilir olasılıklar esasına dayalı olarak beklenen faydayı azamileştirmektedir"(Nozick, 1974: 5),

Nozick'in belirsizlikler altında tercih için önerilen iki almasıık karar kriterinden sonuç almaması onu, asıl söylemek istediğine büsbütün yaklaştırır. Bu noktadan itibaren Nozick, kitabının önsözünde (1974: xi), "anarşist sava karşı bir devletin (Locke'un doğa durumunda olduğu gibi) bir anarşiden -hiç kimse bunu niyet etmediği veya meydana getirmeye çalışmadığı halde- hiç kimsenin hakkını ihlal etmeye gereksinme duymayan bir süreçle doğacağını" iddia ettiği savını formüle eder:

"Özellikle birinin ne gibi amaçları gerçekleştirmeye çalışması gerektiğine karar vermek için, konuya daha yakın olan, insanların genel olarak ahlaki sınırlamalara uyduğu ve olması gerektiği gibi eylemde bulunduğu bir devletsiz duruma odaklanmak olacaktır. Böyle bir varsayım, fazla optimistik değildir; bütün insanların tamamen gerektiği gibi hareket ettiğini varsaymaz. Ama bu doğa durumu, birinin makul ölçüde umut edebileceği en iyi anarşik durumdur. Bu nedenle, onun doğasını ve eksikliklerini incelemek, anarşi yerine bir devletin olup olmaması gerektiğine karar vermek açısından çok önemlidir. Eğer, devletin bu en çok beğenilen, gerçekçi olarak umut edilebilen, en iyi anarşi durumdan bile üstün olduğu veya ahlaki açıdan izin verilemez hiç adım içermeyen bir süreç ile ortaya

çıkacağı veya ortaya çıkmışsa bunun bir gelişme olduğu gösterilseydi, bu, devletin varlığı için bir gerekçe (rationale) tedarik edecek; devleti haklılaştıracaktı” (Nozick,1974:5).

Bu, bir anarşistin önyargılı ve gerçek-dışı olarak itiraz edebileceği aşırı kötümser Hobbesçu senaryo değil; ama daha iyimser, Locke’un versiyonu gibi, içerisinde insanların -kesinlikle her zaman için olmamasına rağmen- genellikle gerektiği gibi davrandığı bir “doğa durumu”dur. Ahlak kurallarının doğa durumunda yürürlükte olması -gerçekten Locke’un doğa durumunda oldukları gibi- esastır. Doğa durumu ve toplumsal sözleşme konseptleri, Hobbesçu düşünüşte olduğu kadar Locke’un düşünüşünde de önemli bir yer tutar. Locke’un “Second Treatise” yapıtı da tıpkı Hobbes’un “Leviathan”ı gibi hükümetten yalıtılmış bir toplum tasviriyle açılır: doğa durumu. Ancak Locke, görüşünü Hobbesçu anlatıdan ayırtmak ister. Locke, her ne kadar Hobbes’u doğrudan doğruya eleştirmemişse de, bazı tipik fikirlerine, özellikle doğa durumunun “herkesin herkese karşı savaşı” olduğu kuramına hücum etmiştir (Sabine, 1973: 485). Hobbes’un çizdiği korkunç portrenin en yüksek bencillik ve karşılıklı düşmanlık algısı yerine, mülkiyet hakları dâhil doğal haklara sahip ve genellikle bu haklara saygı gösteren, ancak inatçı mütecavizlere karşı haklarını uygulamaya çalışırken başı belaya giren bireylerin olduğu bir resim vardır. Bu, Hobbes’un “doğa insanı”nın harisliğinden oldukça uzak pastoral bir resimdir (Bluhm, 1971: 338).

Nozick’in amaçladığı anarşizmi çürütme stratejisi, “devletin, anarşinin bu en iyi (beğenilen) durumundan daha üstün olabileceğini... ya da ahlaki olarak izin verilemez adım ya da aşamalar gerektirmeyen bir süreçle (ondan) neşet edebileceğini göstermektir.” (1974: 5). Nozick’in bunları iki alternatif strateji olarak ya da tek bir stratejinin iki parçası olarak düşünüp düşünmediği konusu, tamamen açık değildir. Nozick, ikinci argümanı -devlet, ahlaki olarak izin verilebilir bir şekilde, doğa durumundan çıkabilirdi- kesinlikle bireyleri rasyonel, Hodgam bir biçimde eylemde bulunan entiteler olarak betimleyen bir tarzda kullandığı için, birincisi olasıdır (Lesnoff, 1999: 255- 256). Jeffrey Paul’un anlatısıyla (1977: 337):

“Ayn Rand gibi pek çok minimal devlet teorisyeni, anarşizmde doğal haklar liberteryenizminin taşınması için kabuledilebilir bir araç görmez iken, Nozick Locke ile birlikte anarşizm ile doğal haklar teorisinin mantıksal uyumluluğunu tartışmaz. Bunun yerine, hiçbir hükümetin savunulmamasının doğal haklar liberteryenizminin desteklenmesi ile tutarsız olmadığını anarşistlere itiraf ettikten

sonra, Nozick, (a) devletimsi (state-like) bir entitenin doğal olarak anarşiden zuhur edeceğini; (b) bu zuhurun ahlaki olarak hem gerekli hem de uygun olduğunu açıkladığını zanneder.”

Acaba, bireylerin bir devleti kurmak ve işletmek için yapması gereken bütün eylemlerinin kendileri, ahlaken izin verilebilir midir yoksa değil midir? Bazı anarşistler, sadece devlet olmaksızın daha iyi bir durumda olunacağı; devletin insanların ahlaki haklarını kaçınılmaz olarak ihlal ettiğini ve bu yüzden özsel olarak ahlaki olmadığını görüşünü taşırlar (Nozick, 1974: 5- 6).

“Bireyci anarşist, basit olarak ortaya koymak gerekirse, bütün devletlerin ahlaki ilkeleri... ihlal eden süreçlerle ortaya çıkmaları dolayısıyla, hiçbirinin bu ahlaki ilkeleri yerine getirmeyeceği görüşündedir. Bunu anlamak için devlet teriminin nasıl kullanıldığını anlamalıyız. Terim, Max Weber tarafından önerilen bir şekilde kullanılır. Weber için devlet, bir coğrafi bölgede fiziki şiddetin biricik meşru yetkilisidir. İşte, anarşist bireyciye göre, devleti ahlaksız yapan, onun bu tekel karakteridir” (Young, 1986: 43).

Nozick’in bu konudaki başlangıç noktası, politik olanın dışında olsa da, ahlakın dışında değildir (1974: 5- 6):

“Ahlak felsefesi, politika felsefesinin arkaplanını ve sınırlarını oluşturur. Kişilerin birbirine ne yapabileceği ya da ne yapamayacağı, onların bir devlet aygıtıyla ya da böyle bir cihazı kurmak için ne yapabileceklerinin sınırını çizer. Uygulanışına izin verilebilir ahlaki yasaklamalar, devletin temel cebri (coercive) gücünün sahip olduğu tüm meşruiyetin asli kaynağıdır. (Temel cebri güç, uygulandığı kişinin rızasına dayanmayan güçtür.) Bu, devlet etkinliğinin asli alanını, belki de tek meşru alanın tedarik eder.”

Pek çok filozoftan ötürü aşına olunan bu arkaik nosyon, politika felsefesi açısından önemli olduğu kadar, “açıklayıcı amaçlara” da hizmet eder. Dolayısıyla doğa durumu, bir ‘Açıklayıcı Siyaset Teorisi’dir. Nozick (1974: 6), bu konuyu “explanatory political theory” başlığı altında çözümlenmeye çalışır:

“Politik alanı anlamının olası yolları şu şekildedir: (1) onu, politik olmayan terimler kullanarak tümel bir biçimde açıklamak; (2) onu, politik olmayan bir nesneden neşet eden; fakat ona indirgenemeyen bir nesne olarak ve sadece yeni siyasal ilkeler açısından, anlaşılabilir siyasal olmayan etmenlerin bir örgütleniş modu olarak görmek ; (3) veya onu, bütünüyle özerk bir saha olarak görmek. Bunlardan sadece ilki, bütün politik alanın tam anlaşılmasını vaat ettiği için, en arzu edilebilir, sadece olanaksız olduğu biliniirse terk edilebilecek teorik alternatif olarak durur.”

Nozick (1974: 7), politik olanın politik olmayandan nasıl ortaya çıktığını gösterme amacını taşır. Bu, politik bir durumun politik olmayan bir durumdan ya da devletin devletsizlikten nasıl zuhur edeceğini betimleyen bir alternatif anlatıyla eş anlamlıdır.

İhtiyatlı olmanın bir gereği olarak, doğa durumu gibi” politika felsefesinde aşına olduğu bir “temel açıklayıcı” hareket noktasını keşfeder. “...politik özellik ve ilişkilerin, görünüşte çok farklı politik olmayanlara indirgenebilir ya da onlarla özdeş olduğunu keşfetmek, heyecan verici bir sonuç olurdu.”

“Ahlaki açıdan izin verilebilir ve izin verilemez eylemlerin ve bir toplumdaki bazı insanların bu ahlaki sınırlamaları neden ihlal edeceğinin köklü nedenlerinin asal genel tasvirleriyle başlayan ve bir devletin o doğa durumundan nasıl ortaya çıkacağını betimlemeyi sürdüren bir doğa durumu kuramı, bizim açıklayıcı amaçlarımıza hizmet edecektir, hiçbir gerçek (fiili) devlet, şimdiye kadar bu şekilde ortaya çıkmamış olsa bile” (Nozick, 1974:7).

Nozick (1974: 7- 8- 9), doğa durumu açıklamasının doğru olduğu ya da ondan şimdiye dek fiili bir devletin ortaya çıktığı iddiasında değildir. Gizil açıklama nosyonu, içerisinde sözü edilen her şeyin gerçek ve işler olduğu, sezgisel olarak doğru olan bir açıklama olmalıdır. Potansiyel bir açıklama, yasa-eksik (law-defective), olgu-eksik (fact-defective) ve süreç-eksik (process-defective) olabilir. Bunlar, yanlış başlangıç koşullarına rağmen, bir hali açıklayıcı ve aydınlatıcıdır. Onların bu yanlış başlangıç koşulları bile açıklayıcı ve tenvir edici olabilir. Sözgelimi, süreç-eksik bir temel potansiyel açıklama, bizim hesabımıza ve amaçlarımıza hemen hemen büsbütün uymaktadır.

“Politik alana dair doğa durumu açıklamaları, bu alanın temel açıklamalarıdır ve doğru olmasa da, açıklayıcı bir enerji ve aydınlatma taşır. Devletin nasıl ortaya çıktığını görmekle çok şey öğreniriz, bu şekilde ortaya çıkmamışsa bile. Bu şekilde ortaya çıkmamışsa bile, neden çıkmadığını belirleyerek de çok şey öğreniriz; doğa durumu modelinden farklı olan gerçek dünyanın özgül bir parçasının neden öyle olduğunu açıklayarak” (Nozick, 1974: 8 -9).

1.2. Koruyucu Cemiyetler: Ultra-minimal Devlet

Nozick’in gerek politika felsefesi gerekse açıklayıcı politika teorisi üzerine mülhazaları, Lockeçu “doğa durumu”na yönelir. Daha doğrusu, meşru bir “minimal devletin” hiç kimsenin hakkını ihlal etmeyen bir dizi “görünmez el” süreci aracılığıyla nasıl zuhur ettiğini göstermek için, ”Lockeçu doğa durumu” ile başlar (Childs, 1977: 23). Bu, Nozick’in düşüncesinin jenealojik kökenlerini genel olarak Locke ile başlatılan klasik liberal düşünce çizgisinde aramak için yeterli bir gerekçe olabilir. Çünkü John Locke’un politik felsefesinin –diğer klasik folozofları ile karşılaştırıldığında- bütün modern Amerikalı teorisyenlerin politikanın doğası üzerine olan idealarının değerlendirilebileceği bir bağlamı biçimlendirdiği gözlenir. Bu çağdaş kuramcılardan

her birinin kavrayışında, çağdaş politikanın yorumlarından kendisi için özgül bir bir anlama sahip klasik filozoflardan birinin mührü vardır (Bluhm, 1971: 327). Dolayısıyla, Nozick'in "doğa durumu" kavrayışında da, John Locke'un mührü vardır.

Bu jenealojik paralelliğe rağmen, Nozick, daha sonra Locke'çu doğa durumundan keskin sapmalar gösterir. Açık ki Nozick, Bluhm'un "Locke'un Leviathanı" (1971: 341) olarak nitelendirdiği "Second Treatise'de doğa yasasının statüsü ve temeline ilişkin doyurucu bir açıklama bulmaz. Bunun üzerine ilkin, Locke'un "civil government", yani, devletin ortaya çıkışı için yeterli olduğu düşündüğü doğa durumundaki olumsuzlukları genişletir. Locke'un anarşiden "uygar toplum"a geçiş için bir meşruluk temeli olarak ileri sürdüğü olumsuzlukları yetersiz bularak, daha ciddi gerekçelerin peşine düşer. Ancak Nozick'in sapmaları, salt bu olumsuzluklarla sınırlı değildir. Nozickçi sapmanın spektrumu, Locke'un bireylere bir sözleşme yapma edimini yükleyerek anarşiden sivil topluma geçiş tasavvuruna kadar genişler. Nozick, hem devlete ilişkin gerekçelendirmelerini hem de devletin doğası ve doğuş sürecini Locke'tan farklılaştırır.

Anarchy, State and Utopia'nın 1. bölümünde, politik teorisine ilişkin çizdiği açıklama çerçevesine bir başlangıç noktası olarak "doğa durumu kuramı"ni seçmesinin nedenlerini (why state-of-nature theory) (explanatory political theory) çözümlemeye çalışan Nozick, 2. Bölüme (the state of nature) Locke'un doğa durumundaki bireylerin bir "tam özgürlük hali"ni (a state of perfect freedom) resmederek başlar. Bunu, Locke'un "Two Treatises of Government" yapıtından bir pasajı alıntıyla yaparak yapar (1974: 10):

"Locke'un doğa durumundaki bireyler 'doğa yasası sınırları içerisinde, herhangi bir izin istemeden veya diğer herhangi bir insanın iradesine bağlı olmaksızın, eylemlerini düzenleme... özgürlüğüne tam olarak sahiptir'. Doğa yasasının sınırları, 'kimsenin başka birinin yaşamına, sağlığına, özgürlük ve mülkiyetine zarar vermemesini' gerektirir. Bazı kişiler, 'başkalarının haklarına saldırarak ve... birbirlerini inciterek' bu sınırları ihlal ederler ve bunun karşılığında insanlar, bu tür hak ihlalcilerine karşı kendilerini veya diğer insanları savunabilirler. İncinen taraf ve temsilcileri, kendilerine zarar veren saldırgandan 'gördüğü zararı telafi edebilecek kadar' bir karşılık alabilirler. 'Herkesin bu yasayı ihlal edenleri, yasanın ihlal edilmesini engelleyebilecek ölçüde cezalandırma hakkı vardır; her kişi, (bir suçluya) sadece akıl ve vicdanın emrettiği ölçüde, ihlaliyle orantılı ve ihlalin telafisine ve sınırlamasına hizmet edebilecek kadar hak ettiği cezayı verebilir" (Nozick, 1974: 10).

Bireyler içlerindeki birini bir başkasından üstün kılarak açık ve aleni bir beyan ile kesin bir egemenlik hakkı vermedikçe, herkesin birbirine kulluk etmeksizin yaşamasından daha açık bir şey yoktur. Bu “tam özgürlük hali”, bununla birlikte, herkesin her şeyi yapmak hakkına sahip olması demek değildir. Çünkü herkesin her istediğini istediği biçimde yapmaya mutlak anlamda hakkı yoktur. Burada, insanların davranışını kontrol eden bir “doğa yasası” düzeneği vardır (Locke, 1960:118- 119).

“Doğa durumu, herkesi itaat etmeye icbar eden, kendisini yönetecek bir doğa yasasına (the nature of law) sahiptir. Doğa yasası olan akıl, kendisine danışmaktan başka bir şey yapmayacak olan insanlığa, herkesin eşit ve bağımsız olarak, kimsenin kimseye yaşam, sağlık, özgürlük ve mülkiyet açısından zarar vermemesi gerektiğini öğretir” (Locke, 1960: 119).

Locke, doğa durumundaki olumsuzluklar için uygun bir deva olarak “sivil hükümeti” kabul eder. Hâlbuki Nozick, sivil hükümetin iyileştirebileceğini bütünüyle anlamak için, Locke’un doğa durumundaki olumsuzlukların ya da uygunsuzlukların listesini tekrarlamaktan daha fazlasını yapmak zorunda olduğu kanısındadır. Ayrıca, bu olumsuzluklarla uğraşmak için doğa durumunda ne gibi düzenlemelerin yapılabileceği düşünülmelidir. Ancak o zaman, bu uygunsuzlukların ne kadar ciddi olduğunu -devlet tarafından iyileştirilmesi gerekecek kadar ciddi- görmek ve “devanın hastalıktan daha kötü olup olmadığını tahmin etmek” durumunda olacağız (1974: 10- 11):

“Doğa durumunda anlaşılan doğa yasası, uygun bir biçimde her olasılığı (beklenmedik olayı) hesaba katmayabilir... Ve kendi durumlarını muhakeme eden insanlar,..daima haklı olduklarını öngöreceklere. Uğramış oldukları zarar ya da hasarın miktarını yüksek tutacaklardır. Hırs, başkalarını orantısızca cezalandırmaya kalkışmalarına ya da onlardan müfrit bir tazminat almaya yol açacaktır. Böylelikle, hakların özel ve şahsi uygulanması (biri aşırı bir biçimde tecziye edildiğinde ihlal edilen haklar dâhil), düşmanlıklara, sonu gelmez bir dizi misilleme eylemine ve tazminat alımlarına neden olacaktır. Ve bu tartışmayı halletmenin, onu sonlandırmanın ve iki tarafın bunun sonlandırıldığının bilmesini sağlamanın muhkem bir yolu yoktur. Bir taraf, misilleme eylemlerini durduracağını söylese de, diğeri, ancak birinci tarafın hala tazminat kazanmaya ya da cezalandırmaya yetkin olmadığını... bilirse, güvenliğinden emin olabilir... Bir doğa durumunda, birey, haklarını uygulamaktan da yoksun olabilir; haklarını ihlal eden daha güçlü rakibini cezalandırmaya ya da ondan tazminat almaya muktedir olamayabilir.”

Peki, “doğa durumundaki bu olumsuzluklarla nasıl baş edilebilir?” Nozick’in bu soru ekseninde geliştirdiği argümanlar, tam da yapılandırmayı öngördüğü bir anarko-kapitalist modele tekabül eder. Bireyler, doğa durumu içerisinde küçük-ölçekli çözümler ya da kişilerin uzlaşya varabilecekleri gönüllü düzenlemeler ya da

anlaşmalar aracılığıyla kendi sorunlarını çözme olasılıklarını keşfedebilirler. Bu tür bir ilk düzenleme, bünyesindeki herkesin bir bireyin haklarının savunması ve hak mütecavizlerinin cezalandırılması için yapacağı çağrıya cevap vereceği, çok sayıdaki bireyin gücünün birleştirilmesiyle oluşan “karşılıklı koruma cemiyetleridir (Lesnoff, 1999: 257).

“Doğa durumunda bir birey, kendi haklarını kendisi uygulayabilir, kendi kendini savunabilir, tazminat alabilir ve ceza verebilir (ya da en azından öyle yapmak için elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışır). Diğerleri, çağırması halinde onu savunmada ona katılabilirler. Onlar, bir saldırganı geriye püskürtmede ya da onun peşinden gitmede kendisine katılabilirler. Çünkü onlar, ya halk ruhludurlar ya onun arkadaşlarıdır, ya o (saldırıya uğrayan kişi), geçmişte kendilerine yardım etmiştir, ya da onlar onun kendilerine gelecekte veya bir şeyin mübadelesinde yardım etmelerini isterler. Bireylerden oluşan gruplar, karşılıklı-koruma cemiyetlerini oluşturabilirler: herkes, herhangi bir üyenin haklarının savunması ya da uygulanması için yaptığı çağrıya cevap verecektir. Birlikten kuvvet doğar” (Nozick, 1974: 12).

Fakat Nozick’in açıklamasından anlaşıldığı kadarıyla, bu basit koruma cemiyetinin iki uygunsuz yönü bulunmaktadır (1974: 12):

- (i) Herkes, her zaman için bir koruma işlevine hizmet etmeye amade olacaktır (ve bütün üyelerin hizmetini gerektirmeyen bu koruma işlevleri için gelen çağrıya kimin cevap vereceğine nasıl karar verilecektir?). Ve
- (ii) Herhangi bir üye, haklarının ihlal ediliyor ya da ihlal edilmiş olduğunu söyleyerek cemiyet arkadaşlarını yardım etme çağrısında bulunabilir.

Sanders’ın bu ikincisini yorumlanması ilginçtir (1977: 37): Bazı üyeler, “kurt var!” diye bağırarak yanlış alarmlarla herkesi yatağından dışarıya fırlatabilir. Ya da diğerleri, prospektif kurbanlarına karşı yanlış iddialarda bulunarak cemiyeti üye-olmayanlara saldırmada kullanmayı isteyebilirler. Veya bazı üyeler, birbirleriyle didişebilirler; ikisi de koruma çağrısında bulunarak, koruyucular için oldukça güç bazı sorunları doğurabilirler. Bu da, külfetli ve etkinsiz bir düzenleme olacaktır. Cemiyetler, adaletli olmayan ve saçma şikâyetler üzerine eylemde bulunmak zorunda kalmaktan kaçınmak için, bunları sözde adli prosedürlerle ayıklayacaktır. Fakat bu bile, cemiyet üyelerinin sırtındaki hamuleyi, hoşgörülebilir bir düzeye indirgemeye yetmez. Bu durumda bireyler, “emek ve mübadele bölü(şü)mü”ne, bir diğer deyişle, “anarko-kapitalist” çözüme başvurmak zorunda kalacaklardır.

Nozick, doğa durumundaki bireylerin koruma işlevlerinin yürütümü için devlete alternatif bir model üzerinde nasıl uzlaşabileceklerine işaret eder. İnsanların özgürlük hakkına (the right to liberty) sahip olduğunu varsayıldıktan sonra, zuhur edeceğini düşündüğü toplum kipi sonucunu çıkarır. Bütün bireylerin, kendi kendini ve mülkiyetini koruma hakkı vardır. Bireyler, kendi kendilerini korumak hakkına sahiptir ve bu hakkı diğerlerine de devredebilirler. Örneğin bireyler, karşılıklı koruma cemiyetinde bir araya gelmek suretiyle, yurttaş üyelere hak ihlalcilerine karşı kendilerini savunma ve onları cezalandırma konusunda yardım etmekte güç ve anlaşmalarını birleştirebilirler. Bir koruyucu cemiyetin (protective association) üyeleri, birbirlerini tecavüzlerden koruma konusunda oydaşırlar. Koruma; acente (agency) veya firmaların rekabetiyle satılık bir mal haline gelebilir. İnsanlar, özel koruyucu acentelere katılıp onlara ücret öderler. Koruyucu işlevleri yerine getirmek için, bazı girişimciler, ücretle koruma hizmetlerini veren işlere girerler. Burada bireyler, acente ya da şirketlere kendilerini koruma karşılığında para ödeme metodunu etkin bulacaklardır. Müşteri ya da abonmanlarını koruma alanında uzmanlaşan bir koruyucu acente, bu tüketicilerce kendisine devredilen hakların toplamına sahip olacaktır. Nozick'in ifadeleriyle (1974: 13):

“Cemiyetin bir üyesi, üye olmayanlarla çatıştığı zaman, cemiyet, en azından her bir üyenin, ister haklı isterse haksız olsun, sürekli ve maliyetli anlaşmazlıklarına bulaşmaktan kaçınmak için kimin haklı olduğunu bir şekilde belirlemek de isteyecektir. Herkesin yardıma gelmesinin uygunsuzluğu, onların o andaki etkinlikleri, eğilimleri ve karşılaştırmalı avantajları ne olursa olsun, alışılmış şekliyle emek ve mübadele bölü(şü)mü ile ele alınabilirler. Bazı insanlar, koruma işlevlerinin icrası için kiralanacaktır ve bazı girişimciler, koruma hizmetlerini satma işine gireceklerdir. Farklı türdeki koruma siyasaları, farklı fiyatlarda daha geniş ya da ayrıntılı koruma isteyenlere önerilecektir.”

Nozick, böylelikle, Lockeçu doğa durumundaki bireylerin koruma probleminin çözümünü, kendilerinin bir araya gelerek “karşılıklı-koruma cemiyetleri” biçiminde meydana getirdikleri spontane oluşumlarda bulur. Bu oluşumların koruma işlevi açısından içerdiği uygunsuzluklar ile korumanın firma ve acentelerin rekabetiyle bir satın alınabilir ve satılabilir ekonomik mal ve hizmet olması ile bireyler, bu koruyucu acentelerden koruma satın alırlar ve bazıları, hizmet satma işine soyunur. Bununla birlikte, ticari koruma acentelerinin teşkil ettiği bu anarko-kapitalist senaryonun doyurucu olmayacağını ve biraz daha geliştirilmesi gerektiği tartışmasını sürdürür. Neden ve nasıl? Başlangıçta, aynı coğrafi bölgede farklı koruma acentesi ya da şirketi koruma hizmeti sunarken, bunların müşterileri arasında bir çatışma vuku bulursa ne

olacaktır? Sorunun çözümü konusunda ortak bir karar varsa, durumun çözümü izafi olarak kolay görünmektedir; ancak davanın özelliklerine göre farklı kararlara varılırsa ve bir acente müşterisini korumaya çalışırken, diğeri cezalandırmaya ya da ona tazminat ödetmeye kalkışır ne olacaktır? (Nozick, 1974: 15- 16). Anımsanmalıdır ki bunlar, tanım gereği cebri güç ile techiz edilmiş acentelerdir. Bu nedenle savaşılabirler ve savaşılabirler da. Savaş, doğa durumundaki bireyler arasında değil; olasılıkla koruyucu acenteler arasında vuku bulacaktır (Lesnoff, 1999: 257).

Nozick, birbiriyle uyuşmayan kararlara varan farklı koruyucu acentenin tüketicileri arasında bir çatışma olması durumunda ne olacağını tartışır. Koruyucu acenteler, kendi kendilerinin müşterilerini korumak noktasında uyuşmazlığa düşebilirler. Olası bir sonuç, koruyucu acenteler arasında patlak verecek olan bir savaştır. Farklı acentelerin tüketicileri arasındaki çekişmeler, koruma sağlayıcıları arasında fiziki bir harbi içerebilir. Diğer taraftan, acenteler, bu tartışmaları çözmek için ileride özel temyiz mahkemeleri veya hakemlik süreçleri konusunda anlaşmaya varabilirler. Yani problem, her bir coğrafi bölgede tek bir “başat koruyucu cemiyetin” (dominant protective association) kurulmasıyla kendi kendine çözülecektir. Bu bağlamda, Nozick (1974: 16), irdelenmeye değer üç olasılığa değinir:

- (i) *“Böyle durumlarda iki acentenin kuvvetleri savaştır. Bu acentelerden biri, savaşı her zaman kazanır. Kaybeden acentenin müşterileri, kazanan acentenin müşterileriyle çatışırken kötü korundukları için, kazanan ile iş yapmak için kendi acentelerini terk ederler.”*
- (ii) *“Bir acente, gücünü bir coğrafi alanda kesifleştirir; öteki de diğesinde. Her biri, kendi güç merkezinin yakınında yapılan savaşları kazanır. Bir acentenin müşterisi olan, fakat diğesinin gücü altında yaşayan insanlar, ya kendi acentesinin kumanda merkezlerinin yakınına taşınırlar ya da himayelerini diğes koruyucu acenteye vererek değıştirirler. (Sınır, hemen hemen iki devlet arasındaki sınır kadar çatışmalıdır).*

Bu iki durumdan hiç birinin olmaması halinde... yalnızca bir koruma acentesi, verili bir coğrafi alanda etkinlik gösterir.

- (iii) *İki acente muntazaman ve sık sık savaştır. Hemen hemen eşit olarak kazanır ve kaybederler ve... üyelerinin birbirleriyle sık ilişkileri ve tartışmaları vardır. Veya belki de savaşmadan ya da yalnız birkaç kısa süreli çarpışmadan sonra, acenteler, bu çatışmanın önleyici tedbirlerin yokluğunda sürekli olarak vuku bulacağını anlarlar. Ne olursa olsun, sürekli, maliyetli ve savurgan çatışmaları önlemek için iki acente, belki de yürütücüleri aracılığıyla, farklı hükümlere varmış oldukları bu davaları barışçıl yollarla çözmek için anlaşmaya varırlar. Kendi hükümleri farklılık gösterdiği zaman, dönebilecekleri üçüncü bir yargıcın veya muhakemenin kararlarına başvurmak ve itaat etmek konusunda anlaşılır*

(veya hangi acentenin hangi durumlarda yargı hakkı olduğunu belirleyen kuralları saptayabilirler). Böylece, yargı hakkı ve yasaların çatışmasına ilişkin bir temyiz mahkemeleri ve mutabık kalınmış bir kurallar sistemi ortaya çıkar. Farklı acenteler işlese de, hepsinin parçası olduğu tek bir adli sistem vardır.”

İşte, Nozick, her bir teritoryal bölgede ortaya çıkan “başat koruyucu cemiyetler”in oluşturduğu bu görüntüyü “ultra minimal devlet” olarak nitelendirir. “Ultra-minimal devlet” kavramına getirilen tanımlamaya geçmeden önce, Nozick’in (1974: 22), “başat koruyucu cemiyetler bir devlet midir?” sorusuna nasıl bir karşılık verdiğinin bilinmesinde fayda var.

“Başat koruyucu cemiyetler bir devlet midir?” sorusunun cevabı, elbette ki evet değildir. Eğer “Nozick’in cevabı evet olsaydı, toplumsal sözleşme kuramının yeni bir sürümünü icat edecekti” (Lesnoff, 1999: 258). “Başat koruyucu cemiyetler” ya da “ultra-minimal devlet” şemasının “minimal-devlet”ten farklı olduğunun ya da minimal bir devlet konsepsiyonunu karşılayamadığının düşünülmesinin iki nedeni vardır:

- (i) Başat koruyucu cemiyetler, bazı insanların kendi haklarını uygulamasına izin vermek;
- (ii) ve kendi egemenlik alanındaki bütün bireyleri korumamak biçiminde belirirler. Weberyen geleneği izleyen müellifler, hakların özel olarak uygulanmasına uygun olmayan monopole sahip olmayı, devletin varlığı için can alıcı olarak görürler. Nozick ise (1974: 23), Weberyen terminolojiyi reddederek koruyucu cemiyetler sisteminin karşılayamadığı gerekli koşulu başka bir formülasyonda bulmaya çalışır:

“Marshal Cohen’in yayımlanmamış bir denemesinde işaret ettiği gibi, bir devlet; başkalarını kullanması için yetkilendirmediği güç/zor kullanımını fiili olarak monopolize etmeden varolabilir; bir devletin sınırları içerisinde Mafia, KKK, White Citizens Councils, önemli birlikçiler (unionist) ve Weathermen gibi zor kullanan gruplar da olabilir. Böyle bir tekel iddiasında bulunmak, (şayet ona devlet olmayacağınızı iddia etmişseniz) yeterli değildir. Gerekli şart, onun yegâne hak iddiacısı olmak da değildir. Herkesin devletin böyle bir tekel iddiasının meşruluğunu kabul etmesine de gerek yoktur; çünkü onlar, ya pasifistler olarak kimsenin güç kullanma hakkı olmadığını düşünürler; ya devrimciler olarak verili bir devletin böyle bir haktan yoksun olduğuna inanırlar; ya da devletin söylediği hiçbir meseleye katılmama ve yardımda bulunmama hakkı olduklarına inanırlar. Devletin varlığının koşullarını formüle etmek, böylelikle güç ve karışık bir görev olur.”

“Devletin kimin ne zaman güç kullanabileceğine karar verme tekeli üzerindeki hak iddiası” koruyucu cemiyetler sisteminin bir devlet olmak noktasında karşılayamadığı gerekli koşuldur. Devlet; sadece kendisinin kimin, hangi durumlarda güç kullanabileceğini belirlediğini söyler. Devlettir ki, kendi sınırları içerisinde bir güç kullanımının meşruiyetine ve izin verilebilirliğine ilişkin yegâne hakkı kendinde saklı tutar ve üzerinde hak iddia ettiği bu monopolü ihlal edenleri cezalandırır. Monopol (tekel) iki şekilde ihlal edilebilir:

- (i) Bir kişi, devlet tarafından yetkilendirilmediği halde güç kullanabilir veya
- (ii) bir grup ya da kişi kendilerini, kendileri güç kullanmadığı halde, güç kullanımının ne zaman ve kim tarafından uygun ve meşru olduğunu kararlaştıracak alternatif bir otorite, belki de tek meşru güç ilan edebilirler. Koruyucu cemiyetin ahlaki açıdan devlet olmadığını bir diğer göstergesi de, devletin yapabildiği kadarıyla açık izni olmaksızın güç kullanmaya kalkışan herkesi cezalandırmasıdır. Devlet, herhangi birini affetme hakkını da kendinde saklı tutabilir: ex post facto. Nozick (1974: 24–25), konuyu tartışmayı sürdür:

“Öyle görünüyor ki, koruyucu acenteler, ne bireysel ne de kolektif olarak böyle bir bildiriye bulunurlar. Onların bunu yapmaları da, ahlaki olarak meşru görünmez. Bu yüzden, koruyucu cemiyetler, ahlaken meşru olmayan hiçbir eylemde bulunmazlarsa, herhangi bir tekelleşme unsurundan yoksun, dolayısıyla bir devleti oluşturamaz ve ya da içermez gözükürler. Tekeleşme unsuru sorununu incelemek için, herhangi bir koruma cemiyetine katılımı reddeden özel koruyucu acenteler sistemi içerisinde yaşayan bazı birey gruplarını (ya da tek bir kişiyi) göz önünde bulundurmalıyız... Tasvir edilen sistemin devlet olmadığını düşünülmesinin ikinci nedeni (bir yere kadar yayılan etkileri sarfınazar edilirse), onun altında yalnızca koruma için ödemedede bulunanların korunması; dahası, korumanın farklılaşan derecelerinin satın alınabilmesidir. Dışsal ekonomiler bir yana bırakılırsa yine, hiç kimse, tercih ettikleri hariç başkalarının korunması için ödeme yapmaz. İnsanların haklarının korunması ve uygulanması, pazar tarafından tedarik edilen bir ekonomik mal gibi görülür... Bununla birlikte, alışılmış devlet konsepti altında bu devletin coğrafi sınırları içinde yaşayan (ya da hatta bazen dışına seyahat eden) her bir kişi, onun korunmasını alır (veya en azından almayı hak eder). Böyle bir korumanın maliyetini karşılamak için (suçluları gözaltına alacak, mahkemelere ve hapisanelere getirecek detektif ve polislere ödemedede bulunmak için), bir özel grup yeterli fon başlığında bulunmadıkça, ya da devlet, bu maliyetleri karşılayacak bir hizmeti bulmadığı sürece, böyle geniş bir koruma sağlayan bir devletin dağıtımçı olacağı beklenebilir. Diğer insanlar korunsun diye bazılarının fazla ödeyeceği bir devlet olacaktır. Ve gerçekten, ortayolcu politika kuramcılarınca ciddi bir biçimde tartışılan en minimal devlet, klasik liberal teorinin gece bekçisi devleti, bu şekilde yeniden-dağıtı(m)cı görünür.”

Nozick'ten alıntılanan pasajlardan (1974: 22- 25) anlaşılmaktadır ki, kendisinin bir devletin varlığı için gerekli koşula ilişkin açıklaması, hem belli bir coğrafi alanda bir kişi ya da örgütün “güç kullanma tekeli” konusundaki talebini hem de “koruma”nın bu kişi ya da örgüt tarafından o alandaki herkese sağlanmasını içerir. Eğer böyleyse, Nozick'in gerekli koşulu, bir hükümetin gerekli koşulu olduğuna inandığımız unsura uygun; fakat inandığımızdan daha güçlü bir unsur olacaktır: “Bir kişi ya da örgüt hükümet olabilmek için, müşteri ya da uyruklarını zorlama hakkını üstlenmelidir”. Nozick'in tekelleşme koşulu, kabaca bu postülanın muadilidir ve onun “yeniden-dağıtımcı” koşulu –tabii ki devlet için gerekli olan koşullara dâhil edilirse- “ek” bir koşul gibi görünür. Bununla birlikte, bu, özgül bir koşul olacaktır. Bu özgül koşul, tekel koşulunu yerine getiren; fakat koruyucu hizmetleri dağıtmada hüsrana uğrayan bir örgüte devlet denilmesini muvafık görmez. O halde, zor kullanım tekeli iddia eden ve ona sahip olan; fakat yalnızca kendi üyelerini, belki de korumasız ve sömürülmüş kitlelere karşı koruyan bir yönetici hizip (clique), bir hükümeti oluşturmayı başaramayacaktır ve hizip dâhil bütün toplum, bir devlet olmayacaktır. Bu aşırı dışlayıcıdır. Bu hizbin adaletsiz hükümet ve de adaletsiz devlet olması muhtemeldir. Fakat bu –yönetici hizbin bir devlet olmaması ile adil bir devlet olmaması- açıkça farklıdır. Sanders (1977: 36), Nozick'i anlatmaya devam eder:

“Yukarıda alıntılanan pasajlar, tamamen ‘Anarchy, State and Utopia’nın birinci kısım tam programının ana hatlarını çizme işidir. Nozick, özel koruma acenteleriyle (private protection agencies) ile başlar; onların devletten nasıl farklı göründüklerinden söz eder (pasajlar, ‘düşünülebilirdi’, ‘görünür’, ‘görünüşte’ vb gibi dikkatlice konulmuş nitelermelerle doludur); ve öylece devlet için gerekli koşulu ortaya koyar. Bunun bütününi biraz ayrıntılı bir biçimde anlatır; ama en sonunda okuyucuyu uyarır: ‘fakat bu görünüşler aldatıcıdır.’ Bir sonraki argümanın nasıl olacağı açıktır.”

Nozick, bu defa ‘özel koruyucu cemiyetler şeması’nın gerçekte “devlet”ten -ilkın göründükleri gibi- farklı olmadığını göstermeye niyet eder” (Sanders, 1977: 36). Başat koruyucu cemiyetlerin bir devlet için elzem olan önkoşullardan ilkin yoksun olduğunu; ama daha sonra onların aslında ilk göründükleri gibi devletlerden farklı olmadığını ileri sürmesi, kuramının sayısız iç tutarsızlıklarından sadece biri olarak vurgulanabilir. Nozick'in asıl kaygısı, bu cemiyetlerin tekâmülünü ahlaki açıdan izin verilebilir evrelerle gerçekleştirmektir. Bu yüzdendir ki, koruma acentelerinin dışında kalan kişi ya da kümelere bir göndermede bulunur; zira bu kişi ve kümelere koruma hizmetlerinin teşmil edilmesi koşulu, ultra-minimal devletin minimal devlete dönüştürüm sürecinin

bütünleyicisidir. O halde, Nozick; her biri ahlaken izin verilebilir iki geçiş evresini, yani, (1) özel koruyucu acenteler sisteminden ultra-minimal devletin nasıl ortaya çıktığını ve (2) ultra-minimal devletin minimal devlete dönüşümünü, onu minimal devlete dönüştüren koruma hizmetlerinin genelleştirilmesi için “yeniden-dağıtım” nasıl ortaya çıkardığını göstermek zorundadır (Nozick, 1974: 52).

Acaba, Nozick’in -yukarıdaki açıklamalardan sonra verilmesi daha uygun görülen- “ultra-minimal devlet” kavramına yüklediği açıklama nedir. Bu konsept ya da “minimal devlet”ten bir adım önceki oluşum, Nozickçi terminolojiden anlaşıldığı kadarıyla aktarılabilir (Nozick, 1974: 26- 27):

“Klasik liberal teorinin tüm yurttaşlarının şiddete, hırsızlığa ve dolandırıcılığa karşı korunması ve sözleşmelerin uygulanması işlevleriyle mahdut gece-bekçisi (nightwatchman) devleti, dağıtımçı bir görüntü sergiler. En azından, özel koruyucu cemiyetler şeması ile gece bekçisi devlet arasında arada olan bir toplumsal sözleşme düzenlemesini tahayyül edebiliriz. ‘Gece-bekçisi devlet’, çoğunlukla minimal devlet olarak nitelendirildiği için, bu düzenlemeye de ultra-minimal devlet diyeceğiz. Bir ultra-minimal devlet, acil kendi kendini savunma dışında, tüm güç kullanımı üzerinde bir tekel olma özelliğini sürdürür ve bu yüzden de kötü davranışa karşı özel (veya acente aracılığıyla) misillemeyi ve tazminat alımını hariç tutar; ama yaptırım ve koruma hizmetlerini, sadece bu hizmetleri satın alanlara sunar. Bu monopolden bir koruma sözleşmesi satın almayan insanlar, korunamazlar. Minimal (gece bekçisi) devlet, vergi gelirleriyle finanse edilen (açıkça yeniden-dağıtımçı) bir Friedmanvari makbuz planı ile birleşmiş bir ultra-minimal devletin muadilidir. Bu plana göre, bütün insanlara veya bazılarına, (sözgelimi muhtaç olanlara) sadece ultra-minimal devletten bir koruma poliçesi almak amacıyla kullanılabilen vergiyle finanse edilmiş makbuzlar verilir.”

1.3. Görünmez-el Teoremi ve Minimal Devlet Kipine Geçiş İlkeleri

Nozick’in bir dizi “görünmez-el” süreciyle adım adım yapılandırmaya çalıştığı model, henüz “minimal” olarak karakterize edilebilir değildir. Ancak, minimal devlet modelinin ilk iki aşamasının -iç tutarlılıktan yoksun, girift ve karmaşık zihinsel alıştırmalarla- kuramsal olarak bütünlendiği gözlenir. Lockeçu anarşiden, başat koruyucu acenteye, başat koruyucu acenteden ultra-minimal devlete geçildiği faraziyesi vardır. Böylelikle Nozick, bu üstü kapalı geçiş aşamalarıyla Locke’un “toplumsal sözleşme” bağlayıcılığında kaçınmayı başarmıştır. Locke’un kuramında bireyler, “tabiat hali”nde adaletin sağlanması adına bir “toplumsal sözleşme” (social contract) vasıtasıyla “yaşam, özgürlük ve mülkiyet hakları”ndan vazgeçerek bir siyasal toplumun oluşumunu sağlarlarken, Nozick, herhangi bir modelin yapılandırılması için sözleşmenin yapılmasını manasız ve haksız bulur. Nozickçi sapma, burada daha da

belirginleşir. Locke'un yapay olan bir uygar toplumun formasyonu için sözleşmenin elzem olduğu görüşünü sorgulamaya başlar. Locke'un paranın icadı için elzem olduğunu düşündüğü “anlaşma” ve “karşılıklı rıza”nın oluşturduğu terkihi sorguladığı gibi. Nozick'e göre (1974: 18); paranın icadı, bir mukaveleye bağlı değildir; çünkü değişim işleminde bireyler, sahip olduklarını, umumiyetle sahip olmak istedikleriyle mübadele ederler. Bir alışveriş aracının belirlenmesi için, özel bir anlaşmaya veya “toplumsal sözleşme”ye gerek yoktur.

Peki devlet, “doğa durumu”ndan nasıl çıkacaktır? Bir başka deyişle, “doğa durumu”ndaki karşılıklı koruma cemiyetleri, koruyucu acenteler, başat koruyucu cemiyet ve nitekim ultra-minimal devlet gibi oluşumlar, bireylerin rızasına dayalı bir sözleşme tasarımıyla ortaya çıkmamışlarsa, ne ile çıkmıştır. Nozick'in Locke'tan sapma eğilimi, bununla birlikte kendisini klasik liberal gelenek içindeki bir diğer iktisatçı düşünürle buluşturacaktır: Adam Smith ve onun “görünmez-el” (invisible-hand) teoremi. Nozick, bu teoremin açılımını bir ayraç içinde verir (1974: 18): “Her birey, sadece kendi kazancını elde etmeye niyetlenir ve diğer pek çok durumda olduğu gibi bunda da, bir ‘görünmez-el’ tarafından niyetinin bir parçası olmayan bir amaca hizmet etmede kendisine yol gösterilir.”

Smith'in “görünmez-el” metaforu, her şeyden evvel, pazarın pozitif, niyet edilmemiş sonuçlarını; bencilliğin kolektif faydalara dönüşmesini göstermeyi amaçlar. Yalnız bu noktada, ahlaki bir ilke olarak da belirir. Smith'in başat imajı, zincirlenmemiş bir bencilliğin savunusu olduğu halde, gerçekte “Wealth”in “görünmez-eli”, Smith'in bilincin nasıl biçimlediği konusu ile olan ilgisinin bir parçasıdır (Tribe, 1999: 627). Bu tema, pazarın ve diğer kurumların, başkalarının sempatik onayı için insan arzusunu geliştirecek biçimde nasıl yapılandırılabilirdiği ile ilgilidir. Bu projede merkezi olan idea, “pazar”, “hukuk” ve diğer formel ve informel yapıların “yüce” ve “içsel” erdemlerin serpilmesine yardım edebileceğidir. Gerçekten de ekonominin babası (Tribe, 1999: 609), pek çok ekonomistin ekonominin bir ahlak bilimi olmadığı biçimindeki karşı çıkışına rağmen, ilk ve başta gelen ahlak filozofudur (Roth, 2002: 3).

“Bir görünmez-el açıklaması, herhangi birinin maksatlı tasarımının bir ürünü gibi görüneni, herhangi birinin niyet ettikleriyle meydana getirilmemiş olarak açıklar. Karşıt açıklama türüne, ‘Saklı-el açıklaması’ (hidden-hand explanation) diyebiliriz. Bir saklı-el açıklaması, sadece, (kesinlikle) maksatlı bir tasarımın

ürünü olmayan bir dizi bağlantısız gibi görünen olguyu, bir birey ya da kümenin maksatlı tasarım(lar)ının bir ürünü olarak açıklar” (Nozick, 1974: 19).

Belki de, Nozick tarafından öne sürülen en alışılmadık düşünüş çizgisi, devletin kökeni hakkındaki bu açıklamasıdır. “Görünmez el-açıklaması”, gerçekte tarihsel bir açıklama demek değildir; ancak Nozick, bunu doyurucu bulur. Zira bu açıklayıcı çerçeve, politik evrimin en önemli adımını, büyük ölçüde politik iklimden ayrıştırılmış bir terminolojiyle izah etmeyi dener (Davidson, 1977: 341). Bu açıklamalar, “doğa durumu”ndan bir devletin nasıl neşet ettiği konusuna açıklama getirmekle beraber, devletin nasıl ortaya çıktığını tam bir açıklık ile ortaya koymaz. Bunun yanında, devletin sahip olduğu hakları da açıklamaktan ya da bu haklara ilişkin bir açıklama getirmekten de yoksundur. Bunun temel nedeni, devletin sahip olduğu haklara doğa durumu içindeki her bireyin sahip olmasıdır. Ayrıca, devletin özgül hakları nasıl edindiğinin de bir “görünmez-el” ile açıklaması yoktur. Devletin özel hakları yoktur; o halde, böyle bir açıklamaya da gerek yoktur (Nozick, 1974: 118).

Nozick, toplumsal sonuçların formülasyonunda akıl ve rasyonel analizin kullanımına yönelir. Argümanları; örf, gelenek veya toplumsal evrimin tarihsel anlatıları tarafından etkilenmez. Nozick’in rasyonalistik çıkarsamaları, spontane devlet orijini nosyonuna yol açar. Her ne kadar devletin harfi harfine kendiliğinden meydana geldiğini iddia etmemişse de, devletin kaçınılmaz olarak zuhur edebileceğini tartışır (Younkins, 2002). Devletin ortaya çıkışına ilişkin bu kaçınılmaz kendindenlik, Hayekyen spontane düzen teorisini çağırır. Hayekyen düşün merkezi, kendiliğinden düzen ile bilinçli olarak planlanmış düzen arasındaki karşıtlıktır. Hayek (1973: 36); her ne kadar düzeni, sistematik olarak birbiriyle ilişkili unsurların bir asamblesi olarak düşünse de, bunun kontrol edici bir zekâ tarafından yaratılan bilinçli bir tasarım olduğunu reddeder. “Görünmez-el” konseptüalizasyonu da, devletin kökenini doğa durumundaki bireylerin bencil ve rasyonel eylemlerinin kendi mülkiyetlerini korumak için acentelerden koruyucu hizmetler satın almalarına yönlendirildiği bir süreç ile açıklamaya çalışır (Benewick ve Green, 1992: 187).

Bu tartışmada, Nozickçi minimal devlet üç aşamada gerçekleşir. İlkin, bir serbest pazar içinde rekabet eden koruyucu acentelerden bir anarşist sistemin var olduğunu, daha sonra da, bir başat koruyucu cemiyetin pazar prosedürleriyle ve ekonomik ihtiyaç nedeniyle ortaya çıkacağını ileri sürer. Bu “başat cemiyet” de, kimsenin hakkını ihlal

etmeyen ahlaki açıdan meşru bir yol ile “ultra minimal devlet”e doğru geliştirecektir. “Ultra-minimal devlet”, başat acenteden farklıdır; çünkü (kendi-kendini acil savunma hariç) verili bir coğrafi alanda güç tekeli korur. Bu yüzden “özel acente aracılığıyla kötü davranışa karşı misillemeyi ve tazminat alımını hariç tutar; fakat koruma ve uygulama hizmetlerini sadece koruma ve uygulama poliçelerini satın alanlara sağlar” (Nozick, 1974: 26–27) Profesör Nozick (Childs, 24: 1977), daha sonra bir “ultra-minimal devlet”in “minimal devlet”e doğru geliştiğini gösterir. Bu minimal devlet, vergi gelirleriyle finanse edilen (açıkça yeniden-dağıtım) bir Friedmanvari makbuz planı ile birleşmiş bir ultra minimal devletin muadilidir. Bu plana göre, bütün insanlara veya bazılarına, (sözgelimi muhtaç olanlara) sadece “ultra-minimal devlet”ten bir koruma poliçesi almak amacıyla kullanılabilen vergiyle finanse edilmiş makbuzlar verilir.”

Nozick’in tartıştığı devlet için tek gerekli koşul, tekelleşmedir. “Yeniden-dağıtım” koşul ise, bir devletten ziyade çoğunlukla adil bir devlet için gereklidir. Bu, Nozick’in “minimal devlet” dediği ile “ultra-minimal devlet” dediği arasındaki ayrımı tartışması sırasında billurlaştır. İlki -minimal devlet- hem tekel koşulunu hem de yeniden-dağıtım koşulunu karşılarken, ikincisi -ultra-minimal devlet- sadece “tekel” koşulunu yerine getirir (1974: 26- 28). Farklı oldukları halde, ikisini de devlet olarak mütalaa eder. “Minimal devlet” adaletli iken, “ultra-minimal devlet” adaletli değildir. Nozick, ikisini de devlet olarak gördüğüne göre, “yeniden-dağıtım”, bir devletin varlığı için gerekli bir koşul değildir (Sanders, 1977: 36). Buna göre, başat koruyucu acente, bir devlettir; ama adil bir devlet değildir. Nozick, başlangıçta bir devlet için gerekli olan koşulu karşılayamadığı gerekçesiyle “başat koruyucu acente”nin devlet olmadığını iddia etmişti. Daha sonra bunun bir devlet olduğu sonucuna varır. Kuramını bu paradokstan, acenteyi devlet; ama adil olmayan bir devlet olarak niteleyerek arındırdığını sanır. Ultra-minimal devletten minimal devlete geçişin gerekçesi budur. Profesör Nozick, ultra-minimal devleti işletenlerin ahlaken minimal devlete geçmeye mecbur oldukları görüşündedir. Çünkü herkese koruyucu hizmetleri tedarik etmeksizin ultra-minimal devlette tekel unsurunu korumak, insanlar için ahlaken izin verilebilir olmayacaktır (Childs, 24: 1977). Peki, bu nasıl gerçekleşecektir?

Nozick, bu sorunsalı -aşağıda ayrıntılandırılacağı üzere- özetle, önce “risk” ilkesi gereği “bağımsızlar”ın uyguladığı güvenilir olmayan ya da adaletsiz olan eylemlerinin ya da adalet prosedürlerinin “başat koruyucu cemiyet” tarafından kendi müşterilerini korumak adına zorla yasaklanabilir olduğunu iddia ederek çözmeye çalışır. Ancak “risk” ve “yasaklama” ilkelerinin, eylemleri yasaklanan “bağımsızlar”ı dezavantajlı duruma düşürüşünden dolayı, yeni bir ilkeyi teorize eder: “Tazminat İlkesi”. Tazminat ilkesi, “bağımsızlar”ın ilk iki ilke dolayısıyla uğradıkları olumsuzlukları tazmin edecektir. Bunları tazmin etmenin en az maliyetli yolu ise, korumanın dışında kalanlara bu koruma işlevinin hiçbir ek ödeme olmaksızın teşmil edilmesidir. Bu sonuncusu, nihayet üçüncü aşamayı, yani, minimal devlete geçiş aşamasını temsil eder.

Burada açık olan, Nozick’in minimal devlet modeline geçişin, bağımsızların başat koruma acentesi içerisinde absorbe edilmeleri koşuluna bağlı olmasıdır. Bu dönüştürüm evresinde hakları ihlal edilmeyecek olanlar kümesine, pazardan tenkil edilmiş acente sahipleri ile müşteri ya da abonmanları da dâhildir. Demek ki, başat koruyucu cemiyetin rekabet etmesine izin vermediği acenteler ve üyeleri de, “bağımsızlar” kümesini oluşturur ve bu koruma onları da içerecektir. Ancak Nozick’in doğal bir toplumsal düzen içerisinde serpilmiş ultra-minimal bir devletin, bireysel hakları ihlal etmeksizin nasıl minimal devlete dönüştürülebileceğine ilişkin haklılaştırma denemelerinin, kusurlu, ikna etmekten uzak ve başarısız olacağı kolaylıkla öngörülebilir (Younkins, 2002).

Başat koruyucu cemiyetin, kendi egemenlik sahasındaki koruma hizmetleri üzerinde bir tekeli olmadığına daha önce işaret edilmişti. Hipotez gereği, oradaki hiçbir ticari rakip ile karşılaşmadığı halde, hala kendisinin koruması dışında kalanlar var. Nozick’in “bağımsızlar” olarak adlandırdığı bu kişi ya da gruplar, koruma hizmetleri satın almak yerine, kendi haklarını kendileri uygulamayı seçenlerden oluşur. “Bağımsızlar”, özel koruma sistemi içerisinde yaşarlar; ama herhangi bir koruyucu acenteye katılmayı reddedenlerden oluşur. Haklarının ihlal edilip edilmediği noktasında kendileri hükümde bulunurlar. Bir diğer deyişle, adaleti kendi usulleriyle uygulayan ve kendi haklarını kendileri koruyan, ihlalde bulunanları cezalandırıp tazminat almakta ısrar eden kişi ya da kişilerin oluşturduğu bir kümedir (Nozick 1974: 21).

“Bağımsızlar” - doğa durumundaki bireyler, doğa durumunun olumsuzlukları dolayısıyla yaşadıkları coğrafi bölgedeki koruyucu cemiyetlere üye olabilir iken- koruyucu acentelerle ilişkisi olmayan hipotetik bir gruptur. Locke’un “hiç kimsenin sivil topluma girmeye zorlanamayacağını ve dolayısıyla bazılarının doğa durumunun tam özgürlük durumunu tercih edebilecekleri” anımsatan bu hipotetik grup, doğa durumunda bulunanların misilleme, cezalandırma, kendini savunma ve tazminat istemek haklarının bulunduğu verileriyle sabittir. Bundan dolayı, “bağımsızlar”; bireysel ya da toplu olarak acentenin müşterileri ve başka kişilere karşı kendi haklarını kendileri korurlar. Nozick (1974: 54); “bağımsızlar” ile Birleşik Devletler’deki yerliler arasında koşullu bir analogi kurar: “Eğer yerli Amerikalılar topraklarından atılmasaydı ve bazıları toplumdaki mukimlere bağlanmayı reddetseydi, bu durum ortaya çıkmış olabilirdi.”

Böyle bir durumda, iki alternatiften bahsedilebilir. Bu iki alternatif, temelde “başat koruyucu cemiyet” veya “ultra-minimal devlet” ve üyelerinin “bağımsızlar” sorunsalını nasıl çözeceklerine ilişkindir. “Başat koruyucu cemiyet” ve müşterileri, ya “misilleme” ve “cezalandırma” haklarından vazgeçememiş olan “bağımsızlar”ın mülklerine girmelerini yasaklayarak kendilerini “bağımsızlar”dan yalıtacaklar ya da kendilerinde bulunan “misilleme” ve “cezalandırma” haklarını doğru kullanmadıkları için bağımsızları cezalandıracaklar. Yine de, burada unutulmaması gereken, “bağımsızlar”ın kendi haklarını bildikleri gibi kullanma ve savunma haklarının bulunduğu olgusudur. Bu yüzden “bağımsızlar”, ancak acentenin üyeleri tarafından yanlış bir şey yapıp yapmadığı ya da ifratkar bir reaksiyon gösterip göstermediği konusunda dikkatlice kontrol edildikten sonra cezalandırılabilir (Nozick, 1974: 55–56).

“Fakat bağımsızın yanlış ve adaletsiz misillemesinin kurbanı olan kişi, sadece zarar görmüş olmayabilirdi; ama ağır yaralı, hatta maktul da olabilirdi. Eyleme geçmek için sonrasını mı beklemek gerekir? Elbette bağımsızın haklarını yanlış uygulama ihtimali olacaktır ki bu, haklarının müşterisi tarafından gerçekten ihlal edilip edilmediğini belirleyene dek, koruyucu cemiyete onu (bağımsız) durdurmasını haklılaştırmak için epeyce yeterlidir... Bu, müşterilerini savunmanın meşru bir yolu olmaz mıydı?”

Başat koruyucu cemiyet, bu durumda, müşteri olmayanları adaletin kendilerince uygulanması hakkından mahrum eder; çünkü güvenilir olmayan bir prosedür kullanan ve bunun sonucuna göre hareket eden bir kişi, belli bir olayda -prosedürü haklı çıksa

bile- diğer insanlara “risk” empoze eder. Nozick’in deyişiyile (1974:105): “Başka birine Rus ruleti uygulayan kişi, tetiği çektiğinde silah ateş almasa da aynı şeyi yapmış olur.”

Başat koruyucu cemiyetin tek başına sahip olduğunu iddia edebileceği bir hak yoktur; ama sahip olduğu güç, onu herhangi bir hakkı genel olarak icra eden tek temsilci durumuna getirir. Sadece herkesin sahip olduğunu kabul ettiği bir hakkın yegâne uygulayıcısı durumuna gelmez; aynı zamanda, hakkın öyle bir doğası vardır ki egemen güç ortaya çıktığında, hakkı uygulayan sadece kendisi olur. Çünkü hak, başkalarının hakkı yanlış bir şekilde uygulamalarını önleme hakkını da ihtiva eder. Dolayısıyla, diğer herkese karşı bu hakkı sadece egemen güç tatbik edebilecektir (Nozick, 1974: 109). O halde:

“Bir bağımsız, adaleti özel olarak uygulamaktan menedilebilir; çünkü prosedürü, çok riskli ve tehlikeli olarak bilinir –yani, masum bir insanı...cezalandırma veya suçlu birini olduğundan daha fazla cezalandırma riskini içerir- ya da prosedürünün riskli olmadığı bilinmez” (Nozick, 1974: 88).

Buradan itibaren Nozick’ten bir bölgede başat olan bir koruyucu cemiyetin devlet olmanın iki gerekli koşulunu karşıladığı bilgisini öğreniyoruz, daha önce devlet olmanın iki koşulunu yerine getirmediğini öğrendiğimiz halde. Bu, esas itibariyle güvenilir olmayan prosedürlere getirilen “yasaklama” ve bu yasaklamanın doğurduğu zararların tazmin edilmesi ilkesinden kaynaklanır. Zararlar, ancak yasaklanan eylemlerin risk taşımadığı bilgisinden sonra belirecektir. “Tazminat” ilkesi, müşterilere bir maliyet yüklese de, ahlaken gereklidir (1974: 114).

“Bir teritoryada başat olan bir acente, devlet olmanın iki önemli ve gerekli koşulunu karşılar: Acente, diğerlerinin güvenilir olmayan uygulama prosedürlerine yasaklama getiren genel olarak tek etkin uygulayıcıdır ve bu prosedürlere nezaret eder. Ve acente, müşterilerine, self-help uygulama prosedürlerini kullanmaktan men ettiği kendi bölgesindeki müşteri olmayanları da -müşterileriyle olan ilişkilerinde- korur; bu koruma, müşterilerce finanse edilse bile. Kendi kendini korumada güvenliklerini artırmak için eylemde bulunanların, fiili olarak zararsız hale gelmiş olan riskli eylemlerini yasakladıkları kişilere, kendilerine dayatılan dezavantajların karşılanmasını gerektiren tazminat ilkesi, ahlaki açıdan böyle yapmayı gerektir” (Nozick,1974: 113- 114).

Başat koruyucu acentenin müşterileri, bağımsızların sahip oldukları hak ihlalcilerini cezalandırma doğal haklarını zorla inkâr edişlerinin bedelini onlara ödemelidir. Bir kişi, prosedürel haklarını savunurken bir başkasını doğal haklarını koruma araçlarından yoksun bırakırsa, o bireye bu araçları yeniden edinmesine izin verecek yeterlilikte tazminat ödemelidir. Bir diğer anlatımla ifade edilecek olursa, başat koruyucu acente,

bağımsızların ekstra maliyetlere maruz kalmadan kendisinden koruma satın alması için onlara yeterince tazminat ödediği sürece, Nozick tarafından ahlaka uygun olarak davranmış görünür. Nozick'in söylediği, bir acentenin bireysel hakları ihlal edebileceği ve böyle yaparken bir devleti meydana getirdiği olgusudur, şayet hakları ihlal edilen kişiye kayıpları karşılığında tazminat öderse. O halde, Nozick'in "başat koruyucu cemiyeti, bir devlet midir?" sorusunu yinelediği varsayılabılır. Başat koruyucu cemiyetin bir devlet olması için gerekli bütün özellikleri, antropolog Lawrence Krader'dan yaptığı uzun bir alıntıda bulur (Nozick, 1974: 117):

"Bütün fiziksel gücün merkezi otoritenin elinde temerküz etmesi, devletin temel işlevi ve kat'i karakteristiğidir. Bunu açıklamak için, bir devlet kuralı altında neyin yapılamayacağını irdeleyin: Devlet tarafından yönetilen hiç kimse, bir başkasının canını alamaz; ona fiziksel zarar veremez; onun mülkiyetine dokunamaz ya da devletin izni dışında itibarına halel getiremez. Devlet memurlarının can almak, bedensel cezaya uğratmak, ceza olarak ya da istimlak (expropriation) yoluyla malını derdest etmek ve toplumun bir üyesinin durumunu ve itibarını etkilemek yetkisi vardır."

"Bu, devletsiz toplumlarda, birinin ceza almadan can alabileceği anlamına gelmez; fakat böyle toplumlarda (örneğin, Bushmen, Eskimo ve orta Avustralya kabilelerinde), ev halkını yanlış-yapanlara karşı koruyan merkezi otorite yoktur; zayıftır ya da nadirdir ve sadece durumlar ortaya çıktığı zaman Crow ile batı Plains'in diğer Indianları arasında uygulanmıştır. Devletsiz toplumlarda ev halkı ve birey, açık-olmayan vasıtalarla, yanlış yaparı bastırmak için toplu grup katılımıyla, uygulama nedeni geçtiğinde artık ihtiyaç duyulmayan (ve bu yüzden kullanılmayan) geçici ya da nadiren uygulanan bir kuvvetle korunurlar. Devlet, toplumun yanlış(lar) ya da suç(lar) olarak gördüğünü bastırmamak araçlara sahiptir: Polis, hukuk mahkemeleri, hapisaneler ve bu faaliyet alanında açık ve özel olarak hizmet eden kurumlar. Ayrıca, bu kurumlar, toplumun referans çerçevesinde sabit ve daimidirler."

"Kadim Rusya'da devlet kurulduğu zaman, yönetici prens para cezaları, fiziksel işkence ve ölüm cezası verme yetkilerini üzerine aldı; başka hiç kimsenin böyle hareket etmesine izin vermedi. Gücünü başka herhangi bir kişi ya da organa vermeyerek devlet iktidarının monopolistik doğasını bir kez daha üzerine aldı. Prens açık izni olmadan bir zarar, bir uyruk tarafından biri diğerine yapılsaydı, bu bir yanlıştı ve yanlış-yapan cezalandırılırdı. Bunun yanı sıra, prensin yetkisi, yalnızca açık bir biçimde devredilebilirdi. Böylece korunan uyruk sınıfı, elbette dikkatlice tanımlanırdı. Onun ülkesindeki herkes, asla böyle korunmazdı."

"Hiçbir kişi ya da grup, devletin yerini alamaz; devletin eylemleri doğrudan ya da açık delegasyonla icra edilebilir. Devlet gücünü devrederken, delegesini devletin bir birimi haline getirir. Polisler, yargıçlar, hapisane gardiyanları zor kullanma yetkilerini toplumun kurallarına göre doğrudan doğruya merkezi otoriteden alırlar; vergi-toplayıcıları, askerler, sınır muhafızları ve benzerleri de böyle yapar. Devletin yetkin işlevi, bu güçleri kendi birimleri olarak kumanda etmesine dayanır."

Nozick'in yinelemiş gibi görüldüğü sorunun önceki cevabı, olumsuzdu ve Weberyen terminolojiyi kifayetsiz bulan bir nitelikteydi (1974: 22- 25). Ancak bu uzun alıntıyı müteakip cevabı ise, olumlu ve nim-Weberyen bir tanım niteliğindedir: şiddet kullanma yetkisi veren tek otorite olduğunu iddia etmesi. Nozick, bu gerekli Weberyen şartı, şiddetin izin verilebilirliği konusunda bölgenin tek etkin yargıcı olan ve mesele ile ilgili hükümlerde bulunma hakkına sahip ve doğru olanlara göre harekete geçen de facto fiili içerecek biçimde hafifletir. Bu şekilde, koruyucu acentenin bir devlet olduğu sonucuna varır. Bu hafifletilmiş nim-Weberyen devlet tanımı da, Nozick'i yeni bir kavram üretmeye zorlar: "Bununla birlikte okuyucuya Webereyen koşulu biraz hafiflettiğimizi hatırlatmak için, başat koruyucu acenteye, basit olarak 'devlet' demek yerine, ara sıra 'bir devletimsi entite' (the state-like entity) olarak göndermede bulunacağız" (1974: 117- 118).

Böylelikle başat koruyucu cemiyet, rekabeti ve tüketici olmayanları riskli ve güvenilmez prosedürleri kullanmaktan men etme hakkına sahiptir. Başat acentenin müşterisine karşı tehlikeli usulleri yasaklamak hakkı vardır. De facto monopol, kendisine yakın olan acentelerin riskli usulleri kullanmasını yasaklama hakkını doğrudan doğruya bir kişinin hukuk-öncesi prosedürel haklarından alır. Nozick, bu hukuk ya da yasa-öncesi prosedürel hakların mülkiyet haklarındaki gibi aynı tarzda var olduğunu öngörür.

Hakların "bağımsızlar"ca tatbik edilişi risklidir. Bundan ötürü, başat koruyucu acente, müşterilerini korumak için "bağımsızlar"ın self-help uygulamasını veya kendi koruyucu hizmetini tercih etmesini yasaklamalıdır. Buna ek olarak, bağımsızlara, kendilerine riskli prosedür ve etkinlikler yasak edilmiş olduğu için, tazminat ödenmelidir. Nozick'in "tazminat ilkesi" (principle of compensation), bu eylemleri icra etmeleri yasaklananlara, bu etkinliklere angaje olma haklarında cebren yoksun bırakıldıkları için, adil bir biçimde tazminat ödenmesini içeren, riskli prosedürlerin yasaklanabilecek olduğunu ifade eder. Bağımsızlar, koruyucu cemiyetin müşterilerine karşı, koruyucu cemiyetin güvenilir ve adaletli bulmadığı hiçbir metodu uygulama hakkına sahip değildir. Buradaki faraziye, Locke'ta olduğu gibi, bireylerin direnme hakkına sahip olduğu ve bu hakkı devredebilecekleridir. Dolayısıyla bireyler, bu haklarını bir koruyucu acenteye devredebilirler. Bu yüzden, bağımsızların adaleti tesis etmek için özel bir usul

kullanması yasaktır. Çünkü koruyucu acenteler, sadece müşterilerinin kendilerine transfer ettikleri haklara sahiptir. Onların bu haklar dışında bir hakka sahip olduğu söylenemez (1974: 104- 105).

Fiili tekeli olan acente, kendi kendini koruma hakkının ihlalinin tazmin etmek için koruma sigortasının kapsamını müşterisi olmayanlara teşmil eder. Nozick, bunu kendi kendilerini savunmaktan men edilmiş olanlara tazminat ödemenin en pratik yolu biçiminde görür. Böyle yapmakla başat cemiyet, bu hizmeti herkese sağlar; zira diğer daha az yetenekli acentelerle uğraşma riskini azaltır. Başat acente, diğer acentelerin “bağımsızlar”a ve tüketicilerine daha verimli ve etkin sunulan koruma hizmetlerini tedarik eder. Nozick (1974: 110–111); “ultra-minimal devlet”in, ahlaki açıdan koruma hizmetini, “ultra-minimal devlet” üyeleri olmayı tercih etmeyen kendi egemenlik ülkesinde bulunanlara doğru genişletmekle yükümlü olduğunu belirtir:

“Kuşkusuz bağımsızlara tazminat ödemenin en az pahalı yolu, onlara koruyucu acentenin ödemede bulunan müşterileriyle bu çatışma durumlarını içine alacak koruyucu hizmetler arz etmektir. Bu, haklarının ihlal edilmesine karşı onları (bunu yapan herhangi bir müşteriye cezalandırmamak suretiyle) korumasız bırakmaktan ve sonra onlara haklarının ihlal edilmiş olması ile zararlarını kapatmak için onlara ödeme yapmaktan az pahalı olacaktır.”

Acaba bu, yeniden-dağıtımçı bir pratik midir? Nozick (1974: 27), bu konuya, birinci kitabın üçüncü bölümünde (moral constraints and the state) değinmişti.

“Eğer bir yeniden-dağıtım, herkesi korumak amacıyla meşru ise, yeniden-dağıtım neden diğer çekici ve istenir amaçlar için de meşru değildir? Hangi gerekçe, özellikle koruyucu hizmetleri meşru yeniden-dağıtım etkinliklerinin tek konusu olarak seçer? Bir gerekçe, şayet bulunursa, bu koruyucu hizmetler sunumunun yeniden-dağıtım(m)ci olmadığını gösterebilir.”

Koruyucu hizmetlerin sunumunun yeniden-dağıtımçı olmadığını gösterebilen gerekçe, “tazminat” ilkesidir. Bazılarına göre, diğerleri tarafından koruyucu hizmetlerin sağlanmasının yeniden-dağıtımçı bir pratik olup olmadığı problemi, bunun hangi nedenlerden yapıldığı koşuluna bağlıdır. Bu pratik, dağıtımın gerekçeleriyle değil; tazminat ilkesiyle meşrudur (Nozick, 1974: 114). Belirtilmelidir ki tazminat ilkesinin uygulanması ile yani, doğa durumunda “bağımsızların” kendi usullerini kullanmasının yasaklanması dolayısıyla avantajlı olmayan bir konuma düşenler için tazminat ödenmesi, ahlaki olarak doğrudur ve yeniden dağıtımçı bir etkinlik değildir.

“Bir bölgedeki bireylerin koruyucu hizmetler sağlayan iş teşebbüslerine kişisel koruma karşılığında ayrı ayrı kaydolduğu, yalnızca biri hariç, bütün acentelerin bastırıldığı veya hepsinin modus vivendiye ulaştığı” (Nozick, 1974: 132) bu karmaşık süreci özetleyecek olursak, koruyucu cemiyetin devlete dönüşümü, bağımsızların kendisine dâhil edilmesi koşuluna bağlıdır. Nozick, bunu gerçekleştirmiş; ama zorla gerçekleştirmiş ve bu zor kullanımın da ahlaken meşru olduğunu ileri sürmüştür. “Anarşi, Devlet ve Ütopya”da açık olan bir ucube şudur ki Nozick, başat hale gelen bir koruyucu cemiyet tarafından rakip acentelere karşı güç kullanılmasında ahlaki bir problem görmediği halde, bağımsızların cebir yoluyla dâhil edilmesi üzerine aşırı bir biçimde uzun ve karmaşık haklılaştırma denemesine girişir. Koruyucu acenteler arasında bir savaş başlar. Çünkü her biri, diğerine karşı kendi müşterilerinin haklarına ilişkin yorumlarını uygulamaya çalışır. Nozick’in üç senaryosundan biri gereği (1974: 16), başat koruyucu acente egemenliği gerçekleştirir. Bu, onun diğer koruma acentelerini zorla rekabet etmekten alıkoymasından değil; kendi müşterilerini korumadaki başarısının rakiplerinin ticareti bırakmasına neden olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bağımsızların dâhil edilmesi de, onların hak ihlalcilerini cezalandırma hakkından zorla yoksun bırakmayı içerir. Bu nasıl haklılaştırılabilir?

Nozick, bağımsızların bu “doğal hakları”ndan yoksun bırakılmasına karşı geliştirdiği hacimli ve karmaşık argümantasyonları, bölüm 4 ve 5’te (1974: 54- 119) işlemiştir: Kendi haklarını uygulayan bağımsızların, “başat koruyucu acente”den farklı olarak suçu belirleme ve uygun bir cezalandırma için güvenilir ve tarafsız bir adalet prosedürü yoktur. “Başat koruyucu cemiyet”, kendi müşterileri adına “risk ilkesi”ne dayanarak bu prosedürlere “yasaklama” getirme kudretine sahiptir. Bu hak-uygulamasını monopolize eden acente, şimdi bir devlettir; ama adil olmayan bir devlet: “Ultra-minimal devlet”. Adil değildir; çünkü kendisine ödemedede bulunanlar hariç, kimseye koruyucu hizmet sunmaz. “Ultra-minimal devlet”, bu korumayı, korumanın dışında kalanlara teşmil edip, “bağımsızlar”a “tazminat” ödeyerek “minimal devlet”e dönüşür. Böylelikle “ultra-minimal devlet”in “minimal devlet”e başarılı dönüşümü, Roy Childs’ın istihzalı ifadeleriyle(1977: 24), “tazminat ilkesinin Profesör Nozick’e olan sadakatine bağlıdır.”

Bu, esas itibariyle Nozick’in anti-anarşist veya archist savını tamamlar. Devlete tabi kılınmaya icbar edilenler, kesinlikle anarşisttirler. Eğer onların devlete zorla tabiiyeti

meşru ise, anarşizm yanlış ve minimal devlet haklıdır (Lesnoff: 1999: 259). Osterfeld’in dediği gibi (1999: 259), “devlet meşrudur, evrensel bir rıza veya toplumsal bir sözleşme olmadan bile.”

“Anarchy, State and Utopia” yapıtını okumuş olan pek çok kişi, Nozick’in “minimal devlet” tasavvurunun herhangi bir hakkı ihlal etmeden doğacağı argümanı karşısında şaşkındır. Görülüyor ki başat koruyucu acente, rakiplerine ait olan müşterilerin mülkiyet haklarını –müşteriler, bizatihi kendilerinin tercih ettiği acenteden koruma satın almak gayesiyle kaynaklarını kullanmaktan men edildikleri için- ihlal etmiştir. Nozick’in “ultra-minimal devlet”ten “minimal devlet” kipine geçiş safhasında serbest mübadele zorlaştırılmış; sözleşme hakkı (the right to contract) kısıtlanmış; bağımsızların kendi kendilerini koruma hakkı ihlal edilmiştir. Nozick’in bireye bir “araç” olarak değil; bir “amaç” olarak davranılması gerektiği şeklinde formüle edilen ve “yan-sınırlamalar ahlak” anlayışının içeriğini dolduran Kantçı ideaya olan sezgisel bağlılığı da, ihlal edilmiştir. Çünkü bağımsızlar, bir amaç olarak düşünülmemiştir. Nozick, bir başat koruma acentesinin, hakları ihlal edilmiş olanlara tazminat sağlamak koşuluyla, müşterilerinin prosedürel adaletini gerçekleştirme gayretleri istikametinde diğerlerini riskli etkinliklere angaje olmaktan muhafaza etmek adına güç kullanmasının neden izin verilebilir olduğunu açıklama denemelerinde inandırıcı değildir (Younkins, 2002).

Nozick’in yapıtı, pek çok düzlemde takdir edilebilir. “Bireysel özgürlük” kavrayışına yaptığı vurgu, uzun bir süredir sacrosanct (kutsal) kalmış olan varsayımları sorgulayışı, bugün ve bu çağ için vurucu olan bir “Hakediş” kuramını tasarlaması, daha da önemlisi, hem matbuat hem de müesses filozoflarca ciddiye alınması gibi pek çok düzlemde takdir edilebilir. Yine de Nozick, bundan daha fazlasını yapmaya çalışmıştır. Anarşist duruşu çürütmeye kalkmıştır. Bu, seyrek görülen bir çabadır. Nozick, anarşist duruş üzerine samimi bir bilgi ortaya koyar; ama onu reddeder. Nozick’in tehzibi; tuhaf, girift ve çok-yüzlüdür. Ancak bu noktada Barnett’in sorduğu merkezi bir soru var (1977: 15): “Nozick, devleti haklılaştırdı mı?” Barnett’in bu soruya cevabı olumsuzdur. Aşağıdaki bölümde, Nozick’in anarşist tezi çürütmeyi başarmadığı tartışması düzleminde geliştirilen bir dizi anarko-kapitalist argüman ele alınacaktır.

1.4. Nozickçi Minimal Devlet Teorisinin Eleştirisi

Anarko-kapitalist felsefeci Walter Block'ın (2002: 141) entelektüel çevrelerde “şaki (bandit) bir yaşam”a yol açtığını söylediği “sınırlı hükümet liberteryenizmi konsepti”nin -kendi kendinin sahibi olma (self-ownership) ve özel mülkiyet temelli laissez-faire (bırakınız yapsınlar) kapitalizminin tek meşru ya da adil ekonomik sistem olduğu, herkesin mütecaviz olmayanlara karşı liberteryen saldırmazlık (non-aggression) aksiyomuna itaat etmesi gerektiği ve hükümetin tek meşru işlevinin zor kullanım ya da zor kullanma tehdidi bileşenine karşı bireyleri ve özel mülkiyeti korumak olduğu tasavvurunda içkin olan konseptin- en meşhur savunusu, Nozick'in 1974 tarihli “Anarchy, State and Utopia” yapıtının “State-of-Nature, or How to Back into a State without Really Trying” başlığını taşıyan Kısım I'de (1974: 1–146), minimal-devlet modunda konseptüalize edilmiştir.

Hiç kuşkusuz, Harvard Üniversitesi felsefe profesörünün liberteryenizm öğretisinin hatibi ve güçlü bir sözcüsü olarak belirişi, yakın dönemde entelektüel sahnede vuku bulan en önemli olaylarından biri oldu. Robert Nozick ve onun “Ulusal Kitap Ödülü” (National Book-Award) kazanmış tezine, yayımlandıktan sonra o kadar çok iltifat yağdırıldı ki, özgürlük doktrinini savunan herkesi sevindirdi. Kitabın kabul görmüş olmasına ve entelektüel dünyanın liberteryenizme olan ilgisine sevinmişlerse de, kitabın içeriğinin kendisine aynı derecede sevinmemişlerdir. Çünkü kitabın Marx'ın sömürü kuramı, egaliteryenizm ve John Rawls'un adalet teorisi gibi doktrinlerine dönük ince kritiklerinin tam ortasında, Nozick'in devlet felsefesinde o kadar merkezi olan bir argüman belirir ki tezinin üçte birisine hükmeder: “Anarşizmin savlarına ve argümanlarına karşı minimal devletin savunusu” (Childs, 1977: 23).

Şimdiki tezin birinci bölümünün detaylandırılışına tahsis edildiği bu kendiliğinden süreci -ancak son derece girift zihinsel alıştırımlar ağında örülmüş Nozickyen minimal devlet kuramının çatısını- bir taslak halinde özetlersek: Nozick; Rothbard, Hoppe, Peden, Barnett, Friedman gibi entelektüel figürlerin çizdiği bir serbest pazar anarşizmi resmiyle; daha açık bir vurguyla, “anarko-kapitalist” toplumla kuramına giriş yapar. (Block, 2002: 142). Yapıtının kapağındaki üç problematik felsefi kavramın birincisinin “anarşi” olması da anlamlıdır; ancak ironik olan, bu kavramın gerçekte yapıtın içeriğini bilmeyen okuyucuda ilk bakışta tedai ettirdiği ima ya da imajın, “anarşi”ye ilişkin

alışılmış konsepsiyon ya da “anarşi”yi absorbe eden yanlış kavrayışı (misconception) aşan tanılara doğru evrilmesidir. Neden?

Çünkü Nozick –anarşi ile başlasa da- hala devlet durumuna ulaşılabilir olduğu kanısındadır. Politik olmayan bir iklimden politik bir iklim türetilir. Peki, kuramın merkezi öncülü, “bireylerin hakları ve hiç bir birey ya da kümenin onlara... yapamayacağı şeyler vardır.” (Nozick, 1974: ix) bir veri olarak kabullenildiğinde, “anarşi”den ya da “doğa durumu”ndan, kısacası “devletsizlik”ten “devlet durumu”na ulaşmak nasıl olanaklı olabilir? Ulaşılabilir yeni durum, nasıl gerçekleşecektir. Çok basit. Ulaşılabilir devlet durumu, hiçbir birey ya da kişinin hakkını ya da haklarını ihlal etmeksizin doğar. Daha doğrusu, Nozick, bireyin kendisine ait dokunulmaz uzamın ihlal edilemez yan-sınır çizgilerini çevreleyen mutlak bireysel hakları ihlal etmeye gereksinim duyulmayan bir süreçle bunu yapabilirse, hem Benjamin Tucker gibi bir “bireyci anarşistin” devletin “mütecaviz olmayan bireyin, kendisinin olmayan bir iradeye tabiiyeti” ya da “saldırganlık ilkesinin cisimleşmesi” (Watner: 308–309) olduğu tanımını çürütecek, hem de –minimal olsa da- devlete ahlaki açıdan meşru bir koşul sağlayacaktır. “Anarşi”nin Nozickçi düşünüşteki yansımasının en basit ifadelendirilişi bu olsa gerektir. Çünkü Nozick, yapıtının birinci kısmını vaat ettiğini gerçekleştirmeye vakfetmiş gibi görünür.

“Minimal devlet durumu”na ulaşmak için seçilen “Lockeçu doğa durumu”nda olması gerektiği davranan bireylerin kendilerini korumak için bir araya gelerek oluşturduğu sayısız sayıda irili ufaklı “koruyucu cemiyet” vardır. Dikkat edilirse, “koruyucu cemiyetler” etmeni, saf Lockeçu doğa durumuna değil; Lockeçu doğa durumunun Nozickçi versiyonuna özgül olduğu için, artık Nozick’in sözleşmeci (contractualist) bir teorisyen olarak tanımlanmasına yetecek bulguların bulunup bulunmadığını sorgulamanın gereksizleşeceği açıktır. Nozick (1974: 18), Locke’un bir sözleşmeyle “anarşi”den “devlet”e varışını aceleci ve haksız bulmuş olacak ki, minimal devlete çıkan yolun ya da sürecin ikinci aşamasını hesaba katan alternatifini takdim eder: “Başat Koruyucu Acente”.

Başat koruyucu acente metaforu, doğa durumundaki bireyler arasında değil; irili ufaklı koruyucu acenteler arasında patlak veren bir savaş ya da çatışmanın varlığına delalet eder. Bu çatışmadan bir acente, “başat” ya da “dominant” bir konum edinir. Nasıl?

Diğerlerini bu anarşist rekabet zeminin dışarısına çıkararak. İşte, özel koruyucu acentelerin figüre ettiği bu görünüm, ultra-minimal ile eşanlamlıdır. Şimdi asıl sorulması gereken soru şudur: Başat koruyucu acente ya da ultra-minimal devlet, bir devlet midir? Nozick, devlet olmadığına dair bir yığın argüman ileri sürdükten sonra, bunun devlet değil de; “devletimsi bir entite” (1974: 117–118) olduğu tanısını koyar. Nozick’in başat koruyucu acentenin devlet olmadığı önermesini doğrulamak için ileri sürdüğü ardışık argümanların okuyucuyu ikna edip etmediği konusu bulanıktır. Olasılıkla, ikna edici olmuştur; ama bu argümanların Nozick’in kendisini katiyen ikna etmediği çok açıktır ki başat koruyucu cemiyeti yeniden kavramsallaştırır.

Bu “devletimsi” veya “devlet benzeri (state-like) entite, sadece kendisine ödemede bulunanlara koruma hizmetlerini sunar. Demek ki devlettir; ama ahlaki açıdan meşru bir devlet değildir. Zaten ahlaki açıdan meşruluk koşulunu sağlamış olsaydı, ortada “minimal” nitelecini kullanmamak için tek bir gerekçe kalmazdı. Zira Nozick’in ultra-minimal devletten minimal devlete dönüşümün gerekçesi, ultra-minimal devletin ahlaken meşru olmamasıdır. O halde, geriye kalan tek olasılık, ultra-minimal devletin bu anarşist görünümde kalmayı iradi olarak seçmesi değil; kaçınılmaz bir minimal devlet fenomenine zorunlu olarak geçiş olgusudur.

Nozick’in tanımına göre, devletin varlığı için iki koşul gereklidir. (i) Verili bir teritoryada (ülke) güç kullanma ya da güç kullanma yetkisi üzerinde de facto bir tekeli tutar; (ii) bu teritoryadaki bütün oturanlara bir koruma sağlar. Birinci koşul –de facto monopol- “ultra-minimal devlet” nosyonunu tanımlar. Weberyen koşula karşıt; ancak antropolojik tanımla uyumlu devlet, bir “de jure monopol” ilan etmez. Buna mukabil ikinci koşul –evrensel koruma- “minimal devlet”i tanımlar (Lemieux, 1998:116).

Demek ki ultra-minimal devletten minimal devlete geçiş, herkese koruma sağlaması koşuluna bağlıdır. Nozick, “herkese koruma” koşulunu gerçekleştirmek, dolayısıyla vaat ettiği ahlaki açıdan meşru bir minimal devleti görünür kılmak için, “bağımsızlar” denilen hipotetik bir grubu kurgusuna dâhil eder. Bu grup, anarşi içinde kalmayı yeğleyen ya da hiçbir acenteye bağlı olmayan, kendi haklarını kendisi koruyan, hak mütecavizlerini kendisi cezalandıran bir gruptur. Nozick’in -açıkça söylemese de- anarşistleri kastettiği açıktır.

“Ultra-minimal devlet”, fiilen zor kullanma tekeli elinde tutan tek güç olarak, önce bu grubun kendi başına buyruk uygulamalarını –risk ilkesi gereği- yasaklar. Sonra da, kendisine ödemedeki bulunan müşterileri için risk taşıdığı gerekçesiyle “bağımsızlar”ın pratiklerini yasaklamasından ötürü doğan dezavantajları bir başka ilkeyle –tazminat ilkesi- telafi etmeye çalışır. Tazminat ilkesi, korumanın dışında kalmayı yeğleyen “anarşistler”e koruma hizmetinin teşmil edilmesi ile uygulanır. Anarşistlere teşmil edilen bu korumanın mali külfeti de, anarşistlerin kendi başına buyruk uygulamalarından korunan müşterilere yüklenir. Böylece, kimsenin gerçekte yapmaya çalışmaksızın “bir görünmez el” süreciyle minimal devlet kipine ulaşılmıştır.

Anarko-kapitalistlerin, yukarıda taslaklandırılan “minimal devlete çıkan görünmez-el süreci”ni eleştirmeleri kaçınılmaz kılan, Nozick’in bunu bilindik anarşist savı çürütme stratejisiyle yapmış olması ya da minimal devlete geçişin başarısının, bu stratejiden geçmesi koşuluna sıkı sıkıya bağlı olmasıdır. Bu demektir ki minimal devlet, anarşist savın çürütülmüş olduğu önermesinin zorunlu ve doğal çıkarımıdır. Bu çıkarım, Nozick’in yapmaya çalıştığı bir çerçevesini sunar.

“Bu bölümün neden olduğu kısmi şaşkınlık, çağdaş felsefenin bütün tekniklerini ve araçlarını okuyucuya karşı kullanan, ona çoğu zaman baş döndürücü bir hızda hareket eden bir atlıkarıncada olduğu hissini veren, (atlıkarıncanın) hızını ve yönünü öngörülemez şekillerde değiştiren Nozick’in argümanının çoğunlukla beyin-sulandırıcı bir karmaşıklığa sahip olması gerçekliğindedir. Fakat bu şaşkınlığın bir kısmı, aynı şekilde anti-liberteryen eğilimli argümanların bizzat doğasından kaynaklanır; “tazminat ilkesi”, “risk” ilkesi ve iddia edilen başkalarının belli riskli etkinliklerini yasaklama “hakkı” gibi nosyonlara dayanan argümanlar” (Childs, 1977: 23).

Bu çerçeveye dönük Anarko-kapitalist kritiklere geçmeden önce, değinilmesi gereken bir başka önemli husus daha var: Anarko--kapitalizmin “spontane” ya da “sözleşmeci” teorilere dönük kritiklerin eşiği, minimal devlet değildir. Bu temel bir problemdir: çünkü Anarko-kapitalist, minimal devletin en azından onu reddeden anarşist azınlığın haklarını ihlal ettiğini ileri sürer. İşte anarko kapitalizme dönük Nozickyen kritik, bu dilemmayı çözmek ister. Nozick, bunun için, minimal devletin mutlak bireysel hakları korumak için gerekli olduğu, böyle yapmakla kendisinin hiçbir hakkı ihlal etmediği ve minimal devletin meşru olduğu görüşünü desteklemiştir (Lemieux, 1988: 116). Bundan ötürü, ‘Anarchy, State and Utopia’nın liberteryen çevrelerde bir çekişme fırtınasını koparmış olması, bir rastlantı değildir. Genel olarak, medya ve entelektüel dünya,

Nozick'in geleneksel hikmetin ikna edici eleştirilerine, özellikle Rawls'un adalet teorisinin incelenmesine vakfedilen bölüme ve Nozick'in "rıza gösteren yetişkinler arasındaki kapitalist eylemleri" savunmasına odaklanırken; Liberteryenler, dikkatlerini daha çok Nozick'in referans çerçevesine -kitabın büyük bir kısmının zımni olarak dayandığı- bir haklar teorisinin yokluğuna ve anarşizme dönük tehacümüne verdiler (Childs, 1977: 23).

Bu yüzdendir ki M. Rothbard (1977: 45–57), R. Childs (1977: 23–33), R. Barnett (1977: 15–21), Sanders (1977: 35–44), Davidson (1977: 341–348), Osterfeld (1980: 331–340) Young (1986: 43–46) gibi anarşist eleştirmenler, Nozickçi minimal devlet modelinin "tarihsel" ya da "olgusal" kanıtlanabilirlik, "içsel tutarlılık" ve "mantıksal sağlamlık" boyutlarına dönük yetkin eleştiri örneklerini ortaya koymuşlardır. Bu yazarların "minimal devlet teorisi" ya da "konsept"ine dönük yapılandırdıkları anarko-kapitalist eleştirel perspektif, Nozickçi "corps" ve yazının içinde önemli bir yer tutar. Nozick'in yukarıda değinilen ikilemi çözüme denemesi –bireyci anarşistin devlete dönük minimal ölçek koşulunu bile aşan kritiği karşısında- hüsrana uğramış gibi görünür.

Bu kritikler, Nozickyen devlet konsepsiyonuna bir anarko-kapitalist perspektiften yaklaşmış olmaları noktasında bütünlüklüdür. Çoğunun Nozickçi devletin hipotetik kök ve öncüllerine, çıkış sürecinin evrelerine, argümanlarına, kurumlarına, teoremlerine ve mantıksal çıkarımlarına dönük eleştirisinin konfigürasyonu, ironik bir biçimde jenealojik kökenlerini, içerisinde Nozick'in kendisinin de bulunduğu bir düşünce geleneğinin argümanlarına dayanır. Ne ki Nozick'in son çözümlemede devleti, en iyi anarşi durumundan bile daha iyi olduğu önermesinin özetlediği bir zaviyeden okuması, düşünce doğrusu üzerindeki duruş noktası ile anarşist liberteryenlerin konumlandığı nokta arasındaki aralığı derinleştirmiştir. Özetle, bu entelektüellerin liberteryen kimliğinin "anarşizm"; Nozickyen düşünüşün liberteryen kimliğinin "minarşizm" ile özdeşliği, bu ikilemi özetler.

Rothbard (1977), "Robert Nozick and the Immaculate Conception of the State" makalesinde, "kusursuz devlet konsepsiyonu" ekseninde geliştirdiği bir dizi kritik yapar. Bu bir dizi kritik, Nozick'in devlet felsefesinin bu tür bir algı ya da kavrayışta kristalleşmiş olduğu bir savla ilintilidir. İlkın, Nozick'in teorize ettiği böyle bir devletin fiilen ya da görgül olarak varolduğunu gösterir bir kanıtı yoktur. Diğer yandan, empirik

bulgulardan yoksun olması bir tarafa, Nozick devleti kusursuzca tasavvur etse de, bu, şimdiki (devlet)lerden hiçbirinin varoluşunu meşrulaştırmaz. Bunlar, Rothbard'ın kritiğine girizgâh olarak seçtiği iki savdır.

Rothbard'a göre (1977: 45); Robert Nozick'in "Anarchy, State and Utopia" kitabı, "Lockeçu sözleşmeciliğin Devleti veya en azından koruma işlevleriyle kayıtlı bir minimal Devleti haklılaştırma denemesinin "görünmez el" varyantıdır." Rothbard, muhtelif Nozickyen aşamaların detaylı bir kritiğine başlamadan önce, Nozick'in devlet konsepsiyonunun kendisindeki pek çok ciddi yanıltmacayı irdelemeye başlar. Rothbard, bu yanıltmacalardan her birinin kendi içinde Nozick'in devleti haklılaştırma denemesini çürüteceği kanısındadır. Nozick'in devlet felsefesini kritiği bağlamında yukarıda verilen iki argümanını açıklar:

Birincisi, Nozick'in izlerini örtme çabasına rağmen (Nozick, 1974: 6-9), hünerli mantıksal çatısının gerçekten bir "tarihsel gerçeklik" olarak vuku bulup bulmadığı sorunsalıdır: Yani, herhangi bir devlet veya çoğu devlet veya bütün devletler, gerçekten Nozickyen tarzda evrilmiş midir? Rothbard'ın "tarihsel gerçeklik" sorunsalına dayandırdığı kritikleri serttir.

"Nozick'in tarihsel gerçeklikte çok iyi temellendirilmiş bir kurumu tartışırken, fiili devletlerin tarihi için tek bir referans... göstermeyi başaramamış olması, kendi içinde ciddi bir yanıltmacadır. Hakikatten, herhangi bir devletin Nozickçi tarzda kurulduğu veya geliştiğine ilişkin hiçbir kanıt yok... Çünkü... her devlet; şiddet, zapt ve sömürü süreciyle doğdu: kısacası, Nozick'in bizzat kendisinin bireysel hakların ihlal edilmiş olduğunu kabul etmek zorunda kalacağı bir tarzda" (Rothbard, 1977: 45).

Rothbard, Thomas Paine'in "Common Sense"te kralların ve devletin kökeni hakkında yazdığı bir pasajı aynen alıntılararak, Nozick'in lekesiz devlet konsepsiyonuna dönük kendi eleştirisini temellendirmeye çalışır:

"Antikiteyi örten karanlığı kaldırıp ilk ortaya çıkışlarına kadar izlerini sürebilseydik, onlardan ilkinin huzursuz bir güruhün baş kabadayısından daha iyi bir şey olmadığını öğrenirdik -Vahşi tarzları... yağmacılar içinde ona şef unvanını kazandırmış; ve kudretini artırarak ve yağmalarını genişleterek sessiz ve savunmasız olanı, güvenliklerini sürekli bağışlarla satın almak için korkutup hareketsiz bırakmış biri."

Böylece, Nozick'in mevcut devletleri haklılaştırmasının –minimal ya da minimal olmaları koşuluyla- iddia edilen kusursuz konsepsiyonlarına dayanması ve böyle bir devletin var olmaması nedeniyle, onlardan hiçbirini, daha sonra minimal olsalar bile,

haklılaştırılmaz. Daha da ileri gidersek, Nozick'in modelinin sadece öz olarak onun "görünmez-el" metoduyla gelişen bir devleti haklılaştırabilir olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle Nozick'e düşen, mevcut bütün devletlerin ortadan kaldırılması çağrısında bulunmada anarşistlere katılmak ve geriye doğru yaslanıp iddia edilen görünmez elinin işlemlerini beklemektir. O halde, Nozick'in en iyi halde haklılaştırabileceği minimal devlet, gelecek bir anarko-kapitalist toplumun dışında geliştirecektir (Rothbard, 1977: 45).

İkincisi, bir devletin kusursuzca tasavvur edilmiş olmasının şimdiki varlığını haklılandırmayacağı olgusudur. Rothbard'a göre (1977: 45); devlete ilişkin bütün toplumsal sözleşme kuramlarına mahsus olan temel yanlılık, vaad/söz temelli sözleşmenin bağlayıcı ve uygulanabilir olduğu varsayımına olan inançlarıdır. "Doğa durumu"ndaki herkes, haklarının tamamını veya bazılarını bir devlete devrederse, toplumsal sözleşme kuramcısı, bu vaadi sonsuza kadar bağlayıcı olarak düşünür. Bununla birlikte, "unvan transferi" (title transfer) olarak adlandırılan doğru bir sözleşmeler teorisine göre, tek geçerli (ve bu yüzden bağlayıcı) sözleşme, aslında felsefi olarak dokunulabilir (alienable) olanı devreden sözleşmedir ve yalnızca mülkiyette özel unvanlar bu kadar dokunulabilir ki bu da, söz konusu unvanların mülkiyetleri başka birine devredilebilir dıdır. Bunun aksine, bireyin bhusus kendi irade ve bedeni üzerindeki kendi kendinin sahibi olması ve bu kendi kendinin sahipliğinden kaynaklanan kişi ve mülkiyet hakları dokunulmazdır; bundan ötürü, bağlayıcı bir sözleşmeye devredilemezler. Hiç kimse, böyle bir durumda kendi istencini, bedenini ya da haklarını uygulanabilir bir sözleşmeye devredemiyorsa, kişileri ya da gelecek kuşakların haklarını devredemez (Rothbard, 1977: 45-46).

"Yaşam, özgürlük ve arazi gibi insan haklarının bütün felsefi savunmaları, her bir insanın kendi iradesinin sahibi olduğu doğal gerçekliği üzerine kuruludur. Hakları, iradenin mutlak kendi kendinin sahibi olma temeline dayalı mülkiyet ile sözleşmesel özgürlük olarak ele almak ve sonra da, bu türemiş hakları, kendi temelini yıkmak için kullanmak, felsefi olarak geçersizdir."

Rothbard, kritik değerlendirmesini şöyle özetler (1977: 46):

- (i) Varolan hiçbir devlet, kusursuzca tasavvur edilmemiştir.
- (ii) Bu yüzden de, olasılıkla haklılaştırılabilir tek minimal devlet, anarşist bir serbest-pazar dünyasının kurulmasında sonra zuhur edecek bir devlettir.

- (iii) Nozick'in –kendi savlarına bakılırsa- bir anarşist olması ve Nozickçi “görünmez-el”in daha sonra işlemlerini beklemesi gerekir.
- (iv) Bir devlet kusursuzca tasavvur edilse de, toplumsal sözleşme teorisinin yanıltmacaları, var olan hiçbir devletin, hatta minimal devletin, haklılaştırılmayacağı anlamına gelir.

Rothbard'ın bundan sonraki kritiği, Nozickyen aşamaların incelenmesi istikametine yönelir. Nozick ilkin, her bir anarşist koruyucu acentenin “ahlaken” ya da “mütecaviz” olmayan bir biçimde hareket ettiğini belirtir; yani her biri, “Lockeçu doğa yasasının sınırları dâhilinde bir güven içinde eylemde bulunmaya çalışır” (1974: 17) der. Yine, acentelerin her bir müşterisinin tecavüze karşı özel misilleme ya da kısas uygulama hakkından vazgeçmiş olmalarını gerektirdiğini öngörür (Nozick, 1974: 15). Ancak daha sonra, farklı koruma acentelerinin müşterileri arasındaki çatışmaları tartışmaya geçer. Önerdiği üç senaryodan ikisi –kısen de üçüncüsü- acenteler arasındaki bir savaşı içerir.

Bir kere bu çatışma ya da savaş senaryoları, Nozick'in her bir acenteye izafe ettiği “güven”, “mütecaviz olmayan” varsayımı ile çelişir; çünkü açıktır ki, herhangi bir savaşta acentelerden en az biri, saldırı eylemini işliyor olacaktır. Bunun yanı sıra, koruyucu acentelerin fiziki olarak birbirleriyle çatışacağını beklemek, ekonomik açıdan saçmadır. Böyle bir savaş, müşterileri yabancılaştıracaktır. Üstelik pahalı olacaktır. Koruyucu acentelerin serbest pazar düzeneğinde, aralarındaki uyuşmazlıkları çözmek amacıyla gidebilecekleri özel temyiz mahkemelerini yapılandırma ya da hakemlerini belirleme noktasında oydaşamayacaklarını düşünmek, anlamsızdır (Rothbard, 1977: 46).

Rothbard, “can alıcı” diye nitelendirdiği, Nozick'in üçüncü senaryosunu -iki acentenin farklı hükümlere vardıkları davaları barışçıl bir biçimde çözmek için anlaştıkları senaryo- değerlendirir. “Buraya kadar çok iyi” der. Ancak hemen ertesinde, dev bir sıçrama gelir: “Ayrıca bir temyiz mahkemeleri ile mutabık kalınmış kurallar sistemi ortaya çıkar... Farklı acenteler işlese de, bir tane birleşik federal adli sistem vardır.” (Nozick, 1974: 16).

“ ‘Ayrıca’ nun tümüyle gayri meşru ve geri kalanın da ‘non-sequitur’ olduğunu ileri sürüyorum. Her koruyucu acentenin çekişmelerini özgül temyiz mahkemeleri ya da hakemlerine göndermeleri konusunda birbirleriyle anlaşmaları, ‘bir birleşik

federal adli sistem'i beraberinde getirmez. Bilakis, seçilecek yüzlerce, hatta binlerce hakem ya da temyiz yargıçları... varolabilirler, muhtemelen olabilecekler ve onları, 'adli sistem'in bir cüzü olarak görmek de gerekmez" (Rothbard, 1977: 47).

Nozick'e göre, rekabet eden koruma cemiyetleri aralarındaki tartışmaları çözmek için düzenlemeler yaparlarsa, bir "federal adalet sistemi" tipine, yani bir hükümet varyantına sahibizdir demektir. Bu, kesinlikle metaforik ve adaletsizdir. Eğer bütün koruyucu aygıtları verili bir coğrafyada kullanırsak ve onları bir araya toplarsak, o zaman toplamı, bazılarının tarif ettiği gibi koruma tekeli olacaktır. Fakat bu, totolojiktir. Nozick'in esasen yapmak istediği, bu üç alternatif sonuçtan her birinin, sonuç olarak bir hukuk sistemini ortaya çıkaracağını belirtmektir. Oysaki hiçbir zaman anarşizmin bir hukuk sistemine sahip olacağı inkâr edilmedi. Pek çok seçkin anarşist, devletten ayırık olan ve devletin büsbütün ortadan kaldırıldığı yapı ve süreçleri savunduklarını ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla, geniş anlamda "hukuk sistemi" terimi, devlet için kullanıldığı zaman, konunun ikna ediciliği kalmaz. Tartışma, radikal olarak farklı iki hukuk sistemi tipolojisi arasında bir ayırma gidilmesi durumunda, daha verimli hatlar boyunca sürebilir. Pazar hukuk sistemi ile devlet hukuk sistemi arasındaki radikal ayrımlar, bize Nozick'in bu üç alternatifinin üçüncü ile sonuçlanması durumunda, sonucun zorunlu olarak devletle sonuçlanmayacağını söyler. Anarşizm, pazar hukuk sistemi olabilir. İkisi de, birbirine zıt olan iki tip hukuk sistemidir (Childs, 1977: 25).

Nozick'in usavurmalarına pek çok karşı çıkış geliştirilebilir (Childs, 1977: 25). Nozick'in anarşiden "hemen hemen herkesin" dâhil edildiği bir "başat koruma acentesi"nin her bir teritoryal bölgede –görünmez el süreciyle- zuhur edeceği savı ile bu varsayım için ileri sürdüğü varsayım da geçersizdir. Nozick der ki (1974: 17): "Karşılaştırmalı bir biçimde değerlendirilebilir diğer mallardan farklı olarak, maximal ölçekte rekabet eden koruyucu hizmetler var olamazlar." Neden? Çünkü "hizmetin doğası, farklı acenteleri..." sadece müşteriler için rekabet etmeye güdülemek yerine, "birbirleriyle şiddetli bir çatışmanın içine götürür."

Nozick'in bu argümanı, güçten mahrumdur. Çünkü Nozick, acenteler arasında sadece çatışmaların bir norm olacağını varsayar. Şimdi, bu çatışmalar belirirse, ekonomi bize bir akıl verir. Bu akıl, şiddet eylemlerine angaje olmanın değil; tartışma ya da çekişme durumunda arabuluculuk yapan bir araç geliştirmenin, yarışan tarafların daha fazla

çıkartına olacağını öngörür. Son olarak, koruyucu hizmetlere holistik bir deşsetle bakmaya da gerek yoktur. Her biri farklı işlerle uğraşan pek çok acente vardır. Tek bir başat acente gerekmez (Childs, 1977: 25–26). Artı, bu çatışma varsayımının, ilkin Nozick’in her bir acentenin mütecaviz olmadığı; ikinci olarak, her birinin, çekişmelerinin barışçıl çözümü için anlaşacakları öncülerıyla çeliştiği ya da insicamlı olmadığı çok açıktır (Rothbard, 1977: 47).

Nozick (1974: ix), bireylerin hakları olduğunu iddia ederek başlar. Kitabının birinci kısmının amacı, bireysel hakların ihlali olmaksızın bir devlet ya da bir “devletimsi entite”nin (1974: 118) geliştirilmesinin olanaklı olup olmadığını anlamaktır. Nozick, bunun olanaklı olduğu kadar olası olduğunu söyler. Daha doğrusu, bireysel hakları ab initio (başlangıçtan itibaren) ihlal etmeyen bir devletin var olduğu olasılığı üzerinde durur (Barnett, 1977: 15; Childs, 1977: 24).

“Doğa durumu”nda bir birey, kendi haklarını uygulayabilir; kendini savunabilir; tazminat alabilir ve cezalandırabilir (Nozick, 1974: 12); ama bu hakkı dostlarına, akrabalarına ve kiraladığı kişilere de devredebilir. Nozick (1974: 12), müşterilerini savunmada ihtisaslaşan şirketi “koruyucu cemiyet” olarak nitelendirecektir. Koruyucu şirketin, abonmanlarınca kendisine devredilen hakların toplamından başka bir eylem hakkı yoktur (Nozick, 1974: 89). Bu noktaya kadar, “bireyci anarşist” açısından hiçbir sorun yok gibidir. Nozick, hiç değilse, buraya kadar anarşist ile bir sorunu olmadığını düşünür. Ancak anarşist, Nozick’in inandığı bu bireysel hakların içeriğini duymak zorundadır (Barnett: 1977: 15).

Nozick (1974: 57); hakları, bir bireyin etrafındaki ahlaki uzamı çevreleyen bir çeşit sınıra benzettir. Bir kişi, bir başkasının sınırını geçme riskini taşıyan bir eylemde bulunursa ne olur? Nozick (1974: 83), bu soruyu şöyle cevaplandırır: Bu riskli etkinliği yasaklayabilirsiniz, “sadece başkalarına zarar verebilir eylemlerinin yasaklanmasıyla dezavantajlı olanlara, diğerlerinin güvenliğini sağlamak gayesiyle kendilerine kabul ettirilen bu dezavantajlar için tazminat ödenmek koşuluyla”. Buna “tazminat ilkesi” der.

Nozick’e göre, belli eylemlerin yasaklanması ahlaken meşrudur. Şu şartla ki bu şekilde yasaklananlara tazminat ödenecektir (Nozick, 1974: 83). Hangi eylemler yasaklanabilir? “Anarchy, State and Utopia”da meşru bir biçimde yasaklanabilir ve yasaklanamaz insan fiillerinin sınıfları arasında açık ya da müphem olmayan bir çizgi

yoktur. Bununla birlikte bir sınıf tanımlanabilir: riskli eylemleri yasaklayabiliriz, eylemlerini yasakladıklarımıza tazminat ödenmesi koşuluyla. Fakat hangi eylemler? Çok açık olmamakla birlikte, cevap şöyle gibidir: başkalarına zarar verme olasılığı çok yüksek olan eylemlerde bulunanlar. Başat acente, eylemlerinin başkalarına zarar verme riski taşıdığı için, bağımsız acentelerin uygulama prosedürlerini haklı olarak yasaklayabilir. İster yanlış cezalandırsın, ister güvenilir olamayan prosedürleri kullansın. Başat acente nasıl davranabilir? Ya da bir başat acente, başka bireylerin ne yapmasını yasaklayabilir? Nozick der ki, “Başat koruyucu cemiyet, müşterilerine uygulanan herhangi bir adalet prosedürünü yargılama hakkını kendinde saklı tutar. O, güvenilir olmayan ya da haksız bulduğu bir prosedürü müşterilerinden biri üzerinde kullanan herhangi birini cezalandıracağını ilan edebilir ve bu ilan üzerine harekete geçebilir.” Bu da prosedürel haklar nosyonuna dayanır. ...Güvenilir olmayan bir prosedürü kullanan kişi, silahının ateş alıp almasına bakmaksızın diğerlerine risk empoze eder.” Nozick, hangi riskli prosedürleri yasaklamak ister? Başat-olmayan koruma acentelerinin uygulamaları. Yani, o başat koruyucu acenteden başka, birkaç sayıdaki acenteden herhangi birine teveccüh etmemizi yasaklamak ister (Childs, 1977: 27). Bir bireyin “riskli” da “güvenilir olmayan”, kendi haklarını uygulama prosedürünü kullanmaktan men edilebilir olması, bu ilkedен neşet eder; ilkeye bu etkinlik tipi için başvurulması koşuluyla. Nozick, ilkeye ihtilafli durumlarda başvurulması için iki paralel jüstifikasyon verir (Barnett: 1977: 15).

Bir koruyucu cemiyetin abonmanlarınca kendisine devredilen hakların yekûnundan başka bir eylem hakkı olmadığını savladığı için (Nozick, 1974: 96), ilkin haklılaştırmasını her bireyin sahip olduğu bir hakka dayandırmaya çalışır. Umutla “prosedürel haklar” nosyonuna döner. “Herkes, suçunu suç belirleme prosedürlerinin bilinen en az tehlikeli olanınca, yani, bir masum kişiyi suçlu bulmanın en düşük olasılığına sahip bir yolla tayin ettirme hakkına sahiptir (Nozick, 1974: 96). Cemiyetin riskli prosedürleri yasaklama hakkı, bundan ötürü doğrudan doğruya bireyin prosedürel haklarından doğar (Barnett: 1977: 16).

Yeterli tazminat, hiçbir neden olmaksızın, koruma hizmetlerinin sağlanması olarak ele alınır. Nozick’e göre, ultra-minimal devlet, “bu tazminatı sağlamayı başaramayabilirdi”; fakat “insanların genellikle bir davranışı ahlaki olarak yapmaları

gerektiği gibi yapacaklarını” varsayar. Bu varsayım, yazık ki yalnızca Prof. Nozick tarafından -yarışan koruyucu cemiyetlerin eylemlerini düşünmek için durduğunda değil; devlet cihazının eylemlerini düşünürken- ileri sürülür. Bu naiflik, gerçekten büyüleyicidir; fakat yüreğe su serpici, şüphe giderici ya da realistik değildir. Böyle bir varsayımın, Nozick’in argümanında oldukça önemli bir köprü kurarak yolunu bulması gerektiği görüşü, pek çok şekilde kitabın ve devlet ile ilgili pek çok çağdaş felsefi tartışmanın semptomatığıdır (Childs, 1977: 24).

İkinci olarak, Nozick; prosedürel haklar yoksa bile güvenilir olmayan prosedürler yasağının geçerli olduğu konusunda ısrar eder. Epistemik mülhazaların misilleme gücünü kullanımı yönettiğini ileri sürer. Yani, şunu bilmelisiniz ki bir saldırgan siz misilleme yapmadan önce birinin haklarını ihlal etmiştir. Hâlbuki suçlu olduğunu bilmeden bir saldırganın üzerinde güç kullanmanın kendisi tecavüzdür (Barnett: 1977: 16).

(...) Sınır ihlalinin epistemik bir ilkesini önermeliyiz: A eylemini yapmak, C koşulu sağlanmadıkça Q'nun haklarını ihlal edecekse, o zaman C'nin sağlandığını bilmeyen biri A'yı yapamaz. Bir saldırı suçlusu olmadıkça, birine ceza vermenin onun haklarını ihlal edeceğini herkesin bildiğini varsayabildiğimiz için, daha zayıf olan ilke ile yetinebiliriz: Eğer biri C koşulu sağlanmadıkça A eylemini yapmanın Q'nun haklarını ihlal edeceğini biliyorsa, A'yı yapamaz, şayet C'nin sağlandığını bilmiyorsa. Hala daha zayıf; ama amaçlarımız için kifayyetli olan şudur: Eğer biri C koşulu sağlanamadıkça A eylemini yapmanın Q'nun haklarını ihlal edeceğini biliyorsa, C'nin bunun belirlenmesi için en makul durumda olmak yoluyla sağlandığını takdir etmemişse, A'yı yapamaz” (Nozick, 1974: 106–107).

Bu analize göre bir koruyucu cemiyet, başkalarını bir kesinlik standardını karşılamayan prosedürleri kullanmaktan men edebilir. Çünkü bu standardı karşılamamak, cabirin (enforcer) gerekli suç bilgisinden yoksun olması demektir (Barnett: 1977: 16). Nozick, bu şekilde yasaklanışımızdan dolayı tazminat olarak bize ne teklif eder? Nozick, bir yanıfta çok cömerttir. Devletten başka hiçbirşey. Burada belirtilmesi gerekir ki, minimal devleti tazminat ödemeye bağlayan tek şey, bir ahlak ilkesidir. Nozick, bu durumda ultra-minimal devlettekilerin, bu ahlak ilkesini kabul etmedikleri halde, gerektiği gibi davranacaklarını varsayar (Childs, 1977: 27).

Nozick, pazara egemen olan bir cemiyet ya da acentenin gelişini tahayyül eder. Nozickyen ilkeler ile bu cemiyet, riskli etkinlikleri kullandığını düşündüğü bütün yarışmacıları yasaklama hakkına sahip olacaktı, elbette “tazminat” ödenmiş olmak

koşuluyla. “İşte, herhangi birinin haklarını, hakkını ihlal etmeksizin ortaya çıkan bir devletimsi entiteye sahibiz (?)” (Barnett, 1977: 16).

Her şey, Nozick’in hakların süreç itibariyle ihlal edilmediği devletin “görünmez-el” açıklamasının başarılı bir biçimde taslağını çizmiş olup olmadığına bağlıdır. Sonuçta, Nozick’in haklar konsepsiyonu ve temeli burada can alıcı olmaktadır (Barnett, 1977: 16). Ancak, kitabının başında hakların ahlaki temeli kuramını sunmadığı için özür diler. (1977: xiv). Acaba bir minimal devletin yaratılmasına yol açan süreç, ‘görünmez-el’ süreci midir? Anarko-kapitalist Childs’in cevabı olumlu değildir:

“Neden: devlet nihai bir amaç olarak amaçlanamaz iken, rekabeti yasaklayan devletimsi eylem, hala çok özel bir kararın sonucudur. Başat koruyucu acente, eylemleri yasaklamalı ve saldırganları cezalandırmaya karar vermelidir. Her adımda açık değil; sinsi bir karar yatar. Eğer bu bir ‘görünmez-el’ ise, her şeye rağmen özgürlüğü pençesinde ezmekle tehdit ederek çok etkili olur” (Childs, 1977: 32).

Nozick şöyle der (1974: 102) : “İlke şudur ki bir kişi, şayet başkaları kendisine güvenilir ya da adil olmayan bir adalet prosedürü uygulamaya çalışırlarsa, kendi kendini savunmada direnebilir.” Ama böyle bir hak nereden gelecekti? O, mübadele mi edildi yoksa bir hediye olarak mı alındı? Ve bu kendi kendini savunma hakkı -hak konseptinin kendisinde içkin olması anlamında- kendini savunma hakkı ile herhangi bir benzerlik taşır mı? Nozick, bu soruların hiçbirleriyle ilgilenmez. Sadece basit bir biçimde prosedürel hakların varlığını varsayar; daha sonra onların alması gereken biçim üzerinde spekülasyon yapmayı sürdürür. Bu, “Nozick yanlıştır” demek değildir. Sadece Nozick’in haklı olduğuna inanmamız için hiçbir nedenimiz yoktur demektir (Barnett, 1977: 16).

Koruyucu hizmetlerin (protective services) verili bir teritoryal alanda herkese sunumunun hükümetin tek yerinde işlevi olduğu savı, minimal ya da laissez-faire devletin savunusunu gerektirir. Bunun daha sadeleştirilmiş savı, liberteyen minimal devlet modeli ya da laissez faire kapitalizminin savunulmasının dayandığı özsel gerekçe, “devlet tarafından herkese koruma” öncülüdür. Bu eşanlı olarak -minimal ya da minimalleştirilmiş olsa bile- devlet entitesinin teorik düzlemde ahlaki açıdan meşrulaştırıldığı yorumuna uygun düşer gibi görünür. Osterfeld (1980: 331); Ayn Rand ve J. Hospers gibi Robert Nozick’in de, çağdaş bir minarşist olarak devlet ile ilgili

postülaştırdığı argümanların, kendi kendisinin terimleriyle bile içsel tutarsızlıklılar taşıdığı kanısındadır.

Nozick (1974: 12- 26); koruyucu hizmetlerin diğer mal ve hizmetler gibi pazarda arz edilebilir olduğu varsayımsal bir anarko-kapitalist toplum tartışması ile başlar; “ama” der Nozick, koruma hizmetleri zor kullanmada biriciktir. Bundan ötürü, kendi müşterilerini savunurken birbirleriyle çatışabilirler. Bu çatışmanın sonucu, başat (dominant) bir koruma acentesinin rekabeti ortadan kaldırması ve özgül bir coğrafi alanda tek bir acente olarak belirşidir. Bu, klasik liberallerin “minimal” devletine karşıt olan bir “ultra-minimal” devleti inşa edecektir. Ultra-minimal devlet, arz-talep yasası ile “güç/zor kullanma tekeli”ni sürdürerek ama “koruma ve yürütme hizmetlerini sadece bunları satın alanlara sağlayarak” özgül bir alandaki rakiplerini tard eder (Nozick, 1974: 15- 26). Ancak klasik liberal minimal devletin güç kullanma üzerinde yasal bir tekeli vardır. Klasik liberal minimal devlet, koruyucu hizmetleri bütün yurttaşlarına sunar (Osterfeld,1980: 332).

Fakat Nozick (1974: 65–67), ultra-minimal devletin kendini hemen minimal devlete dönüştüreceği savını ileri sürer. Acaba neden ultra-minimal devlet minimal devlete doğru bir dönüştürüm geçirecektir? Zira ultra-minimal devlet koşulları altında yaşayan bireyler, hala “özel adaleti” seçmekte özgür olabilirler. Buradaki “güçlük, birinin buna izin veren bir sistemin altında yaşandığı bilgisinin kendisinin, korku ve endişe doğurmasıdır.” Bu sistem, özel bir acenteden “hakedişini” nasıl ve ne zaman alacağını bilmeyen bireylere sahiptir. Korku, bütün toplumu istila edecektir. Ayrıca özel adalet, “genel bir yanlışı” doğurur. Dolayısıyla başat koruma acentesi, müşterilerini korumak için “bağımsızların bu tür kendi başına buyruk uygulamalarını yasaklar.” Nozick, bunun bağımsızların savunmasız kalacağı anlamına gelmediği hükmüne varır. Çünkü tazminat ilkesine göre, acentenin müşterilerine karşı bağımsızların kendi haklarının kendilerince uygulanmasının yasaklanmasıyla kendilerine yüklenilen dezavantajlar için, koruyucu acentenin müşterileri tarafından onlara tazminat ödenmelidir. Kuşkusuz bu dezavantajı tazmin etmenin en az pahalı yolu, bu çatışma durumlarını koruyucu acentenin ödemedede bulunan müşteriler ile kapatacak koruyucu hizmetleri bağımsızlara sunmak olacaktır. Bu “bedavacılığa” yol açmaz. Acente, bu bağımsızları koruduğu için, sadece

bağımsızların özel adalet uygulamalarının kendilerine karşı kullanılmasını yasakladığı müşterilerine tazminat ödetir (Nozick, 1974: 110–113).

Nozick, bu argümanının devleti haklılaştırmış olduğuna inanırken, daha sonra vergilendirme dâhil olmak üzere minimal devletin çapını öteleyen herhangi bir pratik ya da entitenin verili doğal hakların ihlalini gerektirdiğine işaret eder. Minimal devlet modunu aşan herhangi bir şey, barışçıl bireylere karşı zor kullanımının başlatılması demektir. Dolayısıyla “minimal devlet, haklılaştırılabilir en kapsamlı devlettir” (1974: 156)

Osterfeld’e göre (1980: 333); “bu, en ilginç argüman olduğu halde, Nozick’in kendi terimleriyle bile olsa gerçekte minimal devleti haklılaştırmakta başarılı olup olmadığı katiyen açık değildir.” Çünkü bir minimal devlet, (i) verili bir ülkede güç kullanma tekeli uygulamalı ya da uygulamaya kalkışmalıdır; (ii) kendi egemenlik alanındaki herkese koruma sağlamalıdır (Nozick, 1974: 22–25). Fakat başat koruma acentesi, kendi müşterileriyle bağımsızlar ve bağımsızlarla müşteriler arasındaki self-help pratiğini ya da uygulamasını yasakladığı halde, Nozick (1974: 109), anlamlı bir pasajda şöyle der: “Başat koruyucu acentenin egemenlik/nüfuz alanı, müşteri olmayanların (non-clients) kendi aralarındaki savaflara kadar uzanmaz.”

Bu yüzden, Nozick’in başat koruma acentesi, Nozick’in bir minimal-devlet için seçtiği kendi kriterlerine kısa gelir ya da onunla çelişir. Gerçekten de bağımsız acenteler, başat acenteye karşı karşıya gelmedikleri sürece işlemeye devam ettikleri için, tek bir acentenin koruma tedarikini gerektiren bu ikincisinin bir ultra-minimal devleti teşkil edeceği de açık değildir. (Sanders, 1977) Aslında Nozick, bu güçlüğün farkındadır ve kriterlerini basitçe gevşeterek ona tepki gösterir. Bu yüzden başat acenteye, basit olarak devlet demek yerine “devletimsi (state-like) entite” (Nozick, 1974: 118) olarak atıfta bulunur (Osterfeld, 1980: 333).

Roy Childs (1977: 32–33); bir başka içsel tutarsızlığın gizliliğini, Nozick’in “doğa durumu”ndan minimal devlete doğru evrilen sürecin mantıksal işleyişini tersinden işleterek kuramsallaştırmaya çalışır. Kurulu bir minimal devletin ortasında, devlet acentelerinininkiyle özdeş olan prosedür ya da usulleri kullanan bir acentenin ortaya çıktığını varsayın. Böyle bir koşul altında, henüz beliren bu acente, devletten daha risk taşıyıcı olamayacağı için, Nozickçi ilkelere göre işleyen bir devletin onun etkinliklerini

yasaklamak için hiçbir dayanağı olmayacaktır; ama devlet, riskli prosedürleri kullanan acentelerin müşterilerine zaten tazminat ödediğinden, yeni acente, bunu bir yük olarak görmeyecek ve dolayısıyla aynı nitelikli hizmet için daha düşük fiyatlar belirleyecektir. Bu da, minimal devleti tazminat ödeme siyasetini terk etmeye zorlayan insanların yeni acenteye abone olmaları için ekonomik bir özendirme olacaktır. Fakat bu, “minimal devlet”in “ultra-minimal devlet”e yeniden (geri) dönmüş olduğu anlamına gelirdi. Yeni acente, yeni müşterileri kazanmayı sürdürseydi ve diğer girişimciler, yeni acentenin başarısını gördükten sonra, bu rekabet alanına girselerdi, “ultra-minimal devlet” yalnızca başat acente içerisinde ve sonuç olarak pek çoğu arasında basit bir acente olarak yozlaşıyor olurdu.

“Çok geçmeden –bak işte!- aşağı başat koruma acentesi, pazar hukuk sistemi içerisinde bulunan pek çok acenteden sadece biri olur ya da tamamen gözden kaybolur. Netameli (sinister) minimal devlet, hiç kimsenin hakkını ihlal etmeyen bir dizi ahlaki açıdan izinverilebilir adımla, en iyi halde, yalnızca pek çok acenteden birine dönüşür. Şerir karanlık devlet cihazı, anarşi ütopyası içerisinde zamanla yok olup gider. Kısacası, görünmez el misilleme yapar. Adalet, muzafferdir ve herkes ondan sonra mutlu bir şekilde yaşar” (Childs, 1977: 33).

Kısacası, Nozickçi ilkelerin Nozickçi minimal devlete uygulanması, (i) böyle bir devletin dahili olarak istikrarsız olmaya eğilimli olacağına ve (2) devletin, riskli olmayan prosedürleri kullanan rekabet halindeki koruyucu cemiyetlerin yasaklanması yoluyla kendisini stabilize etme denemesinin, Nozickçi ilkenin açık bir ihlali olacağına işaret eder. Artı, Nozickyen bir minimal devletin, kurulmuş olsa bile, kısa-ömürlü olacağı ve anarşinin içine gömülmeye geri döneceği olasıdır (Osterfeld, 1980: 334). Childs’ın ileri sürdüğü gibi (1977:33): “görünmez-el misilleme yapar.”

Sonuç olarak denilebilir ki (Rothbard: 1977: 56–57):

—Varolan hiçbir devlet, kusursuzca tasavvur edilemez; bu nedenle, Nozick, bizzat kendi gerekçeleri üzerinde anarşizmi savunmalıydı ve kendi devletinin gelişmesini beklemeliydi.

—Herhangi bir devlet öyle tasavvur edilmiş olsa bile, bireysel haklar devredilemezdir ve bundan ötürü varolan hiçbir devlet haklılaştırılmazdı.

—Nozick’in “görünmez-el” sürecinin her adımı, geçersidir: Süreç, bütünüyle çok bilinçli ve görünbilirdir; “risk” ve “tazminat” ilkeleri, hem yanlış hem de sınırsız despotizme geçişin pasaportlarıdır.

—Başat koruma acentesinin, Nozick’in kendi temellerine dayansa bile, kendi müşterilerini incitmeyen “bağımsızlar”ın prosedürlerini yasadışılaştırmanın hiçbir gerekçesi yoktur; bu nedenle, ultra-minimal devlete ulaşamaz.

—Nozick’in “üretici-olmayan” mübadeleler teorisi, geçersizdir. Çünkü riskli etkinlikler yasağı ve dolayısıyla ultra minimal devlet, yalnızca o açıklamaya hücum eder.

—Nozick’in aksine “prosedürel haklar” yoktur ve bundan dolayı “risk” ve “verimli olmayan mübadele” teorisini ultra minimal devletin zorlayıcı monopolüne almanın yolu yoktur.

—Nozick’in kendi temellerine dayalı olsa bile, minimal devlet için vergilendirmeye zorlamanın bir gerekçesi yoktur.

—Nozick’in kuramında oylamayı veya herhangi bir devletin demokratik prosedürlerini haklılaştırmanın yolu yoktur.

—Nozick’in “minimal devleti”, kendi gerekçeleri üzerinde, bir “maksimal devleti” de haklılaştırır ve

—Nozick’in “görünmez-el süreci”, toplumu minimal devletten anarşizme taşıyacaktır

BÖLÜM 2: ROBERT NOZICK'İN ADALET FELSEFESİ: HAKEDİŞ ADALET TEORİSİ

Robert Nozick'in anarşist sava meydan okuduğu kitabının ilk 6 bölümünden oluşan Kısım I'de (1974: 1–146) işlediği argümanlardan merkezi bir sonuç istihraç edilebilir: “Minimal devlet” ya da “gece-bekçisi devlet” (night-watchman state), “yönetilen”in veya yönetilenlerden hiçbirinin rızası olmaksızın bile meşru olabilir. Bu, sadece devleti kendinde meşru olmayan bir entite olarak tanımlayagelen anarşizmin radikal varyantına değil; anarşizmin devleti -yönetilence verilmiş bir rıza koşulu ile- meşrulaştırıcı ılımlı varyantına da karşı bir argümandır. Böylelikle, başlangıçta Nozick'in liberteyen haklara getirdiği sezgisel açıklamalarında önemli bir rol oynayan “rıza” ve “kendini savunma” hakkı bileşenlerinin, sonlara yaklaşıldıkça politik haklılaştırma (justification) denemesinde silikleştiği görülür (Vallentyne, 2006: 86–87).

“Minimal devletin” yönetilenin rızası olmadan bile meşru olabileceği çıkarımını bütünleyen ya da nakzeden bir sonuç daha vardır: “Minimal” olandan daha kapsamlı bir devlet, yönetilenin rızası olmaksızın, meşru değildir. Birinci çıkarım, “anarşist sava karşı minimal devlet”in haklılaştırılması iken; bu ikincisi, “yeniden-dağıtıcı(m) adalet”e karşı Hakediş adalet kuramı’nı imlemektedir. Nozick, bu birinci çıkarımı, Kısım II'de işlediği adalet ilkelerinin temeline koyar. Kısım II (147–294);

“daha kapsamlı (büyük) bir devletin haklılaştırılmayacağını iddia eder. Daha büyük bir devleti haklılaştırma iddiasındaki bir çok değişik nedenin (onu) haklılaştırmadığını iddia etmeye devam ediyorum. Böyle bir devletin yurttaşları arasında dağıtıcı(m) adaleti gerçekleştirmek veya meydana getirmek gayesiyle haklı olduğu iddiasına karşı, daha büyük/kapsamlı bir devleti gerektirmeyen bir adalet kuramını (Hakediş teorisi) geliştiriyorum ve özellikle, John Rawls'un yakın dönemdeki güçlü teorisine odaklanarak, daha kapsamlı bir devleti tasavvur eden diğer dağıtıcı(m) adalet teorilerini inceden inceye incelemek ve kritize etmek için, bu teorinin aparatını kullanıyorum. Eşitlik, kıskançlık, işçilerin kontrolü ve Marxsit sömürü kuramları dâhil, bazılarının daha kapsamlı bir devleti haklılaştırdıklarını düşündükleri diğer nedenler eleştirilmektedir” (Nozick, 1974: xi).

Nozick; “adalet” terimini “izin verilebilir güç/zor kullanımı” olarak kavrar. Böyle bir kavrayış, adaleti, birinin bütün ahlaki yükümlülükleriyle değil; sadece “zor kullanım” a getirilen sınırlamalarla ilişkilendirir (Vallentyne, 2006: 90). Bu bağlamda, Bölüm 2'de, ilkin Nozick'in “zor kullanma”ya getirilen “yan-sınırlamalar” olarak kavradığı adalet kavrayışının deontolojik (hak ve ödev ahlakına ilişkin) öncüllerine, daha sonra da

“Hakediş” olarak kavramsallaştırdığı adalet kuramının üç temel ilkesi ile yine Locke’un mülk kazanım kuramından aldığı ve “Lockeçu proviso” dediği koşula değinilecektir.

2.1. Yan sınırlamalar Ahlakı: Kantçı Kategorik Buyruk

Nozick’in adalet teorisi, insanın dokunulmazlığı doğası bakış açısında dışavuran haklar konsepsiyonu temellidir. Nozickçi argümanın öncülleri, Rawls’un “hakkın iyiye öncelliği” (the priority of the right over the good) diye nitelendirdiği konsepsiyonun – çok farklı- bir varyantı olarak betimlenebilir (Lesnoff, 1999: 253). Rawls ve Dworkin gibi iki liberal-egaliteryen versiyonda teorize edilen adalet, mümkün olduğu kadar nötral bir metotla türetildiği varsayılan en tercih edilebilir ilkelerle bakışumlu bir biçimde hakedişleri ve kaynakları ayarlayan ve sosyal adalet savı içerikli düzenlemelerin özgül bir örüntüsü (pattern) olan bir tür amaç-durum (end-state) olarak görülürken, Nozickçi adalet, hemen hemen bunun tam karşıtıdır. Bireyler, rızaları olmadan kendilerine nasıl davranılabileceğine sınırlamalar koyan haklara sahiptir. Bu hak ve sınırlamalar, bir “iyi” üretmek için var değildirler. Bunun yerine temeldirler; onalara -farz edilen “iyi”, bu hak ve sınırlamaların ihlali ile topluma getirdiği fayda ne olursa olsun- saygı gösterilmelidir (Plant, 1991: 123). Nozick (1974: 28- 29); buna, arzu edilen veya kuvvetlice arzu edilen tüm amaçların peşinden gidilmesinin, belli ahlaki “yan-sınırlamalar”dan daha az önemli olması anlamına gelen, “yan sınırlamalar ahlakı” (side-constraints morality) der. Nozickçi “minimal devlet” ile “Hakediş” adalet kuramının ahlak anlayışını çerçeveleyen bu deontolojist anlayış, çoğunlukla, ona türev bir statü bırakan teleolojik ahlak kuramlarının –sözgelimi faydacı ahlak kuramının- eleştirisinde belirir. Faydacı ahlak teorisi, asgari hak ihlallerine, sonuççu (consequentialist) bir profil olarak toplam mutluluğu azamileştirmek adına izin verilebilir olduğunu öngörür.

“Başkalarının hakları, eylemleriniz üzerindeki sınırlamaları belirler. (Sınırlamaların eklendiği amaç-yönelimli (goal-directed) görüş şöyle olacaktır: C sınırlamalarını ihlal etmeyen... eylemlerin arasında, G amacını maksimize edecek biçimde eylemde bulun. Başkalarının buradaki hakları, senin amaç-yönelimli davranışını belirleyecektir. Doğru olan ahlaki görüşün, sınırlamalar içerisinde olsa bile izlenmesi gereken mecburi amaçları içerdiğini iddia etmiyorum). Bu görüş, C sınırlamalarını G amaçları içerisinde yapılandırmaya çalışan görüşten farklıdır. Yan-sınırlamalar görüşü, amaçlarının peşinden koşarken bu ahlaki sınırlamaları ihlal etmeni yasaklar; hâlbuki hedefi, bu hak ihlal(leri)ni minimize etmek olan görüş, toplumdaki toplam ihlali azaltmak amacıyla bu hakları (sınırlamaları) ihlal etmene izin verir” (Nozick, 1974: 29).

Yan-sınırlamalar, hakları amaç-durum profilinin türev bir statüsü çerçevesinde değerlendiren faydacı yaklaşımın aksine, mutlaktır. Nozick'in "hak (ların) faydacılığı" (utilitarianism of rights) anlayışının, yani, hakların ihlalinin toplam (ağırlıklı) miktarını (total weighed amount) minimize etme ilkesinin eleştirisine odaklanması, yan-sınırlamaların neden mutlak olduğunu anlaşılabilir yapmaktadır. Örnekleme gerekirse, faydacı (utilitarian) ceza teorisine sıklıkla yapılan bir itiraz şöyle işler: Belirli durumlarda masum bir kişiyi cezalandırmak, suçu caydırmada en kolay, hatta biricik yöntem olsa bile, faydacılığa göre, o halde yapılması gereken budur. Bu, hakların ihlalinin toplam miktarını en az düzeye indirmek amacıyla, bir kişinin haklarını ihlal etmek olmalıdır. Ama bu, apaçık bir kötüye kullanmadır. Nozick'in deontolojik "yan sınırlamalar ahlaki", bütün bu eylemleri yasaklar. Hangi nedenle olursa olsun, hiç kimsenin bir bireyin haklarını ihlal etmeye hakkı yoktur (Nozick, 1974: 28- 30).

"Yan-sınırlamalar ahlaki", hak kavramını diğer insanlara asla yapamayacaklarımızı ve devletin de bizim adımıza veya kendi adına onlara yapamayacaklarını betimler; çünkü bunları yapmak, insanları kendi çıkarlarımıza ya da refahımıza araç olarak kullanmak anlamına gelecektir. Dolayısıyla, bir jürinin masum olduğunu bildiği bir sanığı suçlamasının -suçlama, toplumu büyük bir toplumsal şerden, varsayalım ki çoğunluğun, aklanmasının yanlış olduğuna inandığı ayaklanmalardan esirgese bile- yanlış olacağına ilişkin ortak olarak paylaşılan bir yaklaşım vardır. "Bunu şu şekilde düşünün: Birine asla tahmil etmememiz gereken belirli maliyet türleri vardır; kişisel bir maliyet analizi bakımından bunlar (maliyetler), beraberinde getirecekleri başkaları için yarar ile haklılaştırılmış gibi görünse bile" (Brighouse, 2004: 95).

Nozick, politika felsefesine "iyi" olandan önce hakları yerleştirmekte ısrarcıdır. Hakkın ne olduğu veya neyin yapılması gerektiğinin, "iyi" olanı üretmek ve en iyiye ulaşmak bakımından tanımlanabileceğini ileri süren duruşu bütünüyle reddeder. Nozick'in iddiası tam tersidir; yani, en büyük "iyi"yi üretmek amacıyla hakları ihlal eden ya da hakların ihlal edildiği bir durum sözkonusu olamaz; ancak Nozick'in bireylere, özellikle devlet tarafından ne yapılabileceğine mutlak bir sınırlama getiren bu haklar görüşünün lehinde söyledikleri sınırlıdır. Hakların, Nozick'te mutlak ya da çekirdeksel olduğu sezilebilir olsa da, temel problem, Nozick'in bu mutlak haklara ilişkin hiçbir

argümanının olmamasıdır. Nozick'te bu hakların neler olduğu ve nasıl temellendirilebileceğine ilişkin soruların cevabı yoktur (Barnett, 1977: 16).

Klasik liberallerin yaptığı gibi, bireysel hakların mutlaklığına vurgu yapar. Ama bu, bireylerin neden mutlak hakları olduğu ya da bu savın nasıl kanıtlanabileceği tartışmasına karşı bir “liberteryen doğal haklar teorisi” geliştirdiği için değildir. “Bireylerin hakları ve hiçbir kişi ya da kümenin... onlara yapamayacağı şeyler vardır.” (1974: ix) iddiası ile yapıtını açan Nozick, bu iddiası için hiçbir kanıt geliştirmez, ki bu nokta, teorisine yöneltilen eleştirilerin en güçlü çıkış noktalarından biri olarak durur (Kinsella, 1996: 313). Bu nedenledir ki Nagel (1975), “Anarchy, State and Utopia”ya ilişkin kitap incelemesinde Nozickçi argümanın, haklara ilişkin bir kanıt sunuluncaya kadar eksik kalacağını ileri sürmüştür. Nozick ise, kendisini rahatsız eden teorik sorunlardan biri olarak gördüğü bu noktaya, okuyucunun dikkatini çekmeye çalışırken şöyle der (1974: xiv): “Bu kitap, bireysel hakların ahlaki temeline ilişkin kesin bir kuram sunmaz.” Nozick, bir haklar kuramını inşa etmek yerine, temel olarak ele aldığı bu hakları kabul eden bir doğrultuda olduğunu düşündüğü bir dizi mülahazaya atıfta bulunur. Burada birbiriyle korele edilebilir iki ana düşünüm vardır. Birincisi, içeriği Kantçı olan, “kişilere saygı” ya da “ihlal etmezlik” ilkesidir. İkincisi ise, birinci ilkenin kök düşüncesini oluşturan “ayrı bireyler” olgusudur.

(i) Kişilere Saygı (ihlal etmeme ilkesi): Kantçı Kategorik Buyruktu

Bir “yan-sınırlama” olarak eyleme getirilen “kişilere saygı” ya da hakları “ihlal etmeme” ilkesi, Nozick'in, bireylerin başkalarının amaçlarına asla bir araç olarak değil; kendilerinde amaçlar olarak görülmesi gerektiği ileri süren “Kantçı ihlal etmeme” veya “kişilere saygı” ilkesi olarak adlandırdığı düşüncüyü yansıtır. Argümanının altında yatan en temel ilke, “bireyler amaçlılar; sadece araç değildirler.” demek olan “Kantçı buyruktur”. Bundan ötürü bireyler, “rıızaları olmadan başkalarının amaçlarını gerçekleştirmek için feda edilemezler ya da kullanılamazlar.” Onların bu şekilde kullanılmaması veya feda edilmemesi hakkına daima ve mutlaka saygı gösterilmelidir. Bireyler, diğerlerince kendilerine dayatılan amaçlara sahip olmaktansa, kendilerinin amaçlarını tanımlayıp izlemelidirler (Glaser, 1995: 25–26).

Nozick (1977: 30); bütün bu açıklamaları, faydacı ahlaka dönük eleştirisine koşturarak ortaya koyduğu “yan-sınırlama ahlakı”nı gerekçelendirmek için sorduğu “neden yan

sınırlama?” (why side constraint) sorusu başlıklı denemesinde, ardışık bir dizi retorikal sorudan hemen sonra verir:

“Neden yan sınırlamalar? C ihlallerini asgarileştirmeye yönelik görüşün yerine, C yan sınırlamasını kabul etmek, akıldışı (irrational) değil midir? (Birinci görüş, C’yi bir sınırlama olarak görmek yerine, bir koşul olarak görür.)...Hakların ihlal edilmezliğini, yalnızca bireylerin eylemlerinin bir amacı olarak ele almak yerine, eyleme bir yan sınırlama olarak koymanın gerekçesi (rationale) nedir? Eylemin üzerindeki yan sınırlamalar, bireylerin amaç olduğu ve araç olmadığı temel Kantçı ilkeyi yansıtır. Onlar, rızaları dışında başkalarının amaçlarının gerçekleştirilmesi için kurban edilemezler ya da kullanılamazlar. Bireyler, dokunulmazdır. Bu amaç ve araç muhaveresini aydınlatmak için daha fazla şey söylenmelidir... Bir alet düşünün. Bir aleti, başkalarına karşı nasıl kullanabileceğimize ilişkin ahlaki sınırlamalardan başka, bu aleti nasıl kullanabileceğimize dair hiçbir sınırlama yoktur. İleride kullanmak üzere muhafazası için takip edilecek yöntemler (onu yağmurda bırakma) ile onu az çok verimli kullanmanın yolları vardır. Ancak amaçlarımızı en iyi biçimde gerçekleştirmek için ona ne yapabileceğimizin bir limiti yoktur.”

“Aydınlanmanın ahlak filozofu” Immanuel Kant’ın etik anlayışı, bir “ahlaki amaç (telos)” ya da “değer teorisi” olarak bilinegelen “teleolojik” etik anlayışının karşısında durması noktasında bir “ahlaki yükümlülük”, bir “hak” veya bir “ödev teorisi” olan “deontolojik etik”tir. Teleolojik etik; “iyi” ve “kötü”, “doğru” ve “yanlış” gibi ahlaki bir içeriğe sahip olan ilke ve kavramları, ahlaki eylemlerin sonucuna bakarak tanımlar; deontolojik etik anlayışında ise, bütün bunlar “sonuç”tan etkilenmeyen “ödev” ile ilişkilidir. Kantçı etikte, ahlak, faydacılık gibi teleolojik ahlak görüşlerinin aksine, “mutluluk”, “hazcılık” ya da eylemlerimizin başka türdeki sonuçları üzerinde temellendirilemez (Kant, 1998: 72; Wood, 2001: 1; Ross, 1962: 18–19).

“İyi irade”yi ya da “iyi istenci” kendi başına bir amaç olarak gören Kant (Wood, 1999: 50); “hipotetik” ve “kategorik” buyruklar arasında bir ayırım yapar. Birincisi,

“mümkün bir eylemin istenen (ya da en azından birinin olasılıkla isteyeceği) başka bir şeye olan pratik ihtiyacını bir ‘araç’ olarak temsil ederken; ‘kategorik buyruk’, bir eylemi, başka bir ‘amac’a başvurmadan kendi kendisinin bir gereği olarak, yani, nesnel bir gereği olarak, temsil edecek biçimde olacaktır”(Kant, 1998: 41–42).

Bu ikili sınıflandırmada, hipotetik buyruk, belli isteklerin varlığına bağlı olduğu için koşulludur; kategorik buyruk ise, belli isteklerin varlığına koşullanmamış olduğu için mutlak ya da kesindir. Kant’ın temel ahlaki yükümlülük ya da ödev ilkesi olan bu kategorik/kesin/mutlak buyruğun da üç formülasyonu vardır: evrensel yasa

formülasyonu, kendinde amaç formülü, özerklik ve amaçlar krallığı formülü (Wood, 76–111–156: 1999).

Birinci formülasyon: “Aynı zamanda evrensel bir yasa olması gerektiğini irade edebileceğin sadece o düstur (maxim) üzerinde eylemde bulun sadece” (Kant, 1988: 49). İkinci formülasyon: “İster kendi şahsında isterse başka birininkinde olsun, insanlığa, her durumda aynı zamanda bir amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun; yalnızca bir araç olarak değil” (Kant, 1998: 58). Üçüncü formülasyon: “Yalnızca, iradenin kendi maxim ya da düsturları aracılığıyla kendisini aynı zamanda evrensel yasakoyucu olarak görmesi için eylemde bulun.” Ancak O’Neill’in belirttiği gibi (1993: 178), açık olan şudur ki bütün bunlar içerisinde en büyük kültürel etkiye sahip formülasyon, “Kendinde Amaç Formülü”dür: “İster kendi şahsında isterse başka birininkinde olsun, insanlığa, her durumda aynı zamanda bir amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun; yalnızca bir araç olarak değil” (Kant, 1998: 58).

“Kendinde Amaç Formülü” (the formula of the end in itself); özerk irade, bağımsızlık, kendi kaderini belirleme ve ahlaken birbirine eşit olan kişilere saygı gösterilmesi bileşkelerini talep eder. “Kendinde Amaç Formülü”, özsel olarak değerli olanın, kişilerin “faydası” ve “mutluluğu” olmadığını anlatır. Ahlak; “mutluluk” üzerinde yapılandırılabilir değildir; çünkü mutluluğu sağlayan kaynaklar, güdü ve eğilimlerde de bulunur. İnsan, bu güdü ve eğilimlerini doyumak suretiyle de mutlu olabilir. Böyle bir durum, erdem ve ahlaksızlığı, aynı sınıfa koyar. Oysaki ahlak, hayvanlara değil; insanlara özgüdür. Hayvanlar, hazın peşinden giderler. Bu yüzden haz, ahlakın temeli olamaz. Ahlakın hayvanalar değil de insanlara özgü oluşunun nedeni, insanların rasyonel varlıklar oluşudur (Kant: 1998: 72). “Bir insan, mutluluk denilen (eğilimlerinin) tümünün tatmininin toplamı üzerine kesin ve belirli herhangi bir konsepsiyon oluşturamaz” (Kant, 1988: 23–24). Gerçekten de ahlakın ya da ahlakiliğin “fayda” ya da “mutluluk” üzerine inşa edilmesi, bütün sofist usavurmalara kapı aralar ve her halükarda temelde belirsiz bir değerleyici standarda karışır. Bu mülahazalar, “Kantçı kategorik buyruk” ile faydacılık arasındaki karşıtlığın altını çizer (Rawls, 1999: 507–508).

Kişilerin ahlaki olarak eşit oldukları bir veri olarak ele alınırsa, her biri, eşit ya da tarafsız görülme hak eder. Her kişinin, başkalarının (ve kendi kendinin) özsel

değerine saygı göstermek ödevi vardır; “asla duygulara, içtepilere veya eğilimlere dayalı olmayan”; sadece birbiriyle olan rasyonel varlıklar ilişkisine dayanan” bir ödev (Kant, 1988: 63). Bu yüzdendir ki faydacılık, fayda maksimizasyonunu nihai bir kriter veya “iyi” olarak gören “sonuççu” (consequentialist) iken, kategorik buyruk “prosedürel” ya da “sözleşmecidir.”

“Haktan bağımsız olarak verilmiş bir iyi konsepsiyonudan başlamak yerine, (empirik olana zıt olarak) saf pratik akıl tarafından verilmiş -ahlak yasasının- hak konsepsiyonuyla başlıyoruz. Bu yüzden, bu konsepsiyon ışığında hangi amaçların müsaade edilebilir ve hangi sosyal düzenlemelerin doğru ve adil olduğunu belirtiriz” (Rawls, 1998: 509).

“Doğru” ve “adil” toplumsal düzenlemeler açıklaması, kurumsal düzenleme sorununa karışır. Kant’ın yaklaşımına göre, kişilerin özgür iradesi bir “amaçlar krallığı”nı mümkün kılar. Bu, “elbette yalnızca bir ideal iken”, hem yasa çıkaran hem de evrenselleştirilebilir yasalara tabi olan kişiler arasındaki bir toplumsal sözleşme tasarımı olan bir ideadır (Kant, 1988: 62- 63). Bununla birlikte, kişiler ahlaken eşittirler, eylem özgürlüğü sınırlandırılmıştır (Kant, 1988: 57). Eşit gör(ül)me istemi de, toplumsal düzeyde bir “doğal adalet ödevi”ne (natural duty of justice) yol açar: “Adil kurumları destekleme ödevimiz vardır; rızadan ya da karşılıklı yarardan türemiş olan değil; ama basit olarak öylece kişilere ait olan bir ödev” (Kymlica, 1993: 191). O halde,

“politika felsefesi, sadece kişilerin başkalarını kullanmadığı muayyen şekillerle, esas olarak da, onlara karşı fiziksel saldırganlıkla ilgilenir. Başkalarına dönük eylemin üzerindeki spesifik bir yan sınırlama, yan sınırlamanın dışladığı başkalarının spesifik şekillerde kullanılmayacağı gerçekliğini izah eder. Yan-sınırlamalar, belirttikleri şekillerde başkalarının dokunulmazlığını ifade eder. Bu dokunulmazlık kipleri, müteakip emirle ifade olunur: ‘İnsanları belli şekillerde kullanmayın!’ Diğer taraftan bir sonuç-durum bakış açısı, insanların sadece araç değil; amaç olduğunu görüşünü... farklı bir buyrukla açıklardı: ‘Kişilerin belli şekillerde bir araç olarak kullanımını minimize edin!’ Bu algının kendisini izlemek, kişilerin muayyen şekillerden birinde kullanımını içerebilir. Eğer Kant bu görüşte olsaydı, gerçekte kullanmış olduğu, ‘ister kendi kişinde isterse herhangi birininde olsun, insanlığa asla sadece basit biçimde bir araç olarak değil; fakat onu aynı zamanda daima bir amaç olarak görebileceğin bir şekilde davran!’ şeklindeki, kategorik buyruğun ikinci formülünü, ‘böylece insanlığın basit bir biçimde bir araç olarak kullanımını minimize edecek şekilde eylemde bulun’ olarak vermiş olacaktı.” (Nozick, 1974: 32).

Nozick’in Kantçı buyruğu, zor kullananın (cabir) kim olduğuna veya zorun amacına bakmadan, zora karşı bir prima facie yaratır. Bundan dolayı, özsel olarak zorlayıcı bir kurum olan devlete karşı bir prima facie yaratır. Anarşistlere göre, sadece bir prima facie değil; ama devlete karşı nihai bir durum yaratır. “Anarchy, State and Utopia”

Kısım I, anarşistlerin yanlış olduğunu göstermeye vakfedilmiştir. Nozick der ki, devlet, minimal kaldığı sürece haklıdır.

(ii) Ayrı Bireylerin Varlığı Olgusu

Nozick'in temellendirdiği “yan-sınırlama ahlakı”nın içeriğini dolduran ikinci düşünüm (reflection), bireylerin ayrı varlıklara sahip olduğu gerçeğidir. Bu ikinci düşünümün, esas olarak “yan-sınırlama ahlakı”nın dayandığı temelin ne olduğunu açıklamak amacı vardır. Kimi zaman, bazı teorisyenlerce bireysel hakların haklı olarak toplumun “iyi” konsepsiyonu için fedaedilebilir olduğu söylenir; ama Nozickçi perspektif, bu yaklaşımlardan hiçbiriyle uyuşmaz gibi görünür. Bu şekilde artırılabilir hiçbir “toplumsal iyi” (social good) yoktur; yalnızca “iyi” olandan yararlanan ve “kötü” olandan çeken “ayrı bireyler” vardır. Faydacılık gibi bir “telos” ya da “amaç” ahlakı anlayışının aksine, bir bireye zarar vermek, başkasına veya başkalarına daha büyük bir kazanımın sağlanması gerekçesiyle daha önemli olamaz ya da haklılandırılmaz. Bizden birinin başkaları için feda edilmesi, adaletli değildir. Böylelikle, bireysel yaşamın dışında bir değer yoktur. Birey için kendi iyi görüşünün ötesine giden bir iyi yoktur. Bu iyi, ister başkalarının iyisi olsun isterse bizim üzerimizde hak talep edeceği varsayılan iyinin transandantal bir arkaplanı olsun, her bireysel hayat, o birey için bir değere sahiptir ve kişinin “iyi” olana dair konsepsiyonun bağlı olduğu bütün iyi, budur. Nozick'e göre, bu düşünüm, topluma ait başkalarının iyisinin bir bireyin iyisinden daha önemli olabilmesi için bireyler arasında dengeleyici bir ahlaki eylemin olduğunu reddeden bir ideadan neşet eder. Bir diğer deyişle, Nozick'in liberteryen konumunu belirleyen itilim, doğrudan doğruya özgürlük sorunsalı değil; fakat Rawls'u izleyerek “kişilerin ayrı oluşu” (separateness of persons) dediği özgürlük konseptinin temelinde yer aldığı bir sorunsaldır. “Kişilerin başlıbaşına oluşu” refleksiyonu, her bir bireyin ahlaki açıdan önemli olduğu ve “toplum”daki faydaların da, kişilerin bireyselliğinin ihlal edişini haklılaştıramayacağı ideasını ifade eder. Nozick'e göre (1974: 32–33); ortak iyi, bireysel kişilerin iyisinden oluşur ve bağımsız bir duruştan yoksundur. Mademki bireysel kişiler, başkalarının çıkar(lar)ına olan fayda(lar) uğruna kendi çıkarlarından bazılarını feda edebiliyorlar, (kendi sağlıkları uğruna diyet yaparlar), toplum, başkaları uğruna bazı bireylerin çıkarlarını feda etmek suretiyle asla haklılaştırılmaz.

“...kendi kendinin iyisi için bir özveriye katlanacak bir iyisi olan hiçbir sosyal entite yoktur. Yalnızca bireysel insanlar vardır, kendi bireysel yaşamları olan farklı bireysel insanlar. Bu insanlardan birini diğerlerinin faydasına kullanmak, onu kullanıp diğerlerini faydalandırmaktır. Başka bir şey değil... Kapsamlı bir sosyal iyi lafı, bunu örtbas eder... Bir kişiyi bu şekilde kullanmak, onun ayrı bir varlık olduğuna, sahip olduğunun, tek hayat olduğuna kâfi derecede saygı göstermemek ya da bunu dikkate almamaktır” (Nozick, 1974: 32- 33).

Dünyada değerli olan; aşkın, metafizik ya da sosyal bir arkaplana veya entiteye değil; yalnızca bireysel hayatlara dair olduğu için, birinin, bir başkasının ahlaki uzamını rızası dışında ihlaledebilir olmasının hiçbir ahlaki temeli olamaz. Bu tür haklar, temelde saldırmazlık (non-agresion), öldürmeme, tecavüz etmeme, müdahale etmeme ve zorlamama ile ilgilidirler. Doğrusunu söylemek gerekirse, bunlar negatif haklardır ve buna karşılık gelen yan-sınırlamalar, diğer bireylerin belli şeyleri yapmaktan kaçınmasını gerektirir, bunlar -daha önce değinildiği gibi- bir toplumsal ya da sosyal iyi adına yapılsa bile. Hiç kimsenin, hiç bir özel şahıs ya da hükümetin, bir “sosyal iyi” için özveride bulunması adına bir bireyi zorlama hakkı yoktur.

Nozick, doğal olarak devlet ve hükümetlerin, diğer herhangi bir acente gibi, “Kantçı ahlakın yan-sınırlamaları”yla bağlı/kayıtlı/sınırlandırılmış olduğunu iddia eder. Dolayısıyla, bu oluşumların cebir cihazını katiben bazı insanların diğerlerinin amaçlarına hizmet etmeye zorlanması doğrultusunda kullanılmaması gerekir. Anarchy, State and Utopia’da savunulan liberteryenizmin esası budur. Ya da belki de tam bir esas değildir. Çünkü Nozick, onun için daha fazla bir haklılaştırma sunar. Nozick (1974: 48- 49); ahlaki sınırlamalarla ilişkilendirilen bireylerin, “rasyonalite, özgür irade ve ahlakilik” olmak üzere üç kategoride incelediği özelliklerin, ahlaki yan-sınırlamaları dikkate alabileceğini; fakat hangi sınırların konulması gerektiği göstermediğine kaildir. Bireyde, bu üç özellik kategorisi var olduğu halde, hayatını nasıl biçimlendireceği konusunda hala engeller olabilir. Bu yüzden, ek bir özelliğe ihtiyaç vardır. Bu ilave özellik ya da haklılaştırma, Nozick’in “anlaşılması zor ve güç olan bir nosyunu” ile ilgili olmalıdır: “Hayatın Anlamı”.

“Birinin kendi tümel hayatının (ya da en azından önemli parçalarının) bir resmini biçimlendirmek ve yönetmek istediği hayatın kapsamlı bir konsepsiyonuna göre eylemek ile ilgili olan bu ilave yeteneğin ahlaki önemi nedir? Birinin kendi kendinin hayatını biçimlendirmesine neden müdahale edilmesin? (Ya aktif olarak kendi hayatlarını biçimlendirmeyen; fakat kendilerine dayatılan güçlerle amaçsızca sürükleneler?) Herhangi birinin, senin onun kabul etmesini arzu ettiğin bir hayat örüntüsüne rastlayabileceğine işaret edilebilir. Birinin (bununla)

karşılaşmayacağı önceden söylenemediğine göre, bir başkasının kendi hayat konsepsiyonunu anladığı gibi izlemesine izin vermek, senin çıkarındır... Sanıyorum cevap, anlaşılması zor ve güç bir nosyonla ilişkilidir: hayatın anlamı” (Nozick, 1974: 50).

Nozick, bu konuların “hayatın anlamı” (the meaning of life) düşünüşüyle ilgili olduğunu, belki de birinin hayata anlam katan kendi kendisinin değerleriyle yaşamını biçimlendirme yeteneği olduğunu ileri sürer. Bu da, ihlaledilmezlik (non-violability) ilkesinin neden önemli; ihlaledilmezlik ilkesinin doğasını tanımlayan hakların Nozick’in düşünümünde neden bu denli merkezi olduğunu açıklar. Bütün mesele, bireyin, Nozick tarafından değil de; Matthew Arnold’ın (1897: 213) “Dover Beach”te resimlediği değer ya da inanç bunalımlı dünyada -“önümüzde bir düşler diyarı gibi duran bu kadar muhtelif, bu kadar güzel bu kadar yeni”; ancak “ne şetaletin, ne aşkın, ne ışığın; ne kesinliğin, ne barışın ne de eleme çarenin” olduğu- bir “dünyada” hayat anlamlı veya yaşamaya değer kılandır. Nozick’in görüşü, insanoğlunun, anlamlı hayatlara rehberlik edebileceğidir; çünkü -Rawls’un da dediği gibi- onlar, gerçekte yaşamı, kendi yaşamlarını -bir iyi konsepsiyonunu- kabul etmek için seçtikleri kapsamlı bir konsepsiyona uygun olarak düzenleme kapasitesine sahiptirler. Bir kişi bunu yaptığı zaman, hemen sonrasında anlamlı ya da zaman harcamaya değer bir biçimde yaşar. Gerçekte bu, liberalizmin tam geniş kabul görmüş öncülüdür; ama onu kabul edenlerin hepsi, Nozick tarafından (bu öncülden) türetilen sonuçlara katılmaz.

Allen (1998: 43); “Anarchy, State and Utopia”da ileri sürülen özgürlüğü “liberteryen ya da bireyci radikal özgürlük” nosyonu altında değerlendirir. Bu, kategorize ettiği diğer dört özgürlük nosyonundan (muhafazakâr özgürlük, liberal özgürlük, kolektivist radikal özgürlük ve refahçı özgürlük) bir hayli farklıdır:

“Bununla demek istediğim; örf, gelenek, hukuk ve hükümetin çoğu, hatta bütün biçimlerine ilişkin bir kuşku ve antipati ile sonuçlanan; hukuk ile hükümeti, radikal bir şekilde yeniden modellendirmek ve bireyin kendisini ve kendi hayatını kendisi için ve kendi kendi kendine tanımlayabilmesi için, onu bunlardan kurtaracak şekilde bir minimuma indirgemeyi isteyen klasik liberalizmin uzantısıdır.”

2.2. Hakediş Adalet Teorisi: Üç İlke

Nozick’in empirik öncüllerden ziyade normatif öncüllerle haklılaştırmaya çalıştığı devlet, “doğa durumu”nun Lockeçu sözleşmeciliği ile değil, onun bir başka varyantı veya yeni bir çeşitlemesi olan “görünmez-el” süreciyle, koruyucu acentelerin biçimlendirdiği bir ultra-minimal modelden bireylerin haklarını ihlal etmeksizin

minimal modele dönüşerek zuhur eden bir devlettir. Nihai noktada devletin haklılaştırılma çabası (Barnett, 1977: 15- 21), Nozick'in "archist" bir teorisyen olduğunu tanıtlamaktadır. Bunun yanı sıra, Nozickçi minimal-devlet, kabuledilebilir en kapsamlı devlettir. Nozick, Smith'in "görünmez-eli"yle türettiği devletin deontolojik meşruluğunu, kendisine tahmil ettiği minimal işlevlerde bulur. Osterfeld'e göre (1980: 333), diğer minarşist argümanlar arasında en yeni oluşuna rağmen, olasılıkla hükümet üzerine en iyi bilinen çağdaş minarşist argüman, Robert Nozick tarafından "Anarchy, State and Utopia"da ileri sürülen "görünmez-el" argümanıdır.

Nozick (1974: 149), "minimal devlet kabul edilebilir en kapsamlı devlettir. Daha kapsamlı olanı, insan haklarını ihlal eder." tanısını koyduktan sonra "Beyond the Minimal State" başlığını taşıyan Kısım II'de, Kısım I'de (State-of- Nature Theory) tasavvur ettiği minimal devletten daha kapsamlı bir devleti -ki böyle bir devlet meşru değildir- "dağıtım" terimi bağlamında analiz eder.

"Dağıtıcı adalet terimi, nötral bir terim değildir. Çoğu insan, 'dağıtım' terimini işittiğinde, herhangi bir şey ya da düzeneğin bazı nesnelere üleştirme adına bir ilke veya kriteriyumu kullandığını düşünür. Paylar dağıtan bu sürece, herhangi bir hata işlemiş olabilir... Hiçbir kişi veya kümenin kaynakların nasıl paylaştırılacağına birlikte karar vererek bütünü kontrol etmeye yetkin olduğu merkezi bir dağıtım yoktur. Her kişinin aldığı, başkalarından kendisine bir şeyin mübadelesinde ya da hediye olarak aldığı şeydir. Özgür bir toplumda farklı insanlar, farklı kaynakları kontrol ederler ve gönüllü değişimler ve kişilerin eylemleri sonucunda yeni edinimler meydana gelir. Artık bireylerin evleneceklerini seçtikleri bir toplumda, eşlerin dağıtımından farklı bir dağıtım ya da payların dağıtımını yoktur. Toplam sonuç, konuyla ilgili farklı bireylerin vermeye yetkin olduğu pek çok bireysel kararın ürünüdür"(Nozick, 1974: 149-150).

Devlete karşı anarşist savın çürütülmesi, çok ihtilafli bir zihinsel alıştırma değildir. Çok daha ihtilafli olan, minimal devletten daha büyük olan devletin meşru olmadığını, özellikle devletin ekonomik yeniden-dağıtımcı doğasının bireysel hakları ihlal ettiğini ve bu yüzden ihraç edilmesi gerektiğini ifade etmeye çalışan, Kısım II'deki argümandır. Bu argüman, Nozick'in politika felsefesine yaptığı en meşhur katkısına, ekonomik adalet kuramına ya da kendisinin sıklıkla adlandırdığı gibi, edinçler (mülk) adaletine dayanır (Lesnoff, 1999:261). Nozick (1974: 150) buna 'Hakediş Teorisi' der.

Nozick (1974: 150-151), "the entitlement" başlığı altındaki denemede mülk adaleti konusunda şöyle der:

“Edinçlerde (mülkiyette) adalet konusu, üç büyük konudan ibarettir. Birincisi, edinçlerin ilk kazanımı (the original acquisition of holdings), sahihsiz şeylerin mülk edinimidir. Bu, sahihsiz şeylere nasıl sahip olunabileceği konularını veya sahiplenilmemiş şeylerin sahiplenilebileceği süreç ya da süreçleri, bu süreçlerle sahip olunabilecek şeyleri, özgül bir süreçle sahip olunanın boyutunu vs. içerir. Bu konu hakkındaki çapraşık gerçeğe ki burada formüle etmeyeceğiz, kazanım(da) adalet ilkesi olarak göndermede bulunacağız. İkinci konu, bir kişiden diğerine edinçlerin transferi ile ilgilidir. Bir kişi, ne gibi süreçlerle edinçleri bir başkasına aktarabilir? Bu konuya... gönüllü mübadelelerin genel tasvirleri, hediye ve (diğer taraftan) hile girer. Bu konu hakkındaki çapraşık gerçeğe, transfer(de) adalet ilkesi diyeceğiz. (Ve onun sahip olunmayan bir duruma geçip, bir kişinin kendisini bir edinçten nasıl yoksun bırakacağını yöneten ilkeleri içerdğini de varsayacağız.)”

“Eğer dünya büsbütün adil olsaydı, aşağıdaki tümevarımsal tanım, geniş kapsamlı ve ayrıntılı olarak edinçlerde adalet konusunu kapsayacaktı.

1. *Kazanım (da) adalet ilkesine uygun olarak bir edinci kazanan kişi, o edinci hak eder.*
2. *Transfer (de) adalet ilkesine uygun olarak bir edinci hak etmiş başka birinden kazanan kişi, o edinci hak eder.*
3. *Hiç kimse, 1 ve 2'nin (tekrar eden) uygulamaları dışında bir edinci hak etmez.”*

Yeterli bir “kazanım(da) adalet ilkesi” ile yeterli bir “transfer(de) adalet ilkesi”nin varolduğu farzedilirse, fiili olarak adaletli kazanımlar ile adaletli transferlerin tekrar eden iterasyonlarından çıkan malların dağıtımı, adaletlidir. Tam dağıtı(m)cı adalet ilkesi, “bir dağıtım, şayet herkes dağıtıma göre sahip olduğu edinçleri hak etmişse, adildir.” olarak formüle edilirken, Nozick’e göre (1974:151):

“Bir dağıtım, eğer meşru yollarla başka bir adil dağıtımdan doğarsa, adildir. Bir dağıtımdan diğerine meşru olarak geçmenin yolları, transfer(de) adalet ilkesi tarafından belirlenir. Meşru ilk ‘geçişler’, kazanım(da) adalet ilkesi tarafından belirlenir. Ne olursa olsun, adil aşamalarla adil bir durumdan neşet edenin kendisi adildir.”

Nozick’in hakediş kuramı, mülkiyete ilişkin adaletin neyi gerektirdiğinin bir açıklamasını yapmak için tasarılanmıştır (Conway, 1990). Daha somut bir ifadeyle, Nozick’in edinç (mülk) adaleti esaslı “Hakediş” kuramının üç temel ilkesi vardır (1974: 150–153):

- (i) The Principle of Original Acquisition in Holdings (Edinçlerde İlk Kazanım ilkesi): Birinci adalet ilkesi, sahip olunmayanların mülk edinilmesi, sahip olunmayanlara nasıl ve ne oranda sahip olduğunu ve sahiplik sürecini içermektedir. Kazanımın başlangıçta adil olması demektir.

(ii) Principle of Transfer in Holdings (Edinçlerde Transfer İlkesi):

İkinci adalet ilkesi, edinçlerin hangi süreçler sonucunda aktarılabilceği, başka birinin sahip olduğu edincin nasıl elde edileceği soruları dâhil, gönüllü takas, hediye ve dolandırıcılığın tanımlarını içerir.

(iii) The Principle of Rectification (Düzeltim İlkesi): Üçüncü adalet

ilkesi, birinci ve ikinci adalet ilkelerine işleyen ihlallerin düzeltimidir.

Nozick'in "Hakediş Kuramı", sadece serbest pazar mübadelelerinin insanları eşitler olarak, ona göre, "başı başına amaçlar" olarak gördüğü düşüncesine dayanır. Bu bakış açısına göre, serbest bir pazar, diyelim ki, en kapsamlı refahı üretmemişse bile, haklılaştırılabilir (Johnson, 2005). Herkesin şimdiki durumda sahip oldukları mallarda hakkı olduğu kabul edilirse, adil bir dağılım, insanların serbest mübadeleleri sonucu gerçekleşecek olan dağılımdır. Adil bir konumda serbest transferler sonucu doğacak bir dağılım, kendi içerisinde adildir. Hükümetin bu mübadeleyi birinin isteğine aykırı olarak vergilendirmesi eylemi -vergiler doğuştan engelli birinin ekstra masraflarını karşılamaya dönük olsa bile- adil olmayacaktır. Tek meşru vergilendirme, serbest mübadele sistemini korumayı amaçlayan kurumların tutunmasını sağlayacak geliri elde etmeye dönük vergilendirmedir. Çünkü güvenlik ve adalet sistemi, insanların mübadele serbestisini korumak noktasında gereklidir (Kylimca, 1990: 96–97). Bununla birlikte;

"Bütün gerçek durumlar, edinçlerde iki adalet ilkesine uygun olarak üretilmez: kazanım (da) adalet ilkesi ve transfer(de) adalet ilkesi. Bazı insanlar, başkalarından çalarlar veya onları dolandırırılar veya onların ürününü müsadere edip seçtikleri gibi yaşamaktan alıkoyarak onları köleleştirirler veya diğerlerini zorla mübadele yarışının dışında tutarlar. Bunlardan hiçbiri, bir durumdan diğerine geçişin müsaade edilebilir modları değildir. Ve bazı kişiler, kazanım(da) adalet ilkesince onaylanmamış araçlarla edinçleri kazanırlar. Geçmiş adaletsizliğin varlığı (edinçlerde ilk iki adalet ilkesinin sabık ihlalleri), edinç adaleti altında üçüncü büyük konuyu doğurur: Edinçlerde adaletsizliğin düzeltimi (the rectification of injustice in holdings). Eğer geçmişteki adaletsizlik, şimdiki edinçleri muhtelif yollarla, bazıları tanımlanabilir bazıları tanımlanamaz yollarla, biçimlendirmişse, bu adaletsizlikleri düzeltmek için şimdi ne yapılmalıdır? (Nozick, 1974: 152–53).

Bu pasajdan da anlaşılacağı üzere, Nozick, bütün fiili durumların ilk iki adalet ilkesiyle bakışimli olamayacağı olasılığından hareketle, üçüncü bir adalet ilkesini geliştirmeye çalmıştır. Bu ilke, "adaletsizlik yapılmamış olsaydı, adaleti icra edenlerin... ne gibi

yükümlülükleri olurdu?” (Nozick, 1974: 153) sorusunu yönelttiği için, mantıksal olarak retrospektif bir işleyiş sürecini yansıtır. Çalma, dolandırma, müsadere gibi geçmişte vuku bulan adaletsizlikleri düzeltmek ilkesi, böylelikle önceki durumlarla ilintili tarihsel bilgi ve belgelendirmelerle tanım ve tasvirler üretir. Kısacası, “düzeltim ilkesi, “eğer adaletsizlik olmasaydı, ne olurdu?” sorusuna cevap arayarak “Hakediş” kuramını bütünlemeye çalışır.

Nozick’in düzeltim ilkesinin devlet tarafından uygulanmasını amaçladığı açıktır. “Nozick’e göre, vergilendirmenin tek meşru biçimleri, savunma, polis ve adaletin tedvirini finanse etmektir” ki düzeltim ilkesi de bunun bir görünümüdür (Wolff, 1991: 151). Anımsatılmalıdır ki Nozick, hiç bireyin hakkını ihlal etmeksizin bir devletin anarşiden “görünmez-el süreci”yle nasıl doğduğunu kurgularken, ironik olarak “ultra-minimal devlet” görünümündeki başat koruyucu acentelerin kendi adalet ilkelerini uygulamak isteyen “bağımsızlar”ın eylemelerini “risk” ilkesi gereği yasaklayabileceğini ileri sürmüştü. Nozick, bu ilkenin “bağımsızlar”ın güvenilir olmayan prosedürlerini uygulamalarının yasaklanışından ötürü uğradıkları olumsuzlukları ya da kayıpları, koruyucu hizmetlerin kendilerine teşmil edilmesiyle tanzim edecek olan bir diğer ilke geliştirmişti: Tazminat ilkesi. Bu ilke, Nozick’in bireylerin haklarını ihlal etmeden doğacağını düşündüğü devletin bireylerin haklarını ihlal edişinin yarattığı adaletsizliği düzelden “Hakediş” adalet teorisinin üçüncü adalet ilkesine (rectification) tekabül eder. Oysaki “risk” ve “yasaklama” ilkeleri, bireyin hakkını uygulama ve kendisini bu hakkını uygulamaktan alıkoyana karşı kendini savunmaya yetkin olduğu doğa durumundan, hiçbir bireyin hakkını ihlal etmeden zuhur ettiği için ahlaken meşru olduğu imajıyla tahayyül edilen devletin en belirgin iç tutarsızlık semptomuydu (Barnett: 1977: 16).

Davidson’ın (1974, 344) “Nozick’in risk, yasaklama ve tazminat konularını ele alış, kendi moral diktasını çelişkiye düşüren varsayımlara dayanır.” savı bir tarafa, “düzeltim” ilkesi, “ilk kazanım” ve “transfer” ilkelerinden farklı olarak, formel bir açıklamadan yoksundur (Tebble, 92: 2001). Nozick (1974: 152–153); düzeltim ilkesinin daha ziyade “(ilk iki adalet prensibiyle ve müdahlaye karşı haklarla) tanımlanan önceki durumlara ve onlara yapılan adaletsizlikler ile bu adaletsizliklerden

şimdiye dek doğan fiili olaylar sırasına ilişkin bilgiyi” kullanmamızı sağladığını ve “toplumdaki edinçlerin bir tasvirini (ya da tasvirlerini) verir” olduğunu söyler.

Hakediş adalet teorisinin diğer iki ilkesiyle karşılaştırıldığında, “düzeltim(de) adalet ilkesi” hakkında yazılmış olanların çok az ya da sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Nozick, belli ki en önemli sorunsal olarak betimlenen bu ilkeyi, işlenmemiş bir halde bırakır. Bununla birlikte, bu ilke, “Hakediş” teorisinin öz parçasıdır; çünkü o olmadan, devlet, “hakediş”in tanımının doğası gereği tarihinde tek bir adaletsizlik –ne kadar geriye gittiği hiç önemli değildir- olmuşsa, şimdiki malların adil dağılımını gerçekleştirmeyecektir” (Davis, 1976: 840). Düzeltim ilkesinin gerçek dünyadaki istidlalleri, devletin yaptığı tahsislerden faydalanmış olan herkesin, kendilerine ödemedeki bulunanlara tazminat ödemek zorunda kalması demektir. Bu, insanı hayrete düşüren bir gerekliliktir. Ayrıca, toprakların çoğu, pek çok kez zorla alınmış ve oradaki insanlar, diğerleriyle yer değiştirmeye zorlanmıştır. Bütün bu sorunlarla nasıl uğraşılabilir? Bu sorunlar, bir liberteryen toplum inşa edilseydi, ciddi sorunlara yol açacaktı. Geçmişin geçmişte bırakılıp mülkiyetin şimdiki örüntüsünden başlanması gerektiği iddiası, pragmatik olabilir; ancak asla liberteryen teori ile tutarlı olamaz. Yine de ilk iki mülk adalet ilkesi formüle edilmemiş olarak kaldığı ve üçüncü ilke de şüphe içinde bırakıldığı için, bu konu şimdilik ihmal edilebilir. Wolff’un belirttiği gibi (1991: 117); “liberteryen mülkiyet teorisi, önemli bir biçimde savunmasız kalır.”

Nozick (1974:153), “the entitlement theory” başlığını taşıyan denemenin son pasajında, spesifik bir teoriye dönüşümünün üç adalet ilkesinin detaylarının anlatılmasına bağlı olduğunu söylediği adalet teorisinin genel hatlarını formüle eder.

“Edinçlerde adalet teorisinin genel hatları: bir kişinin edinçleri (mülkleri), eğer bunları kazanım ve transfer adalet ilkeleriyle veya adaletsizliğin düzeltimi ilkesiyle hak etmişse, adildir... Eğer her bir kişinin edinçleri adil ise, o zaman edinçlerin toplam (dağılım) seti de adildir. Bu genel hatları spesifik bir kurama dönüştürmek için üç mülk adaleti ilkesinin her birinin ayrıntılarını belirtmek zorunda kalacaktık: Edinçlerin kazanım/edinim ilkesi, edinçlerin transfer ilkesi ve ilk iki ilkenin ihlalinin düzeltimi ilkesi. Burada bu işe kalkışmayacağım.”

Nozick’in Hakediş kuramının temel savı, esas itibariyle öteki liberteryen kuramları temsil eden tipik liberteryen argümantasyonlarla özdeş bir çerçeveyi taşır. Liberteryenlere göre, sadece pazar düzeneği insanları “eşitler” olarak görür. Çünkü bir kişinin başarısı, onun ortak kaynakları verimli kullanımının bir ölçütüdür. Pazar

işlemlerini tedvir eden normlar, tarafların birbirine fiziki olarak kasten zarar yöneltmeye neden olanı önleyici minimal bir gerekliliğin dışında, birbiriyle rekabet halinde bulunanlardan birine ne yardım ederek, ne de bunlardan birini engelleyerek, tarafsızlığın (neutrality) en sade biçimini tedarik eder. Liberteryen düşünürler, bunun ya eşit saygı ya da hakiki tarafsız olanla harmonik olan tek tutum olduğunu ileri sürerler. Bir şekilde yetenekleri eşit olmayan bireylerin yaşam şanslarını düzleyen, kaynakların “örüntülü” (patterned) dağıtımını yapma denemesi, insanlara başlı başına bir amaç olarak davranmayı başarmamak ile eşanlamlıdır. Bundan ötürü, böyle bir deneme, layık olanı veya hak edeni ödüllendirici bir zemine dayanan pazarı savunmaz. Çünkü kişi, yalnızca değer yargılarını kural yaparak layık olanın veya hak edilenin ne olduğuna hükmeder. Hâlbuki pazar, malları hakediş (entitlement) ve talih (luck) esasına dayalı örüntüsüz (unpatterned) bir yolda dağıtır. Belirtmeye gerek yoktur ki bu düşünürler, ihtiyaç temelli dağıtımı sosyal adaletin en sürekli ve illiberal formu olarak düşünürler (Bellamy, 1992: 220).

Nozick (1974: 153–154); Hakediş Teorisini açıklamak amacıyla “tarihsel ilkeler” ile “amaç-sonuç ilkeleri (end-result) biçiminde kategorize ettiği iki tip teoriyi karşılaştırır. Nozickyen kuramın bütünü, adaletin “sonuç” değil; “tarih” sorunu olduğu kavrayışına dayalıdır. Liberal ve sosyalist teorilere, adaleti ihtiyacın giderilmesi, faydanın artırılması ya da yoksunların ödüllendirilmesi gibi “sonuç”lar ekseninde tanımladıkları için karşı çıkar ve adaleti değerlendirmede “tarih”ten başka bir kıstasın bulunmadığı savında direnir. Teorisini “tarihsel” bir adalet konsepsiyonu olarak görüşünün temel nedeni de budur (Kymlicka: 1990: 158). Reddedtiği tip, servete ilişkin bir dağıtım adaletinin bazı yapısal ilkelerce belirlendiğini düşünen “mevcut (şimdiki) zaman-dilimi ilkeleri”den (current time-slice principles) ibarettir. Bu, iki dağıtım hakkında, şayet onlar aynı yapıya ya da ‘profil’e sahiplerse, eşit bir biçimde hüküm verilmesi gerektiği anlamına gelir; fakat bu yapı içerisinde farklı kişiler farklı pozisyonları işgal ederler. Örneğin, ‘ benim onuna, senin beşine ve benim beşine, senin onuna sahip olmamız, yapısal olarak özdeş dağıtımlardır.’ Rawls’un farklılık ilkesi gibi eşitsizliği sınırlandıran ya da tanzim eden herhangi bir ilke, bu kategoriye aittir. Nozick, tarihsel olmadıkları (non-historical), yani, bir dağıtım adaletinde dağıtımın nasıl meydana geldiğini, bireylerin edinçlerini nasıl edindiklerini konu dışı gördükleri için bütün

amaç-durum ilkelerine itiraz eder. Nozick'in Hakediş teorisi, tarihsel adalet ilkelerinden oluşur.

“Hakediş teorisinin genel hatları, dağıtı(m)cı adaletin diğer konsepsiyonlarının doğasını ve eksiklerini açığa çıkarır. Dağıtımda hakediş adalet teorisi, tarihseldir. Bir dağıtımın adil olup olmadığı, nasıl meydana geldiğine bağlıdır. Buna karşın, mevcut (şimdiki) zaman dilimi adalet ilkeleri, bir dağıtım adaletinin şeylerin nasıl... dağıtıldığı ile belirlenir” (Nozick, 1974: 153).

Buna göre refah ekonomisi, “mevcut zaman dilimi” adalet ilkeleri teorisidir. Hâlbuki çoğu insan, bu ilkelerin dağıtımcı paylara ilişkin bütün hikâyeyi yapılandırmadığı kanısını kabul etmemektedir.

“Geleneksel bir sosyalist görüş, işçilerin kendi emeklerinin ürünü ve bütün semeresini hak ettiklerine inanır. Onlar, bunu hak etmişlerdir. Bir dağıtım, işçilere hak ettiklerini vermez ise, adaletsizdir. Böyle hakedişler, bir geçmiş tarihe dayanır. Bu görüşü savunan hiçbir sosyalist, fiili A dağılımının, kendisinin arzuladığı D dağılımına yapısal olarak tekabül ettiği için, A'nın D'den daha az adil olmadığını anlatılışını avutucu bulmaz... Bu sosyalist, kanımca, haklı olarak kazanma, üretme, hakediş, hak etme ve sair nosyonlara tutunur ve sadece sonuç edinçler setinin yapısına bakan şimdiki zaman dilimi ilkelerini reddeder” (Nozick, 1974:154–155).

Bu açıdan Hakediş adalet teorisi ilkeleri, tarihseldir. Amaç-sonuç adalet ilkelerinin tersine, tarihsel adalet ilkeleri, bireylerin geçmişteki durum ve eylemlerinin, onların bazı nesnelere ilişkin ayrımsal hakedişlerini veya hak ettiklerini belirleyebilir. Bir dağılımdan yapısal olarak özdeş olan başka bir dağılıma geçilirken adaletsizlik işleyebilir. Bunun nedeni, aynı profilde olsa da kişilerin yetki ve hakedişlerini ihlal edebilir olması ve fiili tarihe uygun düşmeyişidir. Burada zikredilen örüntüleme (patterning) kavramı, Nozick'in tarihsel ilkeler olarak tasarımıladığı Hakediş adalet teorisinin kesin karakterinin daha iyi anlaşılması için diğer tarihsel ilkelerden ayırttığını söyleyerek geliştirdiği bir kavramdır:

“Taslağımı çizdiğimiz edinçlerde hakediş adaleti ilkeleri, tarihsel adalet ilkeleridir. Onların tam karakterini anlamak için, onları tarihsel ilkelerin bir diğer alt-dalından ayırtıracağız. Bir örnek olarak, ahlaki liyakate (moral merit) göre dağılım ilkesini düşünün. Bu ilke, toplam dağılıma ilişkin payların doğrudan doğruya ahlaki liyakate göre başkalaşmasını gerektirir; hiç kimse, ahlaki liyakati daha yüksek olan herhangi birinden daha büyük bir pay almayacaktır... Ya da “topluma faydalı olma”yı evvelki ilke olan “ahlaki liyakat”ın yerine konulması ile ortaya çıkan ilkeyi düşünelim. Ya da ‘ahlaki liyakate göre dağılım’ veya ‘topluma faydalı olmaya göre dağılım’ın yerine, ‘ahlaki liyakat, topluma faydalı olma ve ihtiyacın ağırlıklı toplamına göre dağılım’ı... düşünebilirdik. Eğer bir dağılımın doğal bir boyuta, doğal boyutların ağırlıklı toplamına ya da doğal boyutların leksikografik tertibine göre değişmesi gerektiğini belirtiyorsa, buna örüntülü dağılım/dağıtım diyelim. Ve eğer örüntülü bir ilkeye uyumlu ise, dağılımın

örüntülü olduğunu söyleyelim... Ahlaki liyakate göre olan dağılım ilkesi, örüntülü bir dağılımı belirten bir örüntülü tarihsel ilkedir. 'I.Q.'ya göre dağıt', dağılımsal matrislerin izlerini taşımaz bilgiye bakan örüntülü bir ilkedir. Yine de tarihsel değildir; çünkü bir dağılımı değerlendirmede ayırimsal hakedişleri yaratan geçmiş eylemelere bakmaz; sadece sütunları I.Q. puanlarıyla etiketlenmiş dağılımsal matrisleri gerektirir. Bununla birlikte, bir toplumdaki dağılım, basit olarak örüntüye sokulmaksızın böyle basit örüntülü dağılımlardan da ibaret olabilir. Farklı sektörler, farklı örüntüleri ya da örüntülerin bir kombinasyonu bütün toplumda farklı oranları işletebilir. Az sayıdaki örüntülü dağılımlardan bu şekilde düzenlenmiş bir dağılıma da 'örüntülü' diyeceğiz. Ve 'örüntü' teriminin kullanımını amaç-durum (end-state) ilkelerince ortaya konulan bütün tasarımlara teşmil ediyoruz" (Nozick, 1974:156).

Nozick'e göre, çağdaş sosyal ve dağıtı(m)cı adalet kuramlarından çoğu, bireylere sürekli müdahale ve zorlama imgelemelerini taşıdıkları için, bu haklara uygun değildir. İhtiyaç ya da yeteneğe göre dağıtım gibi, çoğu sosyal teori, örüntülüdürler (patterned), yani, toplumda mal ve hizmetlerin, fayda ve maliyetlerin dağıtımının, varolan dağıtım örüntüsünün formüle, dağıtımın ihtiyaç (need) ya da hak edilene (desert) göre olup olmadığına bakmaksızın, bakışımı ise, adaletli olduğu düşünülür. Adalet, şimdiki zaman-diliminde çağdaş edinçlerin uygun yapısal formüllerle karşılaştırılması meselesidir. Dağıtımın nasıl ortaya çıkmış olduğuna ya da mülkiyet ve gelirin kazanım süreçleri ile üretim süreçleri yoluyla insanların üretilmiş olanda haklar kazandığına bakılmaz. Bu, Nozick'in adalet ve haklar arasındaki ilişki konseptiyonunda, tarihsel adalet ilkelerinde merkezi olan ile özgül bir dağıtım formülünü kapsayan amaç-durum (end-state) arasındaki zıddiyete işaret eder. Nozick'in bakış açısında ahlaki haklara ve mezkûr yan-sınırlamalara uygun biricik adalet kuramı, geriye bakan (backward looking) tarihsel adalet kuramıdır. Çünkü tarihsel adalet kuramı, adalet sorunsalını malların özgül bir dağıtımının formüle riayet edip etmediği açısından değil; bunun yerine, nasıl meydana geldiği hususu açısından görür; çünkü kazanım, üretim, mübadele ve transfer haklarının tanınabildiği ve korunabildiği yol budur. Eğer bir formülü ya da bir örüntülü adalet prensibini kabullenirsek, bu mal ve hizmetlerin dağıtım örüntüsünü formülün gereklerine göre bir çizgiye getirmek amacıyla mülkiyet/sahiplik haklarını ihlal edecek bir yaptırımı da gerektirebilir. "Tarihsel adalet ilkeleri, amaç-durum adalet ilkelerinin aksine, insanların geçmiş durum ve eylemlerinin şeylerde farklı hakedişleri ya da farklı hak edilenleri yaratabileceği görüşündedir" (Nozick, 1974: 155).

Bununla birlikte, tarihsel adalet ilkelerinden bazıları, yani 'örüntülü' adalet ilkeleri kategorisine ait olanlar bertaraf edilmelidir. Böyle bir ilke, 'dağıtımın doğal boyutları

ile beraber değişmek zorunda olduğunu belirtir.’ Boşluğunun ahlaki liyakat, ya da ihtiyaçlar ya da marjinal ürün ile ya da başka bir şeyle doldurulduğu ‘herkese_____ne/na göre’ (to each according to his_____) formu vardır. Dağıtımçı adalet kuramlarının bir fonksiyonun, ‘herkese_____ne/na göre’ ifadesindeki boşluğu doldurmak olduğunu düşünmek, bir örüntü arayışında olmaya eğilimli olmak anlamına gelir. ‘Herkesten_____ne/na göre’ (from each according to_____) pratiki de, üretim ve dağıtımı farklı sorunsallarmış gibi ele almayı yeğlemek ile eşanlamlıdır. Bir hakediş bakış açısına göre, bunlar iki ayrı sorun değildir. Her kim süreç içerisinde bir nesne yaparsa, onda hakkı vardır. Nesnelere, zaten onlar üzerinde hakkı olan insanlara bağlı olduğu halde dünyaya gelir. Tarihsel Hakediş adalet konsepsiyonu perspektifine göre, ‘herkese_____ne/na göre’nin boşluğunu bütünlemeye başlayanlar, objelere kendiliğinden, birdenbire ortaya çıkmış gibi ele alırlar. Nozick (1974: 160); bu kritik çözümlemeden sonra kendi formülasyonunu üretir:

“Herkesten tercih ettiklerine göre, herkese tercih edildiklerine göre.”

Adalet, kurumların “herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyaçlarına göre” gibi dağıtı(m)cı bir örüntüyü gerçekleştirmek için toplumu organize etme konusu değildir; bunun yerine, birine rızası dışında ne yapılabilir olduğunu sınırlayan temel haklara saygı gösterme konusudur. Bu haklar öylesine temeldir ki ve başkalarının eylemlerine empoze edilen kısıtlar öylesine güçlüdür ki sadece bir minimal devlet, yani Hayek’te olduğu gibi dağıtı(m)cı adaleti sağlamaktan içtinap eden devlet meşrudur (Plant, 1993: 123).

Nozick’in örüntülü ilkelere karşı argümanı, Hayek’in sosyal adalete karşı olan görüşünü genelleştirir: Bunlar, bireylerin servetleriyle tercih ettiklerini kullanma özgürlüğüne uymazlar. Örüntülü bir dağıtım, herhangi bir anda saptansaydı ve bazı kişiler edinçlerini özgürce ve bu nedenle öngörmedikleri bir biçimde satın alma, hediyeler, ödünçler vs aracılığıyla transfer edebilselerdi, zorunlu olarak yıkılırdı. Nozick, bizden beğenimize göre bir örüntülü dağıtımı seçmemizi ve bunun belirlenmiş olduğunu tahayyül etmemizi ister. Bireyler, istediklerini satın almak için paralarını kullanırlar ve örüntü yıkılır: Bazıları göreceli olarak örüntünün tanımladığından daha fazlasına, diğerleri daha azına sahip olur. Fakat hepsi de, ekonomistlerin ‘ticaret kazancı’ dedikleri şeyi

gerçekleştirdikten sonra daha iyi (bir durumda) değil midir? İlk dağılım, ilgili olan herkesin özgür tercihleri ile meydana geldiğine göre, neden bu yeni, örüntüyü bozucu dağılım, ilk (original) örüntülü dağılım kadar adil değildir? Nozick'in özetlediği gibi: 'özgürlük, örüntüyü bozar.' (1974: 160). Nozick'in bu argümanı, kesinlikle cevap verilebilir değildir. Hakediş teorisi, çok haklı olarak hiçbir örüntüyü tayin etmez (Lesnoff, 1999: 262).

Acaba bir yandan "amaç-durum" (end-state) ya da örüntülü (patterned) adalet kuramları, diğer taraftan "tarihsel" (historical) ya da örüntüsüz (Hakediş) adalet kuramları arasındaki bu keskin ayırım, Nozick'in haklara ilişkin ilk argümanı ile nasıl ilişkilendirilebilir? Bu noktada, sorunun en azından iki görünümü vardır: Birinci görünüm, özgürlüğün örüntülü adalet ilkesini nasıl alt üst ettiğine ilişkin argümandır. İkincisi ise, daha genel terimlerle ifade edilecek olursa, hak ve hakedişlere ilişkin olan teoridir (Plant, 1991:126).

"Bir toplumdaki kaynakların dağılımına, 'herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyaçlarına göre' gibi özgül bir örüntüyü dayatmaya çabalarsak, Nozick'in bakış açısına göre, o zaman o örüntünün sürdürülmesi bireysel özgürlükle bağdaşık olmayacaktır. İnsanların transfer ve mübadele etmelerine, hediyeler vermelerine, vasiyet bırakmalarına izin verilmişse, örüntü nasıl uzun bir zaman boyunca sürdürülebilecektir? Bu eylemlerin tamamı, onaylanmış örüntüden farklı olan dağılımlarla sonuçlanacaktır. Örüntüyü sürdürmek için, bu tür eylemlerin ya önlenmesi ya da alternatif olarak transfer, hibe ve vasiyet gibi böyle serbest eylemlerin sonucunda vuku bulan dağılımsal bozulmaları örüntü durumuna getirmek için devamlı olarak müdahale edilmelidir. Her iki durumda da, bir örüntünün korunması için yapılan müdahale, haklara ilişkin evvelki görüşlerle bertaraf edilen bir şekilde insanların yaşamlarına ve özgürlüğüne sürekli ve meşru olmayan bir müdahale demek olacaktır" (Plant, 1991: 127).

Hakediş adalet kuramını kritik eden bazı teorisyenler, Nozick'in hiçbir tezinin olmadığı ve bize "temelleri olmayan bir liberteryenizm" (libertarianism without foundations) sunduğu savını ileri sürmüşlerdir (Nagel, 1975). Ancak Kymlicka (1990: 98), iki farklı tez yakaladığı görüşündedir. Nozick, Hakediş adalet teorisini iki teze dayandırmıştır. Rawls'un gibi Nozick'in ilk tezi, mülkiyet hakkının çekici karakteristiklerine "Wilt Chamberlain" argümanı ile dikkat çeken sezgisel tezdır. Bu eşanlı olarak Nozick'in, özgürlüğün örüntüleri nasıl altüst ettiğine ilişkin olan argümanıdır. İkincisi ise, mülkiyet haklarını "kendi kendinin sahibi olma/kendi üzerinde mülkiyet (self-ownership) öncülünden türetmeye çalışan felsefi tezdır.

2.2.1. Sezgisel Tez: Wilt Chamberlain Argümanı

Evleviyetle işaret edildiği üzere, Robert Nozick'in Hakediş adalet teorisinin “transfer ilkesi”, dolaysızdır: Bir kişi, daha önce meşru olarak sahip olunan bir nesnenin meşru sahibi olur; ancak ve ancak önceki sahip, bunu ister bir hediye, ister bir vasiyet (bequest), isterse bir pazar mübadelesi yoluyla olsun- ona özgürce vermişse. İşte, meşru mülkiyet konseptine tam da içkin olan ilke, budur (Lesnoff, 1999:262). Nozick'in “transfer(de) adalet ilkesi” şöyle formüle edilebilir (Conway, 1990): Bir B şahsı, daha önce bir başka şahsın, A'nın, meşru mülkiyeti altındaki bir nesneyi, O'yu, ahlaki açıdan hak eder; ancak ve ancak A, O'yu B'ye bir hediye olarak veya B'nin meşru mülkiyeti olan bir başka nesne, P, için bir gönüllü mübadele ile vermişse.

“Edinçlerde bir Hakediş adalet konsepsiyonunu kapsayan bir toplumun sakinlerinin onu kabuledilebilir bulacaklarını ileri sürecektir bir durumda değiliz... Bununla birlikte, kabul edilmelidir ki insanların edinçlerinin bir kısmını diğerlerine transfer edişi, her zaman için irrasyonel ya da keyfi ise, bunu rahatsız edici bulacağız... Transferlerin çoğunun bazı nedenlerden dolayı yapıldığı bir hakediş sisteminin adaletini savunduğumuz zaman, kendimizi daha rahat hissederiz. Bu, herkesin ele geçirdiği edinçlerde hakkı olduğu anlamına gelmez. Sadece şu demektir ki birinin edincini bir kişiye değil de bir başkasına transfer edişinin bir amacı ve nedeni vardır; transfer edenin ne kazandığını, hangi amaca hizmet ettiğini, hangi amaçların gerçekleşmesine yardımcı olduğunu düşündüğünü... genellikle görebiliriz. Kapitalist bir toplumda insanlar, çoğu zaman edinçlerini başkalarına, kendilerine ne kadar çıkar sağladıklarına göre transfer ettiklerinden, bireysel işlem ve transferlerle inşa edilen yapı, büyük oranda makul ve anlaşılabilir” (Nozick, 1974: 159).

İkinci adalet ilkesi, böylelikle meşru bir yöntem ile kazanılan bir edinç hakkında bireye mutlak bir mülkiyet hakkı bahşeder. Bu transferler, gelir ve fırsat dağılımında büyük eşitsizlikler doğursa bile, sahip olanın onu uygun gördüğü biçimde kullanma hakkı vardır. Yeteneklere duyarlı bir düşünüş ile çizilmiş bu toplumsal resimde, bazı bireyler fazlasıyla ödüllendirilirken, pazarlanabilir yetilerden yoksun olanlar daha az ödül alacaktır. Liberteryenizme yöneltilen sezgisel karşı çıkışlar, Nozick'in sınırsız kapitalizminin olası sonuçları olarak değerlendirdiği bu eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır (Kymlicka, 1990: 98–99). Lukasova'nın deyişiyle (1995):

“Liberteryenizme dönük standart bir eleştiri, onun en iyi halde tolerans göstereceği; en kötü haldeyse gerçekten aşırı –ve aşırı adaletsiz- eşitsizliklere neden olacağı biçimindedir. Aşırı eşitsizliği; iş, üretim ve politikayı kontrol eden birkaç varsıl kişinin egemenlik tehdidinin var olduğu bir kaynak dağıtım şekline ele alıyorum. Acaba liberteryen argüman, Robert Nozick tarafından Anarşi, Devlet ve Ütopya'da ileri sürüldüğü gibi, bu denli aşırı bir eşitsizlik durumunu savunmak için ahlaki açıdan haklılaştırılabilir yeterli bir temel sağlıyor mu?”

Nozick; bizden meşru olduğunu düşündüğümüz bir ilk dağılımı tanımlamamızı ister. Daha sonra da, kaynakların nasıl kullanılacağı sorunsalı üzerine insanların sezgisel olarak transfer ilkesini eşitlikçi (egalitarian) yeniden-dağıtım ilkelerine yeğleyeceğini savunur. Nozick'in özgürlüğün örüntüyü nasıl bozduğu tezini işlediği "Wilt Chamberlain" argümanı olduğu gibi alıntılanırsa (1974: 160–162):

"Dağıtıcı adalete ilişkin alternatif konsepsiyonları destekleyenlerin Hakediş adalet konsepsiyonunu nasıl reddettikleri açık değildir. Farzımuhal, bu hakediş temelli olmayan konsepsiyonlardan biri tarafından desteklenen dağılım gerçekleşir. Bunun, sizin gözde dağılımınız olduğunu varsayalım ve bu dağılıma D1 diyelim. Herhalde herkesin eşit payı vardır; herhalde bu paylar, sizin çok değerli saydığınız bir boyuta göre değişmektedir. Şimdi farz edin ki, büyük bir hâsılat cazibesi olarak Wilt Chamberlain, basketbol takımlarınca çok aranan biridir... Chamberlain, bir takımla şöyle bir sözleşme imzalar: Takımın evinde oynadığı her maçta her giriş bileti fiyatından 25 sent, onun hesabına gidiyor... Sezon başlar ve insanlar sevinçle takımlarının maçlarına giderler. Bilet satın alırlar; her seferinde, giriş biletleri fiyatları için ödediklerinden ayrı bir yirmi beş sent, üzerinde Chamberlain'in adının yazılı olduğu özel bir kasaya gider. Onun oynadığını görmek, insanlar için heyecan vericidir; onlara göre, bütün giriş bileti fiyatları, buna değerdir. Diyelim ki, bir sezonda takımın kendi evinde oynadığı maçlara bir milyon kişi gidiyor ve Wilt Chamberlain de, ortalama gelir ile başka herkesin kazandığından çok fazla bir tutar olan toplam 250.000 \$ kazanıyor. O, bunu hak ediyor mu? Ortaya çıkan bu yeni D2 dağılımı, adaletsiz midir? Eğer öyle ise, neden? İnsanların her birinin D1 dağılımıyla elde ettikleri kaynakları kontrol etmeyi hak edip etmedikleri hususunda bir sorun yok; zira bu (argümanının amaçları gereği), kabuledilebilir varsaydığımız dağılımdır (sizin gözde dağılımınız). Bu kişilerden her biri, kendi paralarının 25 sentini Chamberlain'e vermeyi seçti. Bunu sinemaya gitmeye ya da şekerlemelere ya da Dissent veya Monthly Review dergilerinin yeni sayılarına da harcaabilirlerdi. Ama hepsi, en azından 14 milyonu, basketbol oynayıp seyretme karşılığında bunu Chamberlain'e vermeye razı olmuştur. D1 adil bir dağılımsa ve insanlar D1'e göre kendilerine verilen payların bir kısmını transfer edip... gönüllü olarak D2'ye geçtilerse, D2 de adil değil midir? İnsanlar, (D1 altında) hak ettikleri kaynakları elden çıkarma hakkına sahip idilerse, bu, onların bunu Wilt Chamberlain'e vermeyi veya onunla mübadele etmeyi hak ettiklerini de içermez miydi? Herhangi bir başkası, adalet iddiasıyla şikâyet edebilir mi? Diğer her bir kişi, D1 altında kendi meşru payını zaten almıştır. D1 altında, herhangi biri, bir başkasının üzerinde hak edebileceği bir şey üzerinde hak sahibi değildir. Biri Wilt Chamberlain'e bir şey transfer ettikten sonra, üçüncü tarafların hala meşru payları vardır; payları değişmez. İki kişi arasındaki böyle bir transfer, hangi süreçle, transferden önce başkalarının herhangi bir edinci üzerinde adaletli bir hak iddiası olmayan üçüncü bir kişi aracılığıyla, transfer edilen paya (portion) ilişkin meşru bir yeniden dağıtımca adalet iddiası tevhit edebilir mi?"

D1 dağılımı, başlangıçta sizin çok değerli saydığınız bir boyuta, sözgelisi ihtiyaca ya da başka bir örüntüye göre belirlenmiş, herkesin olasılıkla eşit paylara sahip olduğu en gözde dağılım varsayılır. Bu, adil bir dağılımdır. İnsanların belli bir süreç içerisinde yapacakları özerk tercihler, D1 altında eşitçe sahip olunan

payların oranını değiştirir. Yani sizin adil diyerek oluşturduğunuz bu örüntü, bir süre sonra altüst olur; D2 dağılımına dönüşür. Eğer, D1 dağılımı adilse, D1 ile bireylerin özerk mübadele ve tercihler yaptığı bir süreçten çıkan D2 dağılımı neden adil olmasın ki? Bu argümanı, bir dizi önerme ile daha da basitleştirmek ya da anlaşılabilir kılmak olanaklıdır (Johnson, 2005) :

- (i) D1; S toplumu için en gözde örüntünüze (pattern) göre bir dağılım olsun. S toplumundaki her kişinin R_n edinçleri vardır. S toplumunun, 1 milyon üyesi olsun.
- (ii) Eğer D1 adil ise, o zaman her kişi R_n 'i hak eder.
- (iii) Herkes R_n 'i hak ederse, o halde, herkes R_n 'i uygun gördüğü gibi elden çıkarabilir.
- (iv) Wilt Chamberlain, S toplumunun bir üyesidir.
- (v) Bu yüzden Wilt Chamberlain R_n 'e sahiptir.
- (vi) S'deki her kişinin, Wilt Chamberlain'e elindekinin 25'ini verdiğini varsayın.
- (vii) Bu yüzden, D2 ile sonuçlanan dağılımda, Chamberlain $R_n + 250.000$ \$ sahiptir ve toplumun diğer her bir üyesi, $R_n - 25$ sahiptir.
- (viii) D1 dağılımı, şimdi D2 olacaktır.
- (ix) Fakat D2 dağılımı, adil bir ilk dağılım +serbest mübadeleden çıktı.
- (x) Bu yüzden, D2 dağılımı adildir ve D1 dağılımını belirleyen örüntüyü bozareder.

D2 dağılımının geride bıraktığı görüntü meşru gibi algılandığından, Nozick, transfer ilkesinin Rawlsyen adaletin "farklılık" ilkesine benzer yeniden dağıtıcı ilkelere oranla sezgisel olarak daha uygun olduğuna kaidir. Acaba, bu tez nasıl değerlendirilebilir? İlk duyumsamada, çekicidir; çünkü Nozick'e göre, adaletli bir paylaşımı öngören bir kuram inşa etmenin tüm amacı, bireylerin kendilerine düşen payla yapmak istediklerinin yapılmasına izin verilmesidir. İlk, insanların adil pay almalarının önemli olduğunu savunmak; sonra da bu payı istedikleri biçimde kullanımlarını

engellemek, tutarlı olmayacaktır. Ancak bu durum, hakedilmemiş eşitsizliklerin beslediği sezgilerle çelişir mi? Hipotetik olarak, Rawls'un "farklılık ilkesi"yle bağdaşık bir başlangıç dağılımı, yani D1 tasarlınsın. Yani, doğal yetenekleri ne olursa olsun, herkesin kaynaklardan eşit pay alarak başladığı bir ilk dağılım. Yine de, basketbol sezonu sonunda Wilt Chamberlain 250.000 dolar kazanırken, para kazanma konusunda hiçbir melekesi olmayan doğuştan engelli biri, açlık sınırına yaklaşmış olacaktır. Kuşkusuz, Chamberlain'in hala vergilendirilebilir olduğu sezgisel olarak söylenebilir. Nozick'in çıkış noktası, bireye tercih etmiş olduğuna göre davranılmasını öngören bir sezgi olunca, ikna edici bir sav geliştirmiştir; ama verdiği örneklemin, koşulların adil bir biçimde ele alınması gerektiği sezgisini görmezlikten gelen bir profili vardır (Kymlica, 1990: 100).

"Wilt Chamberlain" örneğinin, hiç bir örüntülü adil dağılım kuramının savunabilir olmadığını sezgisel olarak gösterdiği varsayılar: Edinçlerini hak eden bireyler arasındaki serbest mübadelelerden doğan bir dağılım, adaletli olmalıdır. Ama serbest değişimler daima beğenilen herhangi bir örüntülü dağılımı aksatacaktır. Bir şeyi meşru olarak edinmişsek, dağılım kalıbı ne ile sonuçlanırsa sonuçlansın, onu uygun gördüğümüz gibi elden çıkarabiliriz. Biri büyüyecek; biri açlıktan ölecek ve bu da kuşakları etkileyecektir. Fakat bu sonuçlar, muhtemelen istenir olmadığı halde, adaletsiz değildir (Johnson, 2005). Nozick (1974: 237-238), sezgisel "karşı çıkışın gücünü" hisseder; ama

"Herkesin, fırsat eşitliği, hayat eşitliği vs. gibi muhtelif şeylerde hakkı olduğundan bahsetmeye ve bu hakkı uygulamak gerektiğine dönük en büyük itiraz, 'bu haklar'; şeyler, maddeler ve eylemlerin alt-gruplandırılmayı gerektirdiği ve başka insanların da bunlar üzerinde hak ve hakedişe sahip olabileceğidir. Hiç kimsenin, gerçekleştirilmesi, başka insanların üzerinde hak sahibi olduğu nesne ve etkinliklerin muayyen biçimlerde kullanımını gerektiren bir şeyde hakkı yoktur."

Nozick, her ne kadar Wilt Chamberlain'in vergilendirilemeyeceği, dolayısıyla geliri üzerinde mutlak bir hakka sahip olduğu önermesine varmışsa da, sezgilerimizin mülkiyet hakkına ilişkin bu değerlendirmeyi hep bir ağızdan desteklemediği sonucuna da varmıştır. Bilakis, en güçlü sezgilerimizden bazılarının, hakedilmemiş eşitsizliklerin telafisini desteklediğini kabul eder. Ancak sezgisel açıdan çekici olan bu düşünüşün gerektirdiğini yerine getirme noktasında karşı karşıya kalınan sorun, bireylerin gelirleri üzerinde bir hak sahibi olmalarıdır. "Özgül kişilerce sahip olunan özgül şeyler üzerinde

özgöl haklar vardır... Şeyler üzerindeki özgöl haklar, genel hakların muayyen bir maddi koşulda bulunmalarına yer bırakmadan haklar uzamını doldurur” (Nozick, 1974: 238).

Wilt Chamberlain argümanın Nozickçi “Hakediş” kuramının önemli bir tezi olduğu yadsınamaz. Bununla birlikte, “Wilt Chamberlain” argümanın sonuçlarına yöneltilebilir iki karşı çıkış yolu vardır: Birincisi; eğer Chamberlain’in ilk (inital) kazanımı diğerlerinininkinden anlamlı bir biçimde fazlaysa, ilk durum, kazanım fırsatlarını eşitlemek için onu yüksek oranlı bir vergiye tabi tutacaktır. Chamberlain, basketbol oynayarak epey para kazanabilir; ama kazanım gücüne dayalı yüksek vergiler ödeme ödevi de vardır. Bunun için de akdi ya da sözleşmesel (contractual) anlaşmaların adaleti koruyacağı bir tür tarihsel örüntülü ilke (başlangıçtaki eşit kazanım fırsatı) olacaktır. Bu, Nozick’in hücum ettiği bir tür örüntülü teori olmayacaktır; çünkü bu, örüntüyü sonraki durumları değil; sadece ilk ya da başlangıçtaki duruma dayatır (Vallentyne, 2006: 95).

İkinci karşı çıkış şudur ki Nozick, Chamberlain’in transfer aracılığıyla transferlerin vergilendirilmesi olasılığını dışarıda bırakan ya da olanaksızlaştıran tam kazanım/edinim haklarına sahip olduğunu savlar. Hâlbuki, transfer ile ancak tam kazanım haklarından daha az olanı onaylanabilir ve bunlar, transferleri özgöl örüntüyü korumak için gerekli olan vergilendirmeye tabi tutar. Ayrıca Chamberlain, sözleşmeler yapmakta özgürdür; ama bu sözleşmelerin bir vergi faturasını doğuracağını bilecektir. (Vallentyne, 2006: 95–96).

Kymlica (1990: 103), “özgöl şeyler üzerinde özgöl haklar vardır; bütün bir haklar uzamını doldurur ve hayatı adil bir biçimde sürme hakkına yer bırakmaz.” Biçimindeki Nozickyen değerlendirmenin nedenini sorar. Nozick’in de işaret ettiği gibi bu, mülkiyet haklarına ilişkin gündelik anlayışımızın bir cüzü değildir. Ayrıca bu, sezgisel olarak çekici bulunmaz. Ancak, Nozick mülkiyet haklarının mutlaklık niteliğine ilişkin bu konsepsiyonun güçlü bir biçimde bağlı olunan daha derindeki bir hakkın kaçınılmaz sonucu olduğunu savunur: “Self-ownership” ya da “kendi kendinin sahibi olma” ilkesi.

2.2.2. Felsefi Tez: Kendi Kendinin Sahibi Olma Argümanı

John Rawls ve Ronald Dworkin gibi egaliteryen liberallerin dağıtım/dağılım şeması için önerdiği “tercihlere duyarlı; yeteneklere duyarsız” metaforu, liberteryen düzenlemeler altında aşırı eşitsizliklerin gerçekten meydana geleceği varsayımında mektumdur. Sınırsız kapitalizm düşüncesi, berbat bir sefalet içinde yaşayan sömürülmüş kitleler ile aşırılık ve kesret içerisinde yaşayan birkaç imtiyazlının çizdiği bir resmi tedai ettirir. Bu resim, liberteryenizme yönelik sezgisel itirazların kaynağıdır. Ne var ki, böyle bir dünya zorunlu olarak Nozick’in “Hakediş” teorisinden ve mübadele sürecine “uç adalet ilkesi” formunda getirdiği sınırlamalarından kaynaklanmamaktadır (Lukasova: 1995).

Aşırı eşitsizliklerin adil olup olmadığına dair dilemmaya doğrudan doğruya verilebilir liberteryen bir karşılık; eşitsizliklerin hak edişlerin tam icrasının bir sonucu olarak ortaya çıkması durumunda bile, adaletsizlik gerekçelerine istinaden onlara karşı çıkılamayacağı ve özgürlüğün böyle eşitsizlikleri azaltmak için ihlal edilemeyeceğidir. Nozick, kitlesel olarak eşitsiz bir gelir ve fırsat dağılımıyla sonuçlansa bile, bireyin elindekilerini özgürce elden çıkarabileceğini iddia eder. O, minimal-devlet modeli ile Hakediş adalet kuramının içerdiği öncülleri bir ahlaki fon olarak çevreleyen “yan-sınırlamalar ahlaki”nın kök konsepsiyona koşul olarak, insanı “başlı başına amaçlar” olarak gören Kantçı ilkenin bir yorumu olan “kendi kendinin sahibi olma” (self-ownership) ilkesini önerir. Böyle bir ilke, güçlü bir haklar teorisini gerektirir. Çünkü haklar, bireylerin “birbirinden ayrı varlıklar” olduğunu teminat altına alır ve “bir başkasının kaynağı olmayan ayrı bireylerin varlığı” kavrayışıyla bağıntılıdır (Nozick, 1974: 33).

Sonuca bakan görüş, “ister kendi şahsında isterse başka birininde olsun, insanlığa, her durumda aynı zamanda bir amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun, yalnızca bir araç olarak değil.” (Kant, 1998: 58) şeklindeki deontolojik Kantçı buyruğun ikinci formülünü, “insanların belli şekillerde kullanımını asgariye indirin!” buyrultusuna dönüştürür (Nozick, 1974: 32). Hâlbuki minimal devlet kipinde kristalleşen bir liberteryen devlet,

“...bize, diğerlerince araçlar ya da aletler ya da enstrümanlar ya da kaynaklar olarak muayyen biçimlerde kullanılmayan dokunulmaz bireyler olarak davranır; ...bize vakur haklara sahip bireyler olarak muamele eder. Haklarımıza saygı göstermek suretiyle bize saygı ile davranıp, aynı vakara sahip olan diğer

bireylerle bir gönüllü işbirliği yardımıyla bireysel olarak veya seçtiğimiz biriyle beraber kendi hayatımızı tercih etmemize ve amaçlarımızla kendi konsepsiyonumuzu yapabildiğimiz kadar gerçekleştirmemize izin verir” (Nozick, 1974: 333- 334).

Burada Nozickçi kişi konsepsiyonu ile Rawlsyen kişi konsepsiyonu arasında yalnızca Nozick’in soyut eşitlik ilkesine atıfta bulunması ile sınırlı çizgilerin ötesine taşan süreklilikler vardır. Faydacılığın bazı bireylerin diğerlerinin faydasına sınırsızca kurban edilmesini haklılaştırıcı konumuyla insanları kendinde amaçlar olarak görmeyişi, Rawlsyen kuramın önemli bir refleksiyonudur. “Yan-sınırlamalar Ahlakı” bölümünde anlatıldığı üzere, Nozick (1974: 29- 30); faydacı ahlakın retoriğine keskin eleştiriler yönelir. Ancak iki konsepsiyon, kendinde amaç formülünde hangi hakların daha önemli olduğu noktasında ayrışır. Rawls’da adaletin temel konusu, belli başlı kurumların temel hak ve ödevlerini dağıtma ve sosyal işbirliğinden doğan kazanç ve faydaların bölüşümünü belirleme tarzı (Rawls, 1971: 7), yani, toplumun kaynakları üzerinde belli bir paya sahip olma hakkı iken; bu, Nozick’te birinin kendi üzerindeki hakları görüntüsünde belirir. Nozick der ki, eğer ben kendimin sahibiysem, o zaman kendi yeteneklerimin de sahibiyim; kendi yeteneklerime sahipsem, kendi yeteneklerimin ürünlerine de sahibim. “Kendi kendinin sahibi olma” nosyonunun dönüşümlü (reflexive) bir anlamı vardır. Sahip olan ve sahip olunan bir ve aynı kişidir (Cohen, 1986: 110). Bu, kendisinin sahibi olan kişi olarak, mülkiyetim üzerinde mutlak haklara sahip oluşumun sebebidir. Yetenekliden avantajlı olmayana doğru yeniden-dağıtıcı (redistributive) vergilendirme, kendi kendinin sahibi olma ilkesini iki biçimde ihlal eder.

Birincisi; yeteneklerimi ve onun ürünlerini kullanmamın adil bir kaynak tahsisine yol açtığı koşullar, “üç adalet ilkesiyle” belirlendiğine göre (ilk kazanım ilkesi/the principal of initial acquisition; transfer ilkesi/the principal of transfer ve düzeltim ilkesi/the principal of rectification), Rawlsçu adalet ilkesinde ısrar edersek -yani bu, avantajlı olmayanın da yararına ise (Farklılık ilkesi- the difference principle), yetenekli olanlar yalnızca kendi yeteneklerinden faydalanırlar)- Nozick’e göre, o zaman bu, insanlara eşit olarak davranmayı başaramamaktır. Çünkü avantajlı olmayan, diğer insanlar üzerinde kısmi mülkiyet haklarına sahip olur ve diğer insanlara “araç” olarak değil; fakat “amaç” olarak davranan ilkenin ihlalidir. İkincisi, kendi kendinin sahibi olma ve mülkiyet hakları, bir bireyin kendi “iyi” fikrini ve kendisinin belirlediği hayat yolunu izlemesini mümkün kılması bakımından zaruridir. Mülkiyetini elinden almakla, onun tercihlerini

azaltıp olanaklarını kısıtlıyoruz. Bu, onun özgürlüğünü ihlal eder ve bu nedenle de ahlaki açıdan adil değildir. Ancak bu ikinci argüman, yeniden dağıtım (redistribution) lehine kullanılabilir. Kendi kaderini tayin etme hakkı, özgürlüğün çok önemli bir parçasıdır. Şayet özgürlüğün değerine atıfta bulunuyorsak, kişi, özgürlüğünü icra etmek için kendisine kaynak verilmesini -dünya görüşünü hayata geçirebilmek için ihtiyaç duyduğu şeylerin- verilmesini hak etmez mi? Nozick için bu “pozitif özgürlük” görüşü, kendi kendinin sahibi olma ve mutlak mülkiyet haklarıyla uyumsuz (Lukasova, 1995).

Hem Rawls hem de Dworkin kendi kendinin sahibi olma ilkesini reddetmek noktasında Nozick’ten (1974: 34) farklıdır: Yetenek ve sosyal durum gibi bireylerin sahip olduğu doğal verileri bireylere ait olanlar biçiminde görmezler. Bunlar, avantajlı olmayı dengelemede ve toplumu eşitlemede kullanılmalıdır. Bunlar, o toplumun bir bütün olarak meşru bir biçimde düzenleyebileceği kaynakları gibi tasavvur edilir. Nozick’in göz nakli örneği, bu şekildeki bir dağıtımın varlık sebebini ele alır. Bir göz, iki gözü olan birinden alınır ve kör olan birine verilir. Birinci kişi, yalnızca iki sağlıklı gözle doğduğu için talihlidir. Rawls ile Dworkin’e göre, işte bu yüzden o, bunların sahibi değildir (Lukasova, 1995).

Kendi kendinin sahibi olma ilkesinin, değişik mülkiyet rejimleriyle uyumlu olduğu ileri sürülmüştü. Bu argüman, pazar mübadelesinin bir bireyin kendisine ait olan istidatlarının uygulanmasından daha fazlasını içerdiği olgusu üzerine bina edilmiştir. Pazar mübadeleleri, toprak gibi, kendimize ait yetilerle yaratılmış olanın dışındaki şeylerin üzerinde yasal hakları barındırır ve o doğrultuda toprağı kullanma hakkı, sadece benim kendi yetilerimin tatbikinden doğamaz. Nozick’in transfer ilkesine göre, sadece kendi yeteneklerimin değil; aynı zamanda başlangıç itibariyle sahibi olmayan dışsal kaynakların (external resources) meşru sahibi de ben olmalıyım. Nozick’in teklif ettiği meşru uygunluk testi, diğerlerinin durumunun doğadan gelen ilk kazanım (the original acquisition) ile daha da kötüleşmemesini temin etmek için tasarlanan, sözde Lockçu Koşul’ (Lockean Proviso) dur (Nozick, 1974: 175–176). İçinde A’nın toprağı tahsis ettiği ve B’ye kendisine çalışması için ödeme yaptığı A ve B’den oluşan çift kişilik dünya modeli de, B’nin veya gerçekten her ikisinin az avantajlı olmamasının önüne geçmek için yeterli güvenceler tedarik etmez. Kendi kendinin sahibi olma kavramı ile özel mülkiyetin hakedişler teorisi arasındaki bağa ilişkin eleştiri, G.A.

Cohen'in (1985: 95–96) dünyaya müştereken sahip olunduğu savı ve özel mülkiyeti dışsal kaynakların ortak mülkiyetiyle birleştirerek koşul eşitliği durumunu kurmaya kalkışmasıdır. Öyle görünüyor ki, kendi kendinin sahibi olma, bize dışsal kaynaklar üzerinde ne tür bir mülkiyete sahip olduğumuz hakkında hiçbir şey söylememektir. Hakediş teorisinin haklılaştırılması için başka yerlere bakmamız gerekir.

Nozick'te mülkiyet hakları, devlet tarafından ihdas edilen veya kendisine izin verilen haklar değildir. Bireyler, yaşadıkları sosyal kurumlardan bağımsız olarak onlara (mülkiyet haklarına) sahiptirler. Öyleyse, Nozick bunları nasıl haklılaştırmaktadır? “Birinin bir başkasının faydasına kullanılmasını” yasaklayan saldırmazlık/dokunulmazlık hakkını ister. Hiç kimsenin, katkıda hakkı olmayan bir diğer kişinin refahına katkıda bulunmaya zorlanmasını istemez. Diğerleri arasında bireyin hak ettiği temel hak, mülkiyet hakkıdır. Şayet bir kişi, üç adalet ilkesine uygun olarak edindiği bir şeyden yoksun bırakılırsa, o halde mülkiyet hakkı ihlal edilmiş demektir. Nozick'in doğal mülkiyet haklarının kaynağı, kendi kendine keşfettiği bir sezgidir. Herkesin, mutlak bir cebirden azade olma, mutlak bir mülkiyet edinme ve mülkiyetini elden çıkarma hakkı vardır. Her kişi, kendi doğal istidat ve melekelerini, ister kendi çabalarıyla, ister başkalarının yardımıyla isterse de açık talihiyle olsun, yapabildiğini, aldığı veya satın aldığı hak eder. Herhangi biri, bu sürecin yinelenmesinin bir sonucu olarak edindiği her şeyi hak eder (Nozick, 1974: 150–164).

Thomas Nagel (1975), Nozick'in kişilerin ve haklarının ihlal edilmez olduğunun temeli hakkında bize çok az şey anlattığını bildirir. Neden bir kişinin hakları daha büyük bir “ortak iyi” (common good) uğrunda ihlal edilemez? İnsanların farklılığına yapılan bir atıf, insanlar arasındaki fayda ve zararları dengelemek arzusunu umursamamak için yeterli değildir ve bundan ötürü özveriye zorlanmaya dair özel sınırlamanın kaynağı başka bir yerde bulunmalıdır. Nagel der ki, tecavüzün kötü ve kabul edilemez olduğu gerçeği, yasak oluşunun neden diğer değerlerin peşine düşmeyi engellediğini açıklamaz; bu diğer değerler, olası gelirlerin göreceli talep edilebilirliği şeklindeki faydacı hesaba göre tecavüzün kötülüğünden daha önemli olsa bile.

Nagel (1975), birinin doğal yetenek ve eğilimlerinden fayda sağlamak adına bir mutlak ahlak hakkına inanmanın hiçbir nedeni olmadığını ileri sürer. Bununla birlikte, eşitliğin özgürlük üstünde mutlak bir tercihe sahip olduğunu desteklemez. Eşitlik için bağımsız

bir haklılık söz konusu olmadıkça, eşit bir dağıtım, bir ahlak bakış açısına göre ancak bir diğeri kadar keyfidir. Eşit dağıtıma sempatiyle baktığı halde, kendi başına bir “iyi” olan eşitliğin, başarılı bir biçimde savunulmuş olduğuna inanmaz.

Nozick (1974), hakların kendisinin, ait olmak için bir sorumluluk almayı gerektirdiği savını kabullenmez; insanların toplum dışında kendine yeterli olduğunu göstermek zorunda kalır. Yaşam hakkı, duygu temellidir; ister toplumda olsun ister olmasın ama biz duygusalız. Mülkiyet hakkına gelince, hepimizde eşyaya sahip olma temayülü vardır ve bu, geliştirilme ihtiyacı olan bir yeteneği içine alır gibi görünmüyor. Bunun yanında, bir hak iddiasında bulunmak için bir gerekçe aradığımız vakit -ki bu gerçek anlamda bağımsız bir hayata özsel bir temel olan mülkiyet hakkıdır- mülkiyet hakkı, bağımsız bir metotla tercih yapma yeteneğinin geliştirilmesini kapsamaktadır. Alternatifleri idrak etmeye müstait olmak ve bir kişinin gerçekte ne istediğinin tanımına ulaşmak gayesiyle, özgürlüğe -hakların önceliği teorisyenlerince kıymetlendirilen aynı özgürlüğe- muhtacız.

Nozick’in kendi kendinin sahibi olma ilkesinin, kökeni daha ziyade keyfi olarak betimlenen belli haklar –mülkiyet hakları- üzerindeki ısrara dayandığı iddia edilebilir. Bunun yanı sıra, bu ilke, çoğu insan için sezgisel olarak kabul edilemez sonuçlara yol açabilir. Bazıları, toplumdaki eşitsizliklerin, ahlaken insanlar arasında var olan ilgili farklılıklara dayandığını ileri sürmekle savunulamaz olduğu kanısındadır. Yine de, Nozick’in ilkesi, kişinin yetenek ve tanrı vergisi yeteneklerini (natural endowments) kişiden ayıran Rawls ve Dworkin’in kişi konsepsiyonunun ve onların bu yeteneklerin özgür uygulamasına getirdiği sınırlamalara göre, sezgisel olarak daha kabul edilebilir bir alternatif önerir (Lukasova, 1995).

- (i) D1, sizin gözde (beğenilen) dağıtım örüntünüze göre adildir. (koşul)
- (ii) Eğer D1 adil ise, o zaman her kişi edinimleri üzerinde mutlak haklara sahiptir.
- (iii) Eğer herkesin böyle bir hakkı varsa, o halde, D1 dağılımı + serbest mübadelelerden çıkan herhangi bir D2 dağılımı adildir.
- (iv) D2 dağılımı, herhangi bir dağılım örüntüsüne göre rastgele olacak.

(v) Bu yüzden, D1'deki herhangi bir dağılım örüntüsü için, D1 + serbest mübadelelerden türeyen herhangi bir yeni örüntü -D2 dağılımı- adil olacaktır.

Self-ownership argümanı, insanların tek değer olduğu ideasına dayanır. Bu, “insanlar eşitler olarak görülmelidir” temel fikrini inşa etmenin bir yoludur. İnsanlar, kendi içlerinde amaçlırlar. Bir kişinin başlı başına bir amaç olduğunu söylemek, onun yalnızca bir diğer amacın aracı olarak görülemeyeceğini söylemektir. Bir kişiyi amaç haline getiren, yaptığını rasyonel olarak tercih etme yetisidir. Bu, insanları eşya ve hayvanattan farklılaştırır. Eşya ve hayvanat, ahlaken uygun olmayı yapmadan amaçlarımıza salt araçlar olarak tarafımızca kullanabilirler; çünkü bunlar, kendi kendileri için nasıl davranacakları veya kullanılacaklarını seçme yetisinden yoksundurlar. Kendi davranışını rasyonel bir karar ve tercihle yönlendirmeye müstait olan insanoğlu, sadece bu yeteneğe veya yetiye saygı gösteren bir şekilde kullanılabilir. Bu da insanların rızaları olmadıkça bizim tarafımızdan kullanılamayacakları anlamına gelir.

İnsanları başlı başına bir amaç olarak ele alan bu gerekliliği ihlal eden paradigma, köleliktir. Köle, salt bir araç olarak kullanılan -yani rızası olmaksızın- bir kişidir. Demek ki köle, bir başkasının sahip olduğu kişidir. Ve oldukça açık bir biçimde köleliğin tersi, self-ownership'tir. Eğer kimse köle değilse, o zaman hiç kimse bir başkasına sahip değildir. Ve şayet kimse bir diğerine sahip değilse, bu demektir ki kişi sadece kendisinin sahibidir veya kendisince sahip olunmuştur. Ayrıca, insanları başlı başına bir amaç olarak ele almak, onları kendi kendilerinin sahibi olarak görmektir (Johnson, 2005).

Kendi kendinin sahibi olma argümanı, yeniden dağıtıcı vergilendirmenin insanları bir araç olarak kullanmanın muadili olduğunu ya da kendi kendilerinin sahibi olmalarıyla insicamlı olmadığını açıklığa kavuşturmaya çalışır. Çünkü o, insanları rızaları olmadan kullanır. Hakediş adalet kuramının dayandığı felsefi bir tez olan “kendi kendinin sahibi olma” (self-ownership) argümanını baistleştirmek gerekirse (Johnson, 2005):

(i) Eğer insanlar başlı başına bir amaç ise, o zaman rızaları olmaksızın kullanılamazlar.

- (ii) Eğer rızaları olmadan kullanılamazlar ise, o halde, kendi kendilerinin sahibidirler.
- (iii) Eğer insanlar kendi kendilerinin sahibiyse, o halde, kendi yetenek ve yetilerinin sahibidirler
- (iv) Eğer kendi yetenek ve yetilerinin sahibi isler, o halde, kendi yetenek ve yetilerinin ürünlerine de sahiptirler
- (v) Örüntülü yeniden-dağıtım, bazı insanların diğerlerinin yetenek ve yetilerine sahip olmasına izin verir.
- (vi) Bu yüzden örüntülü yeniden-dağıtım, bazı insanların diğerlerine sahip olmasına müsaade eder ve böylece onları bir amaç olarak görmez.

Nozick, tezinin temel ilkesi haline gelen “self-ownership” argümanın kendisini asla kullanmaz. Buna karşılık, bu terimi kullanan Rothbard gibi düşünürlerin yöntemiyle bir kişinin kendi bedeni üzerinde haklara sahip olduğu görüşünü savunur (Wolff, 1991: 4). Buradaki temel fikir, diğerlerinin birinin yeteneklerince üretilen ürünler üzerinde meşru bir hak iddia etmesi durumunda, birinin gerçekte kendi kendinin sahibi olamayacağıdır. Ve eğer ben, kendi yeteneklerimin ürünleri üzerinde meşru bir hak iddia ediyorsam, o halde, onlar üzerinde mutlak mülkiyet haklarına da sahibim. Bunun yanı sıra, Nozick, mutlak mülkiyet haklarını insanların başlı başına bir amaç oldukları olgusuna dayalı bir temelde tartışır. İnsanların kendi yeteneklerinin ürünlerine, sadece daha az yetenekli olanı faydalandırma derecesinde izin veren Rawls’un adalet kuramı gibi yeniden dağıtıcı şemalar, bunları daha az yeteneklinin fiyatını artırmada salt bir araç olarak kullanır. Bu suretle, Nozick’in “kendi kendinin sahibi olma” tezi iki savla özetlenebilir (Kymlicka, 1990: 106–107).

- (i) Rawlsyen yeniden-dağıtım, insanların kendi kendinin sahibi olma ilkesiyle tutarlı değildir. Ancak sınırsız kapitalizm, insana kendi kendinin sahibi olma hakkını verir.
- (ii) İkincisi; insanları kendi kendinin sahibi olarak tanımak, onlara eşit davranma ya da eşit gör(ül)me açısından kritik bir öneme sahiptir.

2.3. Koşul: Lockeçu Proviso

Nozick'in hakediş adalet kuramının üç ilkesinden birincisi, herhangi biri tarafından daha evvel sahip olunmayan bir nesnenin meşru sahibi olacak bir birey için, tek tek gerekli ve birleşik olarak yeterli koşulları belirtir (Conway, 1990). Adil kazanım/edinim, o olmadan Nozick'in tarihsel teorisinde bir transferin adil olup olmadığı sorusunun kesinlikle açıklık kazanmadığı bir ilkedir. Yani, Hakediş kuramına göre özel mülkiyet, ancak ve ancak özel mülkiyet edinimi meşru ise, meşrudur (Conway, 1990). Burada meşhur bir biçimde kuramın gediklerden biri belirir; çünkü Nozick, apaçık bir cevap vermez. Nozick, kötü şöhretli ve pek çok yorumcunun taaccüp ettiği Locke'un "emek kazanım kuramını" uzun uzadıya tartışır; onu istenir bulur; fakat onu başka bir şey ile ikame etmez ya da onun yerine belirli bir şey koymaz. Lesnoff'a göre (1999: 262); ne olursa olsun, Nozick'in adil kazanım ya da edinim ilkesi, pratikte Locke'un mülkiyet edinimi kuramının çatısından farklı değildir. Nozick, kesinlikle genel bir ilke olarak emeğin hakedişi yarattığına inanır. Yeni mallar üretildiğinde, onları hakediş, onların nasıl yapıldığına bağlıdır. Nozick şöyle yazar (1974: 160): 'Her kim ki süreç içerisinde kullanılan diğer bütün eldeki kaynakları satın alarak ya da sözleşme yaparak bir şeyi yaparsa... onu hak eder.'

Bu, bir kişinin şeyleri yapmak amacıyla sahipsiz olan kaynakları mülk edinmeyi hak ettiği; bir şeyi yapmak için sadece sahipsiz olan kaynakları kullanırsa, yaptığıının meşru sahibi olması gerektiği gibi anlaşılmaktadır. Ve bir şeyi yapmak amacıyla sahipsiz kaynakları mülk edinmek izin verilebilir ise –sadece doğrudan doğruya kullanmak amacıyla- sahipsiz kaynakların mülk edinimine izin verilmemesi mantıksız olacaktır. Nozick değilse de Locke (1960. 129–130), bütün bu işlemlerle mülk edinilen kaynaklara 'emeğin karıştırılması' der.

Benzer bir sonuç, Nozick'in "emek kazançlarının vergilendirilmesi, zorla çalıştırılmaya eşdeğerdir" (1974: 169) argümanından çıkarsanabilir. Nozick der ki (1974:172):

'Birinin emeğinin sonuçlarını derdest etmek, onun saatlerini derdest etmenin ve muhtelif etkinlikleri yerine getirmesi için ona emretmenin muadildir. İnsanlar, sizi bir süreliğine belli ya da ödüllü olmayan bir işi yapmaya zorlarsa, kararınızdan ayrı olarak ne yapmak zorunda olduğunuza ve işinizin hangi amaca hizmet etmesi gerektiğine karar verirler. Onların sizden bu kararı aldığı bu süreç, onları sizin yarı-sahibiniz yapar... Amaç-durum ve dağıtıcı adaletin çoğu örüntülü ilkeleri, diğerlerine, insanlarla onların eylem ve emeği üzerinde (kısmi) sahipliğini tesis

ederler. Bu ilkeler, klasik liberallerin kendi kendinin sahibi olma (self-ownership) nosyonundan, diğer insanlar üzerinde (kısmi) mülkiyet hakları nosyonuna doğru değişmeyi içerirler (1974:172).

Bu durumda, bir kişinin emek kazançlarını vergilendirenler, ona bu saatler boyunca şahsının ve yeteneklerinin sahibi olmuşlar gibi davranırlar. Onlar, klasik liberalizmin kendi kendinin sahibi olma ya da kendi üzerinde mülkiyet (self-ownership) nosyonunu, başka insanlar üzerinde (kısmi) mülkiyet hakları nosyonu lehinde reddederler. O halde, emek kazançlarının vergilendirilmesi, sadece hırsızlık değildir; (kısmi) köleliğe de mukabildir.

Bu argüman, haklarla bir kişiye ait olan, ‘birinin emeğinin sonuçlarına el konulmasının’ adaletsizliğini ileri sürer. Bir kişinin sahipsiz (unowned) kaynaklardan yaptığı bir şey, bu akıl yürütmeye göre, onun mülkiyeti olmalıdır. Eğer olmasaydı, başkaları ona el koymaya ve Nozick’in argümanına göre, onunla onu yapanın kısmen kendi kendinin sahibi oluşu üzerinde ya da kısmen köleliği üzerinde hakkı olacaktı. Emek, bir diğer deyişle, ilk kazanımda adil bir unvandır (Lesnoff, 1999: 263).

Nozick’in adil emek ‘kazançları’ ile demek istediği, insanların pazarda ona ya da onun ürününe ödemedi bulunmaya hazırlandıkları şeydir. Bunun yanı sıra, ‘emek’ kategorisine ekonomik etkinliğin bütün formlarını dâhil eder ve emekten gelen kazançların vergilendirilmesine karşı çıkar. Argümanının faizi, girişim karlarını v.s.yi içerecek biçimde teşmil edilmesini ister (Nozick, 1974: 170). Nozick, yine de şümulü bir argüman ortaya koymaz. Argümanın kabul edilen gediklerden biridir bu. Ayrıca, her bir yurttaşta toplam sosyal ürünün bir hissesi üzerinde uygulanabilir bir hak vermek için tasarlanmış herhangi bir siyasanın -emek kazanımlarının vergilendirilmesinde olduğu gibi- aynen itiraz edilebilir olduğunu iddia eder. Devletin yeniden-dağıtımı, ahlaki açıdan (kısmi) köleliğe karşılık gelir. Böylece, hayatı idame etmede zaruri olana sahip olma hakkı anlamında bir yaşam hakkı yoktur (Nozick, 1974: 171).

Bununla birlikte, Nozick, mülk edinme hakkına bir kısıt/sınır koyar ki buna “Lockeçu proviso/koşul” der (1974: 175–182). İlk kazanımların çoğu meşru olmadığından, Nozick’in kuramı şimdiki mülkiyeti yeniden-dağılımdan koruyamaz; ama hala ilk edinim ya da kazanımın meşru olarak nasıl gerçekleştirilmiş olabileceği sorusu yanıtlanmalıdır. Bu soru yanıt bulmaz ise, Nozick’in transfer ilkesinin uygulanışının, tarihsel haklar tashih edilene kadar askıya alınması ve topyekûn reddedilmesi gereği

doğacaktır. Yani, bireylerin diğerlerinin eşit/eşitler olarak görülmesi hakkını görmezden gelmeksizin sahipsiz olan kaynakları kendilerine ait saymalarının bir yöntemi yoksa Nozickçi transfer ilkesi de temelsizleşir (Kymlicka, 1990:109).

Nozick'in savunduğu ilk kazanım adalet ilkesini yeniden formüle edersek: "A" şahsının "t" zamanda, daha evvel herhangi bir bireyin mülkiyeti olmamış "O" nesnesi üzerinde tam mülkiyet hakkı vardır, ancak ve ancak

(i) "A", "t" zamanda emeğini "O"ya karıştırırsa ve

(ii) "O"nun "A"nın özel mülkiyeti olmasının bir sonucu olarak hiç kimsenin durumu, herkesin herhangi biri tarafından mülk edinilmemiş olarak kalan "O"yu, sonuç olarak mülk edinmeksizin kullanmakta serbest olduğu dönemde olduğundan daha kötü hale getirilmezse.

İşte, burada yeniden formüle edilen ilk kazanım adalet ilkesinin ikinci tümcesi, özel mülk ediniminin yalnızca mülk edinilen her türlü nesneden diğerlerine kullanmak ve mülk edinmek için "kâfi miktarda ve iyi derecede" bırakıldığı noktada meşru olduğunu savlayan "Lockeçu proviso"nun Nozickçi versiyonudur (Conway, 1990). Holcombe'un da yorumladığı üzere (2005: 3-4), anarko-kapitalizmin doğası üzerine yapılan spekülasyonlar, anarko-kapitalizmdeki mülkiyetin özel olarak edinildiği biçimindeki tipik varsayım altında sürmüştür. Felsefi olarak anarko-kapitalist çerçevede, Lockeçu özel mülkiyet savunusu temellidir. Locke'un özel mülkiyeti meşrulaştıran argümanına göre, (1960: 129- 130):

"Dünya ve tüm aşağı Yaratıklar bütün İnsanlara ortak olsa da, yine de her İnsanın kendi kendinin Kişisi üzerinde Mülkiyeti vardır. Hiçbir Bedenin bunda, kendi kendisi üzerinde hariç, herhangi bir hakkı yoktur. Bedenin Emeği ve Ellerin Çalışması, diyebiliriz ki, uygun bir biçimde onundur. O halde, O, doğanın sağladığı ve bıraktığı Durumdan aldığı herhangi bir şeye emeğini karıştırmış... ve bu suretle onu kendi mülkiyeti yapar... Bu Emek, Emek sahibinin şüphe götürmez Mülkiyeti olduğu için, Kendisi hariç, hiçbir İnsanın bir kez katılmış olanda hakkı olamaz, en azından diğerleri için kafi miktarda ve iyi derecede... bırakılmış varsa."

Bu argüman, "emek katma/karıştırma"nın bir nesne üzerinde biricik mutlak mülkiyet hakkını ortaya çıkardığı ideasını meşrulaştırmak için yeterli değildir. Nozick (1974: 174), bu argümanın çatısına yöneltilebilir keskin soruları belirlemede bir hayli ustacadır. Tıpkı Locke'un "toplumsal sözleşme" kuramında yaptığı gibi, Locke'un

kazanım kuramı üzerinde de uzun uzadıya tartışmasının amacı da, örüntülü adalet ilkeleri çizgisinde gördüğü Rawls'un adalet teorisini detaylarıyla kritik etmeden önce, buraya kadar resmettiği hakediş adalet kuramına ilave bir karmaşıklık katmaktır.

“Locke, sahipsiz bir nesne üzerindeki mülkiyet haklarını, birinin ona emeğini karıştırmamasından doğmuş olarak görür. Bu, pek çok soruyu doğurur. Emeğin karıştırdığı nesnenin sınırları nelerdir? Eğer bir özel astronot Mars'taki bir alanı temizlerse... bütün gezegene mi, bütün ıssız (uninhabited) evrene mi yoksa sadece özgül bir parsel mi emeğini karıştırmıştır? Bir eylem, hangi parseli mülkiyet altına sokar?...Bakir bir arazi...Locke'cu bir süreç ile mülkiyet altına girebilir mi? Bir toprağın etrafına bir çit inşa etme, sanırım, birini sadece o çitin (ve onun hemen altındaki toprağın) sahibi kılar. Neden birinin emeğini bir şeye karıştırmayı, onu onun sahibi yapar? Belki de kendi emeğine sahip olduğu içindir ve böylece biri, sahip olduğunun nüfuz ettiği önceden sahipsiz olan bir şeye sahip hale gelir. Sahiplik, geri kalanın içine sızar. Fakat niçin sahip olduğumu sahip olmadığuma karıştırmam, sahip olduğumu yitiririm bir yolu değildir de, bunun yerine sahip olmadığımı kazanmamın bir yoludur. Bir teneke domates suyuna sahipsem ve onu molekülleri her tarafına karışsın diye denize dökersem, bu şekilde denizin sahibi mi olurum yoksa domates suyumu aptalca israf mı etmiş olurum? Belki de bu idea, bunun yerine, bir şeye verilen emeğin onu geliştirdiği ve daha değerli kıldığıdır. Ve herhangi biri, değerini kendisinin yaratmış olduğu bir şeye sahip olmayı hak eder.”

Nozick, mülkiyet hakkına yol açan bir şeye emeğini karıştırmayı/katma ideasına ilişkin bu soruları yöneltmede ustaca olduğu halde, onları cevapsız bırakarak ilk mülkiyet kazanımının diğerlerinin durumunu kötüleştirmemesi ya da Locke'un meşhur tabiriyle diğerlerine “kâfi miktarda ve iyi derecede” bırakılması gerektiği ilkesinde cisimleşen “proviso”yu tartışmaya geçer. İnsanlar, kendi kendinin sahibi olma öncülünden hareketle sahipsiz kaynaklara sahip oldukları emeği karıştırdığında, kendi emeklerinin ürününün ve dolayısıyla daha önce sahipsiz olan kaynakların sahibi haline gelir. Locke'un özel mülkiyeti meşrulaştırışının bir bileşkesi de, Locke'cu proviso (Lockean proviso) olarak göndermede bulunulan koşulun karşılanmasına dayanır: Birey, diğerlerine “kâfi miktarda ve iyi derecede” bırakılmış bir pay varsa, mülkiyet iddiasında bulunabilir (Holcombe, 2005: 4).

Nozick'in yukarıdaki soruları cevapsız bırakarak proviso (koşul) konusuna geçişinin nedeni oldukça açıktır. A'nın emeğini X'e karıştırmamasından/katmasından A'nın X'e sahip oluşuna geçiş sorunsalı hakkındaki güçlükler irdelendiğinde, herhangi birinin bu geçişe nasıl karşı çıkacağı sorunsalına odaklanması gerektiğinin ileri sürülmesi makul görünmektedir. Ve Nozick'e göre, karşı çıkışın tek gerekçesi, A'nın X'e sahip olduğu zaman diğerlerinin durumunu kötüleştirmesidir. Nozick, bu durumu “bir kum tanesi (a

grain of sand)” örneklemini somutunda haklılaştırmaya çalışır. “Coney Adası’ndan bir kum tanesini mülk edindiğimde” –kendi emeğimi ona karıştırsam ya da katışım meselesini bir yana bırakırsak- mülk edinışıme yapılacak tek gerçek itiraz, bu eylemin benim dışındakilerin durumunu ya da koşullarını kötüleştirip kötüleştirmedeği biçiminde olacaktır.

“Ancak diğerlerine... kalan bir sürü kum tanesi vardır. Veya kum taneleri değilse de, diğer şeyler. Alternatif olarak mülk edindiğim kum tanesi ile yaptığım şeyler, diğerlerinin o taneyi kullanmaları özgürlüğü kaybını karşı dengeleyerek, onların durumunu geliştirir. Can alıcı nokta, sahihsiz bir nesnenin mülk ediniminin diğerlerinin durumunu kötüleştirip kötüleştirmedeğidir” (Nozick, 1974: 175).

Daha açık bir deyişle, mutlak mülkiyet ideası, geliştirilebilir bir nesne stokunun sınırlı olduğu bir durumda, o nesneyi geliştirmeyi, onun tüm mülkiyetini vermek biçiminde görmek değildir. Bu makul olmayacaktır. Neden? “Çünkü bir nesnenin bir kişinin mülkiyeti altına girmesi, diğer herkesin durumunu değiştirir. Onlar, önceleri o objeyi kullanmada serbest iken, şimdi artık değiller... Başkalarının durumundaki bu değişim, onların durumunu kötüleştirmemelidir” (Nozick, 1974: 175). Böylelikle odak noktası, emeğin gizemli bir süreçle mülkiyet hakkını yaratıp yaratmadığına ilişkin metafizik sorunsaldan, bu mülk ediniminin diğerlerinin durumunu kötüleştirip kötüleştirmedeği sorunsalına kayar. Eğer kötüleştirmiyorsa, birinin mülkiyet hakkı iddiasına yapılacak hiçbir karşı çıkış olamaz.

“Diğerleri için bırakılmış kâfi miktarda ve iyi derecede’ biçimindeki Lockeçu koşul, diğerlerinin durumunun kötüleşmemesini temin etmek demektir... Ama... edinmesi için kendisine bırakılmış kâfi miktarda ve iyi derecede mülkü olmayan Z birinci şahsını göz önünde bulundurun. Mülk edinen son şahıs Y, Z’yi bir nesneyi kullanmaya ilişkin önceki özgürlükten yoksun bıraktı ve böylelikle Z’nin durumunu kötüleştirdi. Böylece Lockeçu proviso altında Y’nin mülk edinimine izin verilmez. Bu nedenle mülk edinen bir önceki son şahıs olan X, Y’yi kötü bir durumda bıraktı; çünkü X’in fiili, izin verilebilir bir mülk edinimini sonlandırdı. Bundan ötürü X’in mülk edinimi izin verilebilir değildi. Mülk edinen sondan üçüncü şahıs, W, izin verilebilir mülk edinimini bitirdi ve X’in durumunu kötüleştirdiği için mülk edinimi izin verilebilir değildi. Bu, daimi mülkiyet hakkı edinen A birinci şahsına kadar geriye gider” (Nozick: 1974: 175–176).

Bu durumda soru, dışsal dünyada edinmek için bırakılmış sahihsiz kaynakların yok denecek kadar az olduğu anda, özel mülkiyet hakları sisteminin diğerlerinin durumunu kötüleştirip kötüleştirmedeği bir formata dönüşür. Nozick’e göre, mülkiyet kazanımının diğerlerinin durumunu kötüleştirmemesini gerektirdiği ilkesiyle örülü “Lockeçu koşul” iki şekilde anlaşılmalıdır: Birincisi, mülkiyet edinışimin bir sonucu olarak diğerlerinin,

aynı türden mülkiyeti ve aynı türden kaynakları artık edinememesi; ikincisi ise artık mülk edinemez olmalarına rağmen diğerlerinin hala kaynaklara ulaşip onları kullanabilmeleri demektir. Yani diğerlerinin durumu, mülk edinemiyorlarsa veya bu kaynaklar ile gereksinmelerini tatmin edemiyorlarsa, kötüleşir miydi?

Nozick'in önerdiği, ikinci yorumdur; yani diğerleri artık mülk edinemez oldukları halde, hala kaynaklara ulaşip onları kullanabilirler: "Daha zayıf olan koşul karşılanırsa, hiç kimse meşru olarak şikâyet edemez." Özel mülkiyet hakları sistemi, diğerlerinin mülk edinme hakkının artık olmadığı anlamına geldiği halde, diğerleri hala bu tür bir sahiplikten dışlanmış olmaktan faydalanabilirler; zira özel mülkiyet, mülk edinme olasılığından dışlanmış olanlara bile her tür avantaj getirecek; bu nedenle, zayıf koşula göre durumları kötüleşmeyecektir ve hiçbir temel hak, ihlal edilmemiş olacaktır. Nozick'in bu kavrayışı (1974: 177), özel mülkiyet/sahiplik sisteminin faydalı sonuçları bağıntılıdır. Özel mülkiyet,

"(i)...üretim araçlarını, en etkin (en karlı) bir biçimde kullanabilenlerin ellerine bırakarak sosyal üretimi artırır; (ii) deneyim teşvik edilir; çünkü kaynakları kontrol eden farklı kişilerle, yeni bir fikri olan birinin, denemesi için ikna etmesi gereken bir kişi... yoktur; (iii) özel mülkiyet, özgül risk taşıma tiplerine yol açarak, insanların üstlenmek durumunda olmayı diledikleri örüntü ve risk tipleri konusunda karar vermelerini olanaklı kılar; (iv) özel mülkiyet, bazılarını kaynaklarını gelecekteki pazarlar için şimdiki tüketimden saklamaya yönlendirerek gelecekteki kişileri korur; (v) kendilerini kiralamaları adına herhangi bir kişiyi veya kümeyi ikna etmek zorunda olmayan, popüler olmayan kimselerin istihdamı için alması kaynaklar yaratır vs."

Dolayısıyla Nozick, serbest pazar ve kaynakların özel mülkiyetinin, bir nesneyi artık kullanım özgürlüğü olmayan diğerlerinin durumunu kötüleştirmediği sürece, Lockeçu provisoya ters düşmeyeceği varsayımında ısrar eder. Nozick'in burada Hayek'in özel pazarın "trickle down" etkisi ya da ikiz kurumların -özel mülkiyet ve serbest pazar- işleyişinden herkesin fazla mesai ile mutlak dönemlerde alacağı fayda dolayısıyla, diğer bütün sosyal oluşumlardan daha üstün olduğu tezine ne kadar yakın olduğu açıklık kazanır. Devletin yeniden-dağıtımına karşı olan bu argüman, serbest pazarların savunusunda can alıcıdır. Bu argüman, Locke'un İngiltere'de o günün çalışanın durumunun, Birleşik Devletler'deki bir kabile şefinden daha iyi olduğunu "Second Treatise"'de tartıştığı döneme kadar geriye gider. Doğal olarak, İngiltere'de Birleşik Devletler'deki bir kabilede olduğundan daha fazla eşitsizlik olabilir; ancak mesele, eşitsizlik değil; temel refah düzeyidir. Locke'u izleyen Nozick ile Hayek'in görüşüne

göre, yoksulların durumu, özel mülkiyet/serbest pazarda, herhangi bir alternatifin altında olduğu zamanki durumundan daha iyidir ve Nozick için bu özel mülk edinimi, meşruluğunun bir gereğini karşılar. Bunun dışındaki bir alternatif –devlet yönelimli bir yeniden dağıtım ile sosyal adalet- hakları ve dokunulmazlığı ihlal edecektir (Plant, 1991: 132).

Bununla birlikte, Nozickin bu argümanı, sosyalist sisteme karşıt bir pazar yapısının faydacı meşruluğu için önermediği vurgulanmalıdır. Daha ziyade mülkiyete sahip olmayan ve ilk kazanım eylemleriyle edinim fırsatından dışlananların haklarının ihlal edilmiş olduğundan şikâyetçi olamayacaklarını göstermek için tasarlanmıştır. Bu, Nozick’in gönderide bulunduğu özel mülkiyetin ardışık faydaları hakkındaki kavrayışını izleyen öncülün bir türevidir (Nozick, 1974: 177): “Bu mütalaalar Locke’u kurama, mülkiyetin faydacı jüstifikasyonu için değil, özel mülkiyet ediniminin ‘diğerleri için kâfi miktarda ve iyi derecede’ koşulunun arkasındaki niyeti karşıladığı savını desteklemek için girerler.” Hal böyleyken, diğerlerinin haklarının ihlal edilmiş olduğu savı, ancak içinde buldukları durumun kötüleşmesi şartına bağlı olarak meşru olabilir. Fakat yukarıdaki argüman, açık ya da kapalı olarak diğerlerinin durumunun Locke’u provisonun zayıf varyantlı özel mülkiyet ile serbest pazar düzeneği altında kötüleşmeyeceği ve başka bir alternatif altında iken söz konusu olan durumdan daha iyi olacağını ima eder.

Hoppe ise (2001, 129), Locke’un “two treatises of government”ın özel mülkiyet savunusuna ilişkin 27. bölümü aynen alıntılararak, provisosu reddeder:

“Herhangi bir yanlış anlamının önüne geçmek amacıyla, Locke’un buradaki onayı... henüz alıntılanan pasajdaki birinci ifadenin ya da pasajın sonuçlandığı kötü şöhretli provisonun onayını içermez. Aksine, doğanın ortak sahipliğine ilişkin birinci ifade, gereksiz olduğu kadar asılsız olan teolojik öndeyiler gerektirir. Bir ilk kazanım (original appropriation) akdinden dolayı, doğa tek kelimeyle sahipsiz görülür ve görülmelidir. Ayrıca proviso, açıkçası Locke’un temel düşünceyle tutarsızdır ve terk edilmelidir.”

Holcombe’a göre (2005: 5); Hoppe, Locke’un iddia ettiği gibi, bir doğa durumunda her şeye ortak olarak sahip olunabileceğini ya da her şeyin ortak olarak mülk edinilebilir olduğunu düşünmek için hiçbir nedenin olmadığı konusunda yerinde bir tanı yapar. Gerçekten de Locke, ortak bir sahiplik/mülkiyet vardır demek yerine, eşya (şeyler), “bütün insanlara ortak”tır der -ki bu zorunlu olarak mülkiyet (ownership) demek

değildir. Peki, ne demektir? Bu daha ziyade, doğa durumundaki kaynakların herkes için bulunabilir olduğu anlamına gelir:

“Örneğin bir ormanda yürüyen ve bir ağaçtan yemek için meyve toplayan bir bireyi tahayyül edin. Meyve orada bütün insanlara ortak olarak bulunabilir. Meyve toplama fiilinin ağacın... mülkiyetini almaya eşdeğer olduğunu düşünmek için hiçbir neden söz konusu değildir. Gerçekte, ağaca hiçbir emek ilave edilmedi; sadece orada zaten olan meyveyi edinme vardı ve meyve tüketildi. Meyve, onu toplayan kişinin mülkiyeti oldu; ancak meyvenin toplandığı ağaç değil. Eğer meyveyi toplayan kişi, sadece başka bir yere gitmek için yürüseydi ve ağacın yanından tekrar geçmeyi beklemeseydi, kişinin sahipsiz meyveyi yeme hakkına sahip olduğunu; ancak ondan meyve topladığı için ağacın sahibi haline gelmediğini düşünmek daha da makul olurdu. Oradan geçecek bir sonraki kişinin, aynı ağaçtan meyve toplama hakkı vardır. Ve bir sonraki kişinin hakları, insanların daha evvel ağaçtan meyve toplamış olmasından etkilenmemiştir.

“Lockeçu proviso... diğerlerinin durumunun kötüleşmemesini temin etmek anlamına gelir” (Nozick, 1974: 175–176). Fakat neye kıyasla? Yani, Lockeçu provisionun zayıf varyantına bağlı bir düzenek altında bulunan bireylerin sahiplenme eylemleri sürecinin sonundaki durumlarının, Nozickçi konsepsiyona bağdaşık olarak kötüleşmediği nasıl kavranabilir? Diğerini/diğerlerini kötü durumda bırakmak ya da onların içinde bulunduğu pozisyonu kötüleştirmek tam olarak ne demektir? Hangi açıdan, neye oranla zor durumda bırakmak? Bu soruları yanıtlama biçimi, hangi mülk edinme biçimlerinin Lockeçu koşulu aştığını gösterecektir. Nozick şu yanıtı verir: İkisi de başlangıçta ortak kullanıma açık bir arazi üzerinde yaşayan Amy ve Ben’, düşünün. Amy o kadar çok toprağı mülk edinmiştir ki Ben geri kalan üzerinde yaşamını sürdürmez bir durumdadır. Yani görünüş itibariyle Ben zor durumdadır. Ancak Amy Ben’e, kendi topraklarında çalışması karşılığında onun kendi topraklarında yaptığı üretimden elde ettiği kazancı aşan bir ücret önerir. Böylelikle işbölümünün üretimi artırması, Amy’nin kaynakları da başlangıçtaki üretimi aşar. Amy’nin payındaki artış, Ben’in payında meydana gelen artıştan daha fazladır. Ben’in bunu kabullenmesi gerekir; çünkü eskiden sürdürdüğü hayatı sürmesine yetecek kadar toprak kalmamıştır. Ben’in Amy’nin edindiği topraklara girmesi gerekir. Amy, bu girişin hangi koşullara bağlı olacağını tayin edecek konumdadır. Böylece Ben’in payına işbölümünden elde edilen karın yarısından azı düşer. Amy’nin mülk edinme fiili, Nozickçi koşu karşılar. Çünkü mülk edinme sonrası oluşna durum, Ben için de Amy için de maddi kaynakları bakımından toprakların ortak kullanıma açık olduğu zaman nispetle daha iyidir. Esas olarak daha kötü olmadığı sürece, Ben için daha iyi olması gerekmez (Kymlicka, 1990: 111).

Bu tür bir mülk ediniminin meşruluğu nasıl anlaşılacaktır? Nozick (1974: 177), kıyas için doğru “hareket-noktası”nı belirleme sorusu”na büsbütün tatmin edici bir cevap veremediğini kabullenir.

“Kıyas için bir hareket noktasını belirleme sorunu, burada verebildiğimizden daha tafsilatlı sorgulamalara gereksinim duyar. Mülk edinme teorileri ile hareket-noktasının yeri ile ilgili teorileri farklılaştırmada ne kadar bol yer olduğunu görmek amacıyla ilk kazanımın genel ekonomik önemi hakkında bir tahmine sahip olmak arzu edilebilir olacaktı. Belki de bu önem, (insan eylemleri yerine) transfer edilmemiş ham maddeler ile verili kaynaklara dayalı gelirin, esas olarak toprağın işlenmemiş değerini temsil eden kira ile ilgili gelir ve orijinal yerindeki (in situ) ham madde fiyatına dayalı bütün gelirin yüzdeliği ve geçmişteki bu tür bir geliri temsil eden şimdiki zenginliğin yüzdeliği ile ölçülebilirdi.”

Argümanın bu gediğine rağmen, “mülk edinimine ve daimi mülkiyete izin veren bir sistem sosyal üretimi” o kadar çok “artırır” ve “istihdam kaynaklarını” o kadar çok tedarik eder ki “Lockeçu” koşul “(nerede) hiçbir zaman yürürlüğe girmeyecektir.” (1977: 179–180).

“Kazanım adalet ilkesinde bu koşulu içeren bir kuram, daha karmaşık bir transfer adalet ilkesini de içermelidir. Koşulun mülk edinimine ilişkin bazı refleksiyonları, sonraki eylemleri kısıtlar. Muayyen bir cevherin bütününi mülk edinişim Lockeçu provisoyu ihlal ediyorsa, o zaman birazını edinip Lockeçu koşulu ihlal etmeksizin onu edinen diğerlerinden geri kalanının tamamını alıp satmamı da ihlal ediyor demektir. Koşul birini, dünyadaki bütün içilebilir suyu mülk edinişinden yoksun bırakıyorsa, hepsini satın almasını da yasaklıyordur... Bu koşul (hemen hemen) hiçbir zaman yürürlüğe girmeyecektir; biri diğerlerinin istediği nadir bir cevheri ne kadar çok edinirse, geri kalanın fiyatı da o kadar yükselecek ve hepsini edinmek onun için o kadar zor hale gelecektir... İlk kazanım artı sonraki tüm transfer ve eylemlerin bileşimidir ki Lockeçu proviso’yu ihlal eder.”

Bu, Lockeçu provisionun amaç-durum ilkesi olmadığını; diğerlerine tesir eden edinime ilişkin özgül bir yöntem odaklanır. Bu tarihsel kuramı ihlal eden, diğerlerinin durumunu kötüleştirmiş varsayılr. Bu bağlamda, Lockeçu koşul, birinin sahip olduğu bir nesneyi bireysel ya da kolektif olarak diğerlerinin durumunu kötüleştirmek amacıyla tasarrufuna bir kısıt getirir. Birinin bir nesneye sahip oluşu, Lockeçu koşula uymaz ise, o kimseye elindeki ile ne yapabileceğine katı kısıtlar getirilir.

“Ayrıca bir kimse, çöldeki tek su kuyusunu edinemez ve istediği fiyatı koyamaz. Eğer bir su kuyusu varsa ve kendisine ait olanı hariç çöldeki su kuyularında bulunan suyun tamamının kuruduğu talihsizce bir durum meydana gelirse, istediği fiyatı koyamaz. Bu talihsiz bir durum, elbette ki onu hatası değildir, Lockeçu koşulu devreye sokar ve onun mülkiyet haklarını kısıtlar. Benzer şekilde, birinin bir bölgede bulunan tek adadaki mülkiyet hakkı, ona adanın açıklarında batan bir gemiden kurtulan bir kazazedeye adayı terk etmesini emretmesine izin vermez; çünkü bu, Lockeçu koşulu ihlal edecektir” (Nozick, 1974: 180).

Bir özel mülkiyetli toplumun üretkenliğiyle karşılaştırıldığında, kıyas için “hareket-noktası”, o kadar aşağıdadır ki “Lockeçu koşul”un ihlal edilip edilmediği sorunu, sadece felaket ya da çöl-ada durumunda zuhur eder. Hareket-noktası neden bu kadar düşüktür? Çok açık bir biçimde söylemese de, herkesin her şeyi kullanmakta serbest olduğu mülkiyetin olmadığı bir durumu kıyas için çıkış noktası olarak ele alır gibi görünür. Cohen (1985: 101), Nozick’in diğer olası alternatifleri bir kenara bırakarak sadece ortak mülkiyeti (common ownership) hareket-noktası olarak seçiminin keyfi olduğunu ileri sürerek, Nozickçi ortak mülkiyet çıkış noktasını sarsan bir kritizme tabi tutar. Bu nedenle, Nozick’in “bir pazar sisteminin serbest işlemlerinin fiili olarak Lockeçu koşulu karşılamayacağı ileri sürebilmesi şaşırtıcı değildir. Serbest pazar, (örneğin) engellilere hiçbir şey sağlamasa bile, onların durumunu kötüleştirmez. Hiçbir şeye sahip olmasalar bile, sahip olduklarından fazlasını haklı bir biçimde iddia edemezler (Nozick, 1974: 181).

Böyle netameli bir kuramın pek çok kişiye kabul edilemez bulunmuş olması şaşırtıcı değildir. Burada Nozick’in Hakediş adalet teorsinin eleştirisine bir giriş olarak, yalnızca iki noktaya değinilecektir. Birincisi, Nozick’in vardığı sonuç, onun öncülünden çıkmaz. Hatırlatılmalıdır ki onun temel öncülü, bir kişinin kendi seçiminin “kapsamlı planı”na göre biçimlenmiş bir hayat olarak tanımlanan “anamlı hayat” değeridir. Ancak yeniden-dağıtıcı şemanın bir parçası olarak, yoksula yardım etmek üzere vergilendirilmiş varsıl birinin bundan dolayı anlamlı bir hayatı yaşamaktan alıkonulacağını savlamak saçmadır. Bilakis, pek çok “anamlı hayat”ın bu şekilde olanaklı kılınacağı tartışmalıdır. Anamlı hayat olarak nitelendirilen değer, hiçbir bireysel yaşamın en önemsiz derecede olsa bile hangi amaçla olursa olsun onu zorlamak suretiyle daha az anlamlı yapılmaması gerektiği -nerdeyse bireysel hayatın bir anının bile ne pahasına olursa olsun, kendisi için anlamsız yapılmayacağı- ilkesini kapsar gibi görünen Nozick’in yan-sınırlamalar ahlakını haklı çıkarmaz (Lesnoff, 1999: 264).

Ancak -ikinci olarak- Nozick’in Hakediş adalet kuramının uygulamaya konulacağını asla amaçlamadığını düşünmek için bir neden vardır. Böyle yapmak, fiili olarak muhtemelen olanaksızdır. Hakediş teorisine göre, şimdiki edinçlerin dağılımı, ancak ve ancak insanlık tarihinin başlangıcından şimdiye kadarki meşru kazanım ve transferler

silsilesinin bir sonucu ise, adildir. Bunun bize anlattığı, her ülkedeki mevcut dağılımın umutsuzca adaletli olmadığı hikâyesidir. Dağılım, tarihin tanıklık edegeldiği şiddetli eylemlerden kitlesel olarak etkilenmiştir. Peki, ne yapmalıyız? Kuramsal olarak, Nozick’in adaletsizliğin “düzeltim ilkesi”ne başvurmalıyız; yani, eğer haksız mülk edinme eylemleri meydana gelmemişse, şimdiki dağılımı meydana getirmeliyiz. Ama bu bilinebilir ve olanaklı değildir (Lesnoff, 1999: 264). Gerçekten de Nozick (1974: 231), şimdiki dışsal dünyanın bu sorunları hakkında hükme varmak için gerekli olan tarihsel bilgiden yoksun olduğumuz için, Rawls’un “farklılık ilkesi” gibi bir denemenin geçmişteki olası adaletsizlikler zincirlemesinin sonuçlarını yeniden tanımlama noktasında bir tür thumb kuralı olarak kabul etmek için meşru olabileceğini tartışacak kadar ileriye gider. Bu esasa dayalı bir kapsamlı devlet, geçmiş adaletsizlikleri düzeltmede en azından kısa vadeli olarak haklılaştırılabilir; ama bu kök ve dal düzeltimi, her kuşak için yeniden olmamalıdır; çünkü bu, sürekli olarak mülkiyet haklarına müdahale eden daha kapsamlı bir devleti gerektirecektir. “Proviso” denemesinin son paragrafı, aşağıdaki şaşırtıcı tümcelerle son bulur.

“...Burada sunulan çözümlene ve teori, transfer ödemelerinin herhangi bir özgül şemasını takbih etmek için kullanılamaz, adaletsizliğin düzeltimi üzerine olan hiçbir düşüncenin onu meşrulaştırmak için uygulanabileceği açıklık kazanmadıkça. Sosyalizmi günahlarımızın bir cezası olarak öne sürmek, her ne kadar çok ileri gitmek demek olsa da, geçmiş adaletsizlikler kısa vadede onları düzeltmek amacıyla daha kapsamlı bir devleti elzem kılacak kadar fazla olabilir.”

2.4. Hakediş Adalet Teorisininin Eleştirisi

Lawrence Davis’in de belirttiği gibi (1976: 836); Robert Nozick’in “Anarchy, State and Utopia”sı, bir moral devletin –hacim, fonksiyon ve muhtemel kökeninin- arayışdır”. Bu arayış sırasında; hayvan haklarının, ütopyanın, Wilt Chamberlain’in haklarının, “malların adil bir dağılımını” oluşturanın ne olduğunu içinde taşıyan bir dizi konuyu argümantatif bir yöntemle ele alır. “Malların adil bir dağılımını” sorunsalını ele alırken, bir an yapıtının en önemli bölümüne dönüşüveren bir adalet kuramını taslaklandırır. Bu nedenle, Nozick’in “Hakediş” dediği adalet teorisi, mülkiyet-hakları temellidir.

Nozick’e göre, bireylerin değişik şeyler üzerinde tam mülkiyet –ya da tam sahiplik-hakları vardır ya da bu hakları kazanabilirler. Bir şeyin üzerindeki “tam mülkiyet hakkı” kabataslak, (i) bir şeyi kullanma ve onu kontrol etme hakkı; (ii) birinin bir şeydeki hakkını ihlal etmiş olanlardan tazminat alma hakkı; (iii) birinin bir şeydeki hakkını ihlal

etmek üzere olanları durdurmak için güç/zor kullanma, bu tür hakları daha evvel ihlal etmiş olanlardan tazminat alma ve belki de böyle mütecavizleri cezalandırma hakkı (iv) ve bu hakları başkalarına transfer etme hakkından oluşur. (Vallentyne, 2006: 91).

Nozick'in mülkiyet hakları-temelli adalet teorisi, bir nesnenin mülk edinişi eylemini üreten bir sürecin kurallar setini üretir. Eğer bir dağıtım/dağılım, bu adalet kuralları setine uygun olarak gerçekleşirse, adildir. Kişilerin şimdiki edinçleri ilk kazanım sırasında adil edinilmişse, sadece transfer ilkesi sonraki dağıtımların adil olup olmadığını belirler. Bunun için, kuramının dayandırdığı sezgisel bir tez olan meşhur "Wilt Chamberlain" argümanını işler. Ancak dışsal dünya üzerinde de bir sahiplik doğuran "kendi kendini sahibi olma" argümanı, kuramının temel felsefi tezi haline gelir. Hakediş adalet kuramının üç ilkesi, üç soruya cevap verir.

- (i) Başlangıçta kimsenin sahiplenmediği nesnelere nasıl edinilebilir: Kişilerin başlangıçta adil bir şekilde edinilmiş edinç ya da mülklerde hakkı vardır.
- (ii) Mülkiyet, bir kimseden diğerine nasıl transfer edilebilir: Diğerlerinin başlangıçta adil bir yöntemle kazandıkları edinçlerin serbestçe (sözleşme, vasiyet, hediye veya hibe yoluyla) aktarımı, adildir.
- (iii) (i) ve (ii)'nin ihlallerinden doğan adaletsizliklerin düzeltimi için ne yapılmalıdır: İlk kazanım ve transfer ilkelerinin ihlallerini, edinçlerin haklı maliklerine geri verilmesi ya da örneğin Rawls'un "farklılık ilkesi" gibi bir mevcut zaman dilimi ilkesi bir ilkenin bir defaya mahsus olmak üzere yeniden dağıtımıyla düzeltir.

Nozick, hakediş kuramının yukarıda verilen ilkelerini ayrıntılandırmaz. Daha doğrusu, "burada bu işe kalkışmayacağım" (Nozick, 1974: 153) der. Böylelikle, bu adalet şemasının ilkeleri, içersiksiz kalır (Fried, 2003: 41). Bununla birlikte, başkalarının daha önce edinilmeyen nesnelere üzerinde özel mülkiyet haklarını edinme yetkisini veren ilk kazanım ilkesi için, Locke'un mülk edinim kuramını yorumlamaya çalışmak suretiyle fazla çalışılmamış Hakediş adalet kuramına bir nebze karmaşıklık eklemeyi amaçlar. Buna göre, "Hakediş" in ilk kazanım ilkesinin Lockeçu versiyonu, (i) birinin bir şeye "emeğini katması" (ii) ve daha önce sahipsiz olanı, ondan başkalarına "kâfi derecede ve iyi miktarda" bırakmak -bu edinimin onların durumunu kötüleştirmemesi- koşuluyla

sahiplenmesini içerir. Nozick, “emek katma/karıştırma” argümanının içeriğini ve anlamını bulanık bulur (1974: 174): “Eğer bir özel astronot Mars’taki bir alanı temizlerse... bütün gezegene mi, bütün ıssız (uninhabited) evrene mi yoksa sadece özgül bir parsel mi emeğini karıştırmıştır?”

Nozick, bu sorunsalı asla çözmez. Nozick’in Locke’un “bir şeye emeğini katma” argümanını eleştirmek için yönelttiği sorularla bunu savunup savunmadığı da açık değildir. Acaba Nozick’in –Locke’un bu argümanını kıyasıya eleştirisine rağmen- yine de “emeğin” ya da “emek katma/karıştırma”nın hakedişi yarattığına inandığı varsayılabilir mi? Ya da Nozick, cevapsız bıraktığı bu boşluğu, “emek katma” metaforunun “diğerleri için kâfi miktarda ve iyi derecede” argümanı ile ikame edilmesi durumunda önemli bir kaybın olmayacağı eğilimiyle mi kapatmaya çalışmıştır? Hipotezlerden ikincisine, “Lockeçu proviso” der: Doğal kaynaklar, örneğin toprak, onu özel mülk edinen ilk kişi tarafından meşru bir biçimde edinilir. Diğerleri için “kâfi miktarda ve iyi derecede” bırakmak koşuluyla.

Nozick (1974, 176), özel mülkiyet eylemiyle başkalarının durumunun kötüleşmemesini temin etmek anlamındaki Locke’un mülkiyet kuramına getirilen bu ikinci yorumu problematik bulur. Diyelim ki, ortada bir parsel toprak vardır. A, bu topraktan istediği kadar özel mülk edinir; haliyle, diğerleri için “kafi miktarda ve iyi derecede” toprak bırakmak şartıyla. Diyelim ki, A toprağın yarısını aldı. Şimdi geriye kalanlardan her biri, kendinden sonra gelen diğerleri için “kâfi derecede ve iyi miktarda” bırakmak şartıyla özel mülk edinme fiiline girişebilir. O halde, B; kendisine A tarafından bırakılan toprağın yarısını, C; B tarafından bırakılan toprağının yarısının yarısını ve alfbedeki her bir ardıl harf, selefinin kendisine bıraktığının yarısını alabilecektir. Fakat nihai olarak, Z için kafi derecede ve iyi miktarda toprağın kalmayacağını öngörmek güç değildir. Z; X’in kendisine “kâfi miktarda ve iyi derecede” toprak bırakmadığından şikayet edebilir. O halde, X’in özel mülk edinimi meşru değildir (Nozick, 1974: 176).

Nozick’in yaptığı, Hakediş kuramının bu en karmaşık koşulunu yeniden tefsir etmektir. İlk kazanım, sözkonusu kaynağı kullanan herhangi birinin durumunu daha da kötüleştirmez ise, adildir. “Lockeçu proviso”, edinimden sonra diğerlerinin durumunun kötüleşmemesini gerektirir; ama bu, mantıksal olarak başkalarının edinme fırsatlarının kötüleşmeyeceği anlamına gelmez. Peki, ne anlama gelir? Onların durumları, diğer

konularda kötülemez demektir. Nozick'in bu yorumu, düşük bir hareket noktasını ortaya koyar ve bireylerin sahipsiz nesnelere üzerinde tam mülkiyet hakları edinmesini göreceli olarak kolaylaştırır. Şimdi Nozick'in Hakediş adalet kuramı, yalnızca ve yalnızca liberteryen hakların ihlal edilmemesi koşuluyla, bir eylemin adil olduğu sonucuna varan, liberteryen bir teoridir. Bu liberteryen haklar dört sıra halinde kategorize edilebilir (Vallentyne, 2006: 91):

- (i) Başlangıçta tam bir kendi-kendinin sahibi olma hakkı: Her bir özerk bireyin başlangıç itibarıyla kendi kendinin üzerinde tam sahiplik hakkı vardır.
- (ii) Başlangıçta dışsal dünyanın ortak kullanım hakkı: Birinin, kendi kendinin sahibi olma hakkını ihlal etmediği sürece, sahipsiz nesnelere kullanım hakkı.
- (iii) İlk (başlangıçta) kazanım hakları: Sahipsiz nesnelere, ondan diğerlerine "kâfi miktarda ve iyi derecede" bırakmak koşuluyla, tam mülkiyet haklarını edinme hakkı.
- (iv) Transfer ile kazanım hakları: Başkasınca yapılan gönüllü bir transfer ile bir nesne üzerinde herhangi bir mülkiyet hakkı kazanma hakkı.

Nozick'in minimal devlet kuramına olduğu gibi, yukarıda çerçeve bir değerlendirmesi verilen "Hakediş" adalet teorisine de güçlü eleştiriler yöneltilmiştir; ama Nozickçi adalet odaklı eleştiriler, çağdaş politika felsefesi yazınında soldan sağa doğru çizilecek bir düşünce doğrusunun hemen hemen bütün noktalarından gelir. Belki Nozick'in minimal devlet modelini inşa etmek için doğrudan doğruya hedef seçtiği anarşist hipotezi çürütme stratejisine yöneltilen bütün kritiklerin paylaştıkları karşı-argümanların kategorileştirme uğraşımı nispeten daha kolay ya da sonuç alıcı olmuştur. Nitekim Nozick'in "minimal" devletinin "maximal" devlete (Rothbard, 1977: 57) dönüştüğüne ileri süren kritiklerin aynışetikleri anarko-kapitalist ya da bireyci anarşist bir duruş veya sınıflandırma vardı. Ama Nozick'in Kısım II'de işlediği adalet kuramına odaklanan eleştiriler, liberteyenizmden analitik-marksizme, komüniteryenizmden feminizme uzanan birbiriyle ilişkisiz pek çok yaklaşımdan gelmiştir. Buna, Nozick'in ortaya attığı kuramın tümel konsepsiyonuna değil de, kuramında işlediği bir öncül ya da argümana odaklanan tekil kritikler eklenince, sadece Nozick'e dönük eleştirilerin kategorileştirme ameliyesinin kendi içinde hacimli bir araştırma sorunsalı olduğu açıklıkla söylenebilir.

Bu sınıflandırma güçlüğe rağmen, burada Nozick'in adalet kuramına dönük üç güçlü eleştiriye yer verildi. Bunlardan ilki, bir düşünce okulu olmaktan çok, deontolojik-Kantçı liberalizmi tutarsızlıkla suçlayarak liberalizmi bir toplumsal matris içinde gören (Haşlak, 2002: 111), yani, etik liberal geleneğe dönüş yapıp ıraksak bir metodolojik duruş benimseyen komüniteryenizmin (Bellamy, 1992: 218) önemli bir entellektüelinden gelir (Nagel, 1975: 136–149). İkinci eleştiri, Marksizmin normatif tezler geliştiren kolunun-analitik-marksizmin- bir entelektüelinden gelir. Gerald Cohen (1985: 89–105); Nozick'in diğer alternatif olasılıkları görmezlikten gelerek ortak mülkiyeti “hareket noktası” olarak seçişini keyfi olduğu gerekçesiyle eleştirmiştir. Üçüncü ve son eleştiri ise, Nozickçi minimal devlet modelinin temel argümanlarından yola çıkarak, hem Nozick'in hem de “bireyci anarşist”in ortak olarak savunduğu bazı ilkelerin bizatihi Nozick tarafından ihlal edildiğini savlayan F. Young'ın (1980: 43-49) “bireyci anarşist” eleştirisidir.

2.4.1. Komüniteryen Eleştiri: Thomas Nagel (1975:136–149)

Thomas Nagel'in (1975: 136–149), “Anarchy, State and Utopia”yı bir kitap incelemesi olarak ele aldığı bir makalesindeki eleştirileri sistematik olarak altı başlık altında incelenebilir.

- (i) Küçük-ölçekli örneklerden evrensel ilkeleri tartışmak risklidir.

Nozick; ilkin, bireylerden bir kaçını geniş-ölçekli toplumdan yalıtılmış bir zamanda alıp onların ne yapabileceklerini sormak suretiyle, hükümetlerin ne yapabileceklerini ve ne yapması gerektiğini belirlemenin; daha sonra da, sonuç ilkelerini milyonlarca insanı, karmaşık politik ve ekonomik kurumlar ve binlerce yıllık tarihi içerleyecek biçimde bütün olabilir koşullara uygulamanın olanaklı olduğunu varsayar. Daha da şaşırtıcı olan husus, Nozick'in -hangi durum ve koşullar altında olursa olsun- uygulandıkları zaman kendi kümülatif (birikmiş) sonuçları itibariyle değişmeyen evrensel ilkeler olarak onaylamaya istekli olduğu bir “doğa durumu”ndaki bireylerin ahlaki/moral gereksinmelerine ilişkin kurumları, kendi kendine keşfetmesidir. Bir kimsenin, ölçeğin karmaşık sonuçlarını yaratabilen eylem ve süreç tekrarlarında uygulanmaları durumunda nasıl bir şey olabileceğini dikkate almaksızın, insan davranışının evrensel ilkeleri hakkında muhkem ahlak görüşlerine ciddi bir şekilde nasıl varabildiğini anlamak güçtür.

- (ii) Nozick'in kurumları ne olursa olsun yanlıştır; çünkü bu kurumlar, "prima facie (ilk görüşte)" olan bazı hakları mutlak olarak görür.

Nozick'in kendi kendine keşfettiği sezgi, herkesin cebirden (coercion) azade olma mutlak hakkına ve başkalarının aynı nitelikteki haklarını ihlal etmedikçe -mülkiyet edinimi, sözgelimi bir çöl toplumunda eskiden kamuya açık olan bir su hizmetinde onu tek isim yapmadıkça- mülkiyetini edinme ve onu elden çıkarma mutlak hakkına sahip olduğudur. Nozick'in sezgisi, her bir kişinin kendi istidat ve melekeleri üzerinde ve ister kendi imkânlarıyla, ister başkalarının yardımıyla, isterse şans diyelim, elde ettiği veya satın aldığı her ne ise, onda hakkı olduğu biçimindedir. O kimse, onu elde etmeyi veya onunla istediği bir şey yapmayı hak etmiştir. Bundan ötürü, verdiği kişi de, kim olursa olsun, aynı şekilde onu hakeder. Ayrıca bir kimse, bu sürecin belirsiz tekerrürünün bir sonucu olarak, pek çok kuşağı aşmış olsa dahi en sonunda vardığı şey ne olursa olsun, onu hak eder.

Nozick'in ahlaki kurumları, küçük bir yelpazede bile yanlış gibi görünür. Keşfettiği haklardan herhangi bir tanesinin sırf "iyilik" yapmak veya kötülüğü önlemek için geçersiz kılınabileceğini inkâr eder. Çok istenir bir sonucu desteklemek amacıyla masum bir kişiyi öldürmek veya sakatlamak izinverilebilirolmasa da, korunmuş hakların bütünü, aynı önem derecesine sahip değildir. Masum bir insanın mülkiyetini almanın, ciddi bir şer defetmek için izinverilebilir bir araç olmadığını iddia etmek, o insanı öldürmenin izinverilebilir olduğunu iddia etmekten daha az makuldür. Bu haklar, önem dereceleri itibariye değişkenlik gösterir. Bazıları, "doğa durumu"nda bile olsa mutlak değildir. Haklar, zaman harcanmaya değer amaçların takibini sınırlar; fakat eğer amaçlar yeterince önemliyse, bazen geçersiz de kılınabilirler.

- (iii) Nozick, bir kişiye fayda sağlamanın, asla bir diğer kişiye mal olamayacağı biçimindeki tezinde yanlıştır.

Faydacılık (utilitarianism) determinantları çerçevesinde bir çıkarsamada bulunmak gerekirse, bütün ihtiyaç duyulan, 10 insandan her birinin fayda görmesinin, bir kişinin fayda görmesinden daha iyi olduğu; 10 insanın zarar görmesinin bir kişinin benzer şekilde zarar görmesinden daha kötü olduğu; bir kişinin çok fayda görmesinin bir başkasının az fayda görmesinden daha iyi olduğu inancıdır, ki bir çok kişi tarafından paylaşılmaktadır. Böyle alternatifler arasında yapılacak bir tercih, herhangi bir hak veya

hakedişin ihlal edilmesini değil; ama sadece sınırlı zaman ve kaynakların tahsisatını içeriyorsa, o halde bu karşılaştırmaları bir alternatifi yekdiğerine tercih etmenin mükemmel nedenleri olarak hesaba katarız. Şayet ya 10 insana ya da bir kişiye yardım edebiliyorsak, o halde diyebiliriz ki, 10 insanın kurtarılması birinin zararından daha önemlidir. O bir kişinin, özverisinden dengeyi bozucu bir çıkar sağlamadığı ve sahip olduğu tek şeyin yaşamı olduğu gerçekliğine rağmen, daha önemlidir. Öyleyse, hakların ihlal edilmesinin sorun olmadığı yerde eylemin olabilir sonuçlarını kıyaslamak için, açıktır ki bireylerin farklılığı veya ayrı yapı ve nitelikleri, kişilere karşı fayda ve zararları dengelemeyi önlemez. Herhangi bir kişi, istenilir bir sonucu başarmanın bir aracı olarak özveriye zorlanırken şayet özgül sınırlamalara girilirse, onların kaynağının başka yerde olması lazımdır. Bu tür sınırlamalar, farklı insan popülasyonlarını kapsayan koşul ve hallerin izafi istenebilirliği hakkında hemen hemen hiç bir şeyin söylenemediği bir sonucu da olan bir ilkedden türememelidir.

(iv) Nozick, hakların temeli hakkında yanlıştır.

Nozick'in savunduğu çeşitli kategorilerdeki genel hakların kaynağı, bireysel "hayatın anlamı" ve birinin kendi hayat ve hayatının genel konsepsiyonunu biçimlendirmesinin değeri üzerinde yoğunlaşmak suretiyle keşfedilemez. Nozick'in varsayımları belirsiz olduğu için, hepsi de, "odak noktası"nın yanlışığından muzdariptir; çünkü bu odak noktaları, sadece ve sadece kişilerin özellikleri üzerinde durur. Bu özellikler, kişilerin başına gelen bazı şeyleri zararlı yaparken, bizat kendilerinin bazı şeyleri yapmak fırsatına sahip olmalarına yarar. Yine de, Nozick'i ilgilendiren haklara benzer şeyler, senin başına gelmeyen bazı şeylere ilişkin haklar veya bazı fırsatlarla tedarik edilen haklar değildir. Daha ziyade, belli etkinliklerde müdahale edilemeyen haklardır. Onlar, bütün dünyaya karşı değil; yalnızca onları kasten ihlal etmeyi tasavvur eden birine karşı ileri sürülen hak iddialarına yol açar. Yalnızca hak sahibinin asli doğası ile onun hayatı yerine, hak-sahibi ile eylemde bulunan (aktör) arasındaki ilişki, hakkın analizi ile onun dayandığı temelin açıklamasına girişmek zorundadır.

Bir hak(lar) kuramı, ahlakiliğın yüce ilkesine göre, iradenin engellenmemiş pratiğini değerlendirme konusunda Nozick'i izlemezse bile, bu yapısal karakteristiği açıklamalıdır. Saldırıya uğramama hakkınızın, herkesin sizi saldırıya uğramadığınızı temin etmeyi gerektiren şeyi yapma hakkı olmadığı hususu, birincil derecede önem arz

eder. O, sadece saldırıya uğramama hakkıdır ve diğer insanların size saldırmama yükümü ile ilişkilendirilebilir. Bu, olaylar veya olaylar zincirinin istenirliği veya istenmezliğini ölçen, sadece değerler katalogundaki bir madde olan, saldırıya uğramanın kötü olduğu olgusuyla basit bir biçimde açıklanamaz. Saldırının kabuledilebilir olmaması veya kötü olması, neden diğer değerleri izlemenin ya da diğer zararlardan kaçınmanın üzerinde bir sınırlama vazifesini görmesi gerektiğini açıklamaz. Bu diğer değerler, olası sonuçların göreceli olarak istenirliği hakkındaki saf bir hesaplamada saldırının kötülüğünü ölçse bile. Bazen birinin daha az arzu edilir bir alternatifi seçmesi talep edilir; çünkü daha arzu edilir olanı elde etmek, bir hakkı ihlal edecektir.

Hakkın dayandığı temelin bir açıklaması, bu yüzden eylemde bulunan ile onun belli şekillerde davranmamak, hatta tam arzu edilir sonuçlar elde etmek amacıyla sınırlandırdığı kişiyle olan ilişkisi üzerinde yoğunlaşmak zorundadır. Sınırlamalar ile onların sınırlandırdığı gerçekleştirilmeye çalışılan amaçlar arasındaki karşılıklı etkileşimi incelemek zorunda kalacaktır. Ya kişisel hayatta ya da toplumda, her hakkın gücünün mutlak veya mutlağa yakın olacağı, yani, sonuççu mülahazalarca dengesinin bozulmasına güç yettirmeyeceğini düşünmek için hiçbir neden yok. Kasten öldürülmeme, yaralanmama, işkence edilmeme veya tutuklanmama hakları çok güçlüdür ve herhangi bir amacın peşine düşmeyi sınırlar. Eylem özgürlüğünün daha mahdut sınırlamaları, mülkiyetin tasarrufu ve sözleşmeler üzerindeki sınırlamalar, basit olarak daha az ciddidir ve bundan dolayı daha az güçlü sınırlamalardır.

- (v) Bazı hakların mutlak olmadığını; fakat belli değer taşıyıcı sonuçlardan daha az önemli olabileceğini kabullenirsek, “amaç-durum” ve “tarihsel” adalet kuramları arasındaki farklılık, Nozick’in sandığı kadar keskin değildir.

Bir siyaset kuramı, farklı bireysel hakların farklı kısıtların çizildiği sınırlar dahilinde, topluma bazı iyi(lik)leri (hayır) desteklemek ve bazı kötü(lük) (şer) önlemek işlevini yükleyebilir. Bu, ne süreç ve yöntemleri salt bazı sonuçları doğurmak eğilimleriyle; ne de sonuçları sadece onları üreten süreçlerle yargılayacaktır. Toplumsal kurumlar ile onları tanımlayan prosedür ya da yöntemlere, hem bireysel hak ve özgürlüklere saygı gösterme hem de genel refah gibi arzu edilen sonuçları destekleme referansı tarafından değer biçilecektir.

Nozick, böyle bir teorinin uymadığı dağıtıcı adalet ilkelerinin bir taksonomisini önerir. Bir teorinin, bir dağıtımın (a) kesin örüntülerin uygunluğu (b) herhangi bir örüntüden bağımsız olarak bazı iyi sonuçların artırılması ve bazı kötülükleri azaltılması ve (c) farklı önemdeki bireysel haklara saygıyı yansıtan kurallarca determine edilen bir süreçten doğması durumunda adil olduğunu varsayın. Böyle bir teori esasında ne katıksızca tarihsel ne de katıksızca örüntülü olacaktır. Bu biçimsel olarak tarihsel olacaktır, fakat “tarihsel” veya süreç kriteriyumları kısmen topyekûn sonuç örüntüsünün düşünceleri tarafından belirlenecektir. Bu yüzden Nozick’in kalıplı ilkeler ve tarihsel olmayan ilkelere dönük kesifleşen hücumu, alternatifi yanlıştır diye düşünmek için hiçbir neden getirmez.

- (vi) Nozick’in bir örüntünün korunmasının mülkiyet sahiplerinin sahip oldukları ile istediklerini yapmak özgürlüğünü ihlal edeceğini gösterdiği Wilt Chamberlain örnekleme üzerine: Yine eğer bir hak varsa, onun mutlak olduğunu farz eder.

Bu, sadece Nozick’e bir problem ve özgürlüğün daha fazla ihlali gibi görünmektedir. Çünkü Nozick, örüntülü ilke kavramını (the notion of patterned principle), mutlak hakedişlerin dağıtılmış zenginliği ve mülkiyetin bir dağıtımı olarak belirterek yanlış yorumlar. Fakat mülkiyeti mutlak hak etme, kısmen egaliteryen bir dağıtım altındaki insanlara tahsis edilecek olan değildir. Sahiplik, tercih kullanımına ve ona muvafık düşen mülkiyetin mübadelesine izin verilirken, vergi ve diğer koşulların dağıtımın muayyen özelliklerini korumak gayesiyle tanzim edildiği bir sistemde var olan nitelikli bir hakediş çeşidini bağışlar. Böyle bir sistem altındaki bir kişinin elinde tuttuğu, Nozick’in hakediş sisteminin niteliksiz anlamında onun mülkiyeti olmayacaktır.

2.4.2. Analitik Marksist Eleştiri: G. A. Cohen

Eylül Grubu’nun ünlü entellektüeli Gerald A. Cohen (1985: 89–105), Nozick’in “edinim/kazanım adalet ilkesini” aralıksız bir kritizme tabi tutar. Eleştirel dikkatini, Nozick’in kazanım adalet ilkesinin ikinci tümcecığı –O nesnesinin A’nın özel mülkiyeti altına girmesinin sonucu, hiç kimsenin O’nun herhangi birince özel mülk edinilmemiş olarak kaldığı ve sonuç olarak mülk edinilmeksizin herkesin kullanmakta özgür olduğu zamandaki durumunu kötüleştirmemelidir.- üzerinde yoğunlaştırır. Cohen’in itiraz ettiği nokta, verili bir özel mülk ediniminin söz konusu nesneyi mülk edinmemiş olanların

durumunu kötüleştirip kötüleştirmedığının takdir edilmesinde, Nozick'in "hareket-noktası" olarak kullanılması gerektiğini iddia ettiği özgül durumdur. Nozick'in lehinde olduğu "hareket-noktası" (base-line), şu şekilde koşullandırılabilir: Eğer sözü edilen nesne, özel mülk olarak edinilmeseydi, dolayısıyla mülk edinilemeden herkesin ortak kullanımına açık kalmış olsaydı, bu insanların durumu nasıl kötüleşecekti? Cohen, bir nesnenin özel olarak mülk edinilmeksizin herkesin özgürce kullanımına açık olması görüntüsünde beliren bu mülkiyet biçimine "ortak mülkiyet/sahiplik" der.

Cohen, kıyas amaçlı "hareket-noktası" olarak görülen "O" nesnesinin ortak mülkiyete açık olduğu zaman mülk ediniminin söz konusu nesnenin özgürce kullanımından yoksun bıraktığı herhangi birinin durumunu kötüleştirmedığını gözlemler. Yine de, birinin bir nesneyi özel mülk edinmesinin diğerlerinin durumunun kötüleştirip kötüleştirmedığı hususu belirlenmeye çalışılırken, "hareket-noktası"nın ortak mülkiyet durumu ile sınırlandırılmasını keyfi bulur. Bir nesnenin bir başkasınca mülk edinilmesinin ortak kullanımdan tenkil ettiği kimselerin, bu edinimin kendilerini daha kötü bir durumda bırakıp bırakmadığının değerlendirmek amacıyla, eşit bir haklaştırma ile edinim sonrası durumlarını karşılaştırabildikleri "ortak mülkiyet" dışında olası alternatif mülkiyet biçimleri de vardır. Peki, bu alternatif olasılıklar nelerdir:

Birinci alternatif olasılık, bir nesnenin bir başkasınca özel mülkiyet altına sokulmasının bir sonucu olarak, o nesneyi özgür kullanmaktan yoksun bırakılanların bizzat kendi kendilerinin söz konusu nesneyi edinmiş olmaları durumudur. İkinci alternatif olasılık, koşullu bir durumdur: Söz konusu olan nesne, başlangıçta herkes tarafından birleşik olarak edinilseydi ve her bir kişinin kullandığı bu nesne, sonuç itibarıyla konsensüs dayalı (consensual) bir karara tabi kılınmış olsaydı, geçerli olacak olan durumdur. Eğer özel mülk edinimi, bu iki olası alternatif durumdan herhangi biriyle kıyaslanırsa, o zaman bir nesneyi edinmemiş olanların durumunun başkasının özel mülk edinimiyle kötüleşmiş olduğu haklı olarak iddia edilebilir; bu edinim, ortak mülkiyet altında oldukları zamanki durumlarından daha kötü bir durum yaratmamış olsa bile.

Cohen, savının illüstrasyonu ve desteklenmesi amacıyla basit bir modele başvurur: Başlangıçta sınırlı nicelikteki toprağı üzerinde Lockeçu ortak mülkiyetin söz konusu olduğu A ve B kişilerin ibaret olan çift kişilik bir dünya. Cohen der ki (1985: 95); A

ve B kişilerinden her birinin, biri yekdiğerinin geçim-kaynağını engellemeksizin, topraktan geçim kaynaklarını/araçlarını sağladıklarını varsayın. Bu, hiçbirinin netice itibarıyla ortak mülkiyet olan toprağı özelleştirmedikleri ya da özel olarak mülk edinmiş olmadıkları bir durum olurdu. Cohen, böyle bir durumda A'nın topraktan “m”; B'nin de “n” aldığını tahayyül edilmesini ister ki “m” ve “n” birkaç kile buğdaydır ya da alternatif olarak ne A'nın ne de B'nin sahip olduğu yabancı muslardan alınmış birkaç galon mus südür. Şimdi de Cohen, A'nın bütün toprağı – ya da B'ye geçinmesi için yeterli olandan daha az olan toprak bırakan bir miktarı- özel mülk edindiğinin varsayılmasını ister. A, B'ye toprakta bir çalışan olarak çalışması için, $n+p$ ücretini (p 0'dan daha büyüktür) önerir; B de bunu kabul eder. A'nın yeni düzenlemeden $m+q$ aldığını düşünün ki q , p 'den daha büyüktür. Cohen (1985: 96), sonucun “iyi bir organizatör olan A'nın tasarımıladığı bir emek/iş bölümünün verimliliği” sayesinde olduğunun varsayılmasını ister. Cohen, bu durumu, “fiili durum” (the actual situation) olarak nitelendirir. Şimdi B'nin durumunun A'nın toprağı mülk edinmesiyle kötüleşip kötüleşmediğı sorunsalını sorgulamak durumundayız.

Bununla birlikte, der Cohen, -bunun Nozick'in ortak mülkiyeti bir “hareket-noktası” olarak seçişini keyfi yaptığı varsayıldığı için- ortak mülkiyetin yanı sıra haklılaştırma için “hareket-noktası” yapılabilecek başka olasılıklar da vardır. Birincisi, B'nin A'nın yerine toprağı özel mülk edindiğı durumdur. İkincisi, toprağın başlangıçta hem A hem de B tarafından birleşik olarak edinildiğı ve sonuç olarak her birinin kullandığı toprağın konsensüal bir karara tabi kılındığı durumdur. Cohen'e göre, bu iki olası durumun her birinde B'nin durumu, “fiili durum”daki haletinden daha iyi olabilir. O halde, eğer A'nın toprağı mülk edinmesi, B'nin durumunu ortak mülkiyet altında olduğu zamanki durumuna göre daha iyi hale getirebilirse, A'nın toprağı mülk edinmesinin hala B'nin durumunu kötüleştirmiş olduğu söylenebilir ve Locke'un meşru mülk edinimini yöneten keyfi olmayan (non-arbitrary) koşulu ile çatışır.

Cohen'in neden B'nin durumunun üç olasılık altında fiili durumdan daha iyi olabileceğine ilişkin öncülleri sırayla incelenebilir. Birincisi, varsayılın ki, A yerine B toprağı mülk edinir. Şimdi B'nin organizasyonel yetisi, (a) ya A'nın yetisiyle aynıdır; (b) ya onunkinden daha fazladır; (c) ya da daha azdır. B'nin yetisinin A'ninki ile aynı olduğu (a) öncülünü varsayın. Eğer B, A'nın yerine toprağı mülk edinmiş olsaydı, B,

A'yı m+p ücreti karşılığında çalışmaya ikna edip yeni bir emek/iş bölümünü başlatarak n+q'yü almış olacaktı. Böyle bir durumda B, toprağı mülk edinişinin sonucu olarak, fiili durumda iken aldığından daha fazlasını alacaktı. A, ilk olarak toprağı edinmeseydi, B onu mülk edinecekti ve B toprağı ilk mülk edinmiş olsaydı, "fiili durum"da aldığından fazlasını almış olacaktı. B, durumunun A'nın toprağı mülk edinişi ve kendisine n+p ücretini önermesiyle durumunun kötüleşmiş olduğunu neden düşünmesin ki?

Şimdi de B'nin organizasyonel yetisinin A'ninkinden daha fazla ya da üstün olduğu (b) öncülü irdelensin: A'nın yerine B toprağı mülk edinmiş olsaydı, hem A hem de B kişilerinden her biri, "fiili durum"da iken aldıklarından daha fazlasını alacaklardı. Cohen'e göre, her ikisinin durumu, B'nin A'nın yerine toprağı edinmiş olması durumunda, daha iyi olsaydı bile, B'nin ortak mülkiyete göre, fiili durumda daha iyi olması hala söz konusu olabilirdi. "Bu, Nozick koşulunun, sonuçları her kişiyi ihtiyacından daha fazla kötüleştiren mülk edinimlerine ruhsat verdiği ve koruduğu anlamına gelir" (Cohen, 1985: 97).

Son olarak, B'nin organizasyonel yetisinin A'ninkinden daha az olduğu (c) öncülü varsayalım. Yani, eğer B toprağı edinseydi, A'ya ortak mülkiyet altında üretilenin üzerinde olan bir artışı meydana getirmesi için emretmiş olmazdı. Her ne kadar B'nin durumu, ortak mülkiyet altındaki durumundan daha iyi hale getirilmişse de, Cohen, bu durumda bile A'nın toprağı mülk edinmesinin B'nin durumunu kötüleştirmiş olduğunun söylenebileceğini iddia eder. Çünkü "hareket-noktası"nın ortak mülkiyet/sahiplik (common ownership) ile sınırlandırılması bir başka olasılığı görmezden gelir: İlk durum (original position) ortak (common) mülkiyet değil; daha ziyade birleşik/beraberce yapılan (joint) mülkiyet idi. Peki, bu iki mülkiyet formu arasındaki farklılık nedir? Ortak mülkiyet durumunda her biri –diğeri toprağı kullanmada özgür bırakması koşuluyla- diğeri rızası olmaksızın toprağı kullanabilirken, birleşik/beraberce yapılan mülkiyet durumunda hiç biri, diğeri rızası olmadan herhangi bir şekilde toprağı kullanamaz. "Birleşik mülkiyet" ya da iyeliğin olduğu yerde, "B, A'nın toprağı mülk edinimini yasaklama hakkına sahiptir; B'nin yasakladığı, kendisi için faydalı olsa bile" (Cohen, 1988: 99). Cohen'e göre, B'nin A'nın toprağı mülk edinimi üzerindeki veto hakkı B'ye, A'nın sunduğu yeni emek/işbölümü ile üretimi artırılmış ürün çıktısından –

eğer A, B'nin rızası olmadan toprağı mülk edinmede özgür olsaydı, A'nın kendisine vermiş olacağından daha fazla- bir pay almasına imkân verebilir.

Cohen'in ortaya koyduğu gibi (1985: 99):

“Mülkiyetsizlik (no-ownership) yerine birleşik mülkiyet ahlaki olarak... ilk durum ise, o halde B'nin, yasakladığı kendisinin yararına olacaksa bile, A'nın mülk edinmesini yasaklama hakkı vardır. Ve B'nin, kendi kendisinin yararlanacağı, A'nın bir mülk edinimini yasaklama hakkını uygulaması için iyi nedenleri vardır. Zira eğer A'nın mülk edinmesini yasaklarsa, o zaman A ile yumuşayıp onun mülk edinmesine izin vermiş olması durumunda almış olacağı ürün çıktısının payıyla ilgili bir pazarlık yapabilir. Bu durumda B'nin, A'nın kendisine başka türlü teklif ettiğinden daha fazla miktarda kazancı değerlendirilmesi olasıdır.”

Yine Cohen'e göre, B'nin yetisinin A'nınkinden daha az olduğu yerde bile, B'nin durumunun A'nın toprağı mülk edinimi ve B'ye ortak mülkiyet altında iken aldığından daha fazlasını veren müteakip işbölümünü takdimi ile kötüleşebilir. Çünkü B, eğer ilk/başlangıçtaki durum toprağın birleşik mülkiyeti olsaydı, olasılıkla yeni emek ya da işbölümünün sunumundan hala daha fazlasını alacaktı.

Cohen'in çift kişilik dünya münazarası, P şahsının mülk edinimi sonrası durumu ortak mülkiyetin yanı sıra diğer olasılıklarla kıyaslandığı zaman, onun durumunun diğerlerinin gerçekleştirdiği özel mülk edinimleri ile kötüleşeceğini göstermek amacıyla tasarlanmıştır: Birincisi, P'nin diğerlerinin yerine mülk edinimi durumu ve ikincisi özel olarak mülk edinilenin (nesnenin) başlangıç itibariyle birleşik olarak sahiplenildiği durum. Cohen'e göre, bu noktanın Nozick'in kuramı ile ilgisi, onun diğer olası düzenlemelerin tercihi arasında Nozick'in ortak mülkiyet durumunu “hareket-noktası” olarak keyfi bir biçimde seçtiğini göstermesidir.

Bir kez ortak mülkiyetin yanı sıra diğer olasılıkların hareket-noktasına dâhil edilmesine izin verildiğinde, özel mülkiyet durumu uzlaştırılır. “Çünkü her zaman için alternatif bir dağıtmaya göre durumu daha iyi olan biri olacaktır ki düşüncenin dışında tutulması keyfi olurdu” (Cohen, 1985: 101). Cohen'in düşüncüsü, özel mülkiyet biçimlerinin birini karşı-olgusal duruma göre olduğundan daha kötü durumda bırakacağı biçimindedir ki bunun gözden uzak tutulması ya da önemsenmemesi, keyfi bir tutumdur. Sadece diğer olasılıkların sunumu ile altı oyulan özel mülkiyet durumu değil; insanların durumlarının alternatif dağıtımlar altında kötüleşip kötüleşmediği konusu açısından, mülkiyet

biçimlerinin ahlaki meşruluğunun değerlendirilmesi yollarının hepsi de sorunsallaştırılmıştır.

“Ekonomik sistemlerin oluşumu ve tutulması üzerine savunabilir güçlü bir Lockeçu proviso, hiç kimsenin durumunun verili bir ekonomik sistemde göz ardı edilemez bir alternatif altında olduğundan kötüleşmemesi gerektiğine hükmettiği için, sadece kapitalizm değil; her ekonomik sistem savunulabilir güçlü bir provisosu karşılama da hüsrana uğrayacaktır ve bu nedenle, Locke’un ekonomik sistemlerin meşruiyetininin test edilmesi yolu terk edilmelidir” (Cohen: 1985: 101).

2.4.3. Bireyci Anarşist Eleştiri: Frederich Young

Anarko-kapitalist, çoğunlukla “Anarchy, State and Utopia”daki felsefi temaların keşfe dayalı bir sorgulamasının (exploration), minimal devlet konseptüalizasyona özgülennmiş olanın içsel tutarlılık, mantıksal sağlamlık ve tarihsel kanıtlanabilirlik boyutlarını eleştirir. D. Osterfeld (1980), Nozick’in minimal devlet modelinin içsel tutarsızlık boyutlarını, hepsi de Nozickyen retorikle işlenmiş birbirini nakzeden argümantasyonlara yer vererek, ortaya çıkarmaya çalışmıştı. Roy Childs’ın “görünmez el misilleme yapar” karşıt-örneklemi (1977), Nozick’in bireysel hakları ihlal edici aşamalardan arındırılmış bir “minimal devlet” kipini üreten görünmez-el süreci biçiminde işleyen mantık örgüsününün zayıflığını, bireysel hakları ihlal edici aşamalardan arınık minimal devletin geriye dönüp içine gömüldüğü ve dejenere olduğu anarşiyi üreten bir süreci gizilleştirerek, somutlaştırır. Son olarak, Rothbardian eleştiri (1977), Nozick’in -anarşist sava rağmen- tasavvur ettiği ahlaki açıdan meşru, Rothbard’ın ifadesiyle “immaculate” (kusursuz) devletine ve onun ortaya çıkış sürecine ilişkin tek bir tarihsel ya da olgusal kanıt atıfta bulunmadığını fark ettirir.

Tüm bu eleştirilerin ortak noktası, daha ziyade Nozick’in “Anarşi”de işlediği bir model ya da kurama dönük olmasıydı. Bu kritikler, Nozick’in yeniden-dağıtı(m)cı devleti gerektiren adalet kuramlarına karşı geliştirdiği “hakediş” adalet şemasını zayıf da olsa içeriklendiren deontolojik, liberteryen ve sezgisel argümantasyonlarla ilişkisiz değildir; ancak dolaylıdır. Ancak, F. Young (1986), bireyci anarşist yaklaşımına, hakediş adalet kuramına ilişkin düşüncümleri de içerir.

Young (1986: 43); Nozick, bireyci anarşistin klasik argümanlarına meydan okumuşsa da, anarşistin ona vereceği bir yanıtın olduğunu göstermeye çalışır. Bu yaklaşımına paralel olarak, hem Nozick’in hem de bireyci anarşistin inandığı bir ahlak ilkeleri

dizisinden bahseder. Young, hem anarşist hem de Nozickçi konsepsiyonda ortak olan bu ilkelere sırasıyla, “Liberteryen İlke, Kantçı İlke ve Lockçu Proviso (koşul)” olarak göndermede bulunur. “Liberteryen İlke”, asla zor kullanmamamızı ya da hile, hırsızlık, sözleşme ihlali ya da özel mülkiyet hakları ihlalleri ile ilgili bir suç işlemememizi gerektirir. “Kantçı İlke”, bireyleri asla sadece “araçlar” (means) olarak kullanmamamız; fakat daima “amaçlar” (ends) olarak görmemiz gerektiğini emreder. Nozick’in “Lockçu Proviso”su, bireylerin kendi aralarında meydana gelen ekonomik değişimler ne olursa olsun, hiçbirinin durumu, değişimler yapılmadan önceki durumlarından daha fazla kötüleşmez, koşulunu içerir. Ayrıca bütün değişimler –Nozick’in ifadesiyle– “verimli” olmalıdır. Yani, her iki taraf da, değişimden faydalanmalıdır ya da en azından ondan zarar görmemelidir. Ve bireyci anarşist, bütün devletlerin bu ahlaki ilkeleri ihlal edici süreçlerle doğuşu ve bizzat kendisini ahlaksızlaştıran fiziki zor kullanma tekeli karakteri dolayısıyla, hiç birinin bu moral ilkeleri karşılamayacağını ve dolayısıyla meşru olmadığını düşünür.

“Devletin ahlaki meşruluğu, özgül bir alanda cebir (coercion) üzerinde bir tekeli olduğu iddiasında bulunan ve fiili ya da gizil herhangi bir rekabete karşı gücü devreye sokan herhangi bir acentenin ahlaki meşruluğuna bağlıdır, devlet böyle bir acente olduğu sürece. Bunun gibi bir başka acente, Nozick’in ‘başat koruyucu cemiyeti’dir. Bir başat koruyucu cemiyet, özgül bir teritoryada şiddet kullanma üzerinde de facto bir tekele sahip kendi kendini savunan bir kümedir. Göreceğimiz üzere, eğer ben başat koruyucu cemiyetin meşru olmadığını gösterebilirim, devletin de ahlaki açıdan meşru olmadığını (illegitimacy) göstermiş olacağım. Şimdilik bireyci anarşistin, kendi kendini savunan kümeye, ‘Liberteryen İlkeyi, Kantçı İlkeyi ve Lockçu Proviso’yu izlediği sürece hiçbir itirazı sözkonusu değildir. Nozick, kitabında, kendi kendini savunan bu tür bir kümenin, bu ilkelerden herhangi birini ihlal etmeksizin evrildiğini savlar. Burada bütün argümanlarının dedikodusunu yapmayacağım. Ama aşağıdaki senaryoya bakacağım” (Young, 1986: 44).

Young’ın kurguladığı bu senaryoda, bir “de facto tekel” vardır. Young, buna “A firması” der. Şimdi de Young, bir grup “bağımsızın... B koruma acentesi”ni kurmak için birbiriyle ya da bir diğer tarafla sözleşme yaptıklarının varsayılmasını ister. Bu durumda A ne yapabilir? Nozick’in açıklaması (1974: 88–89), “A firması”nın ahlaki bir acentenin eylemlerinden ne zaman caydırılması ya da eylemlerinin ne zaman cezalandırılması gerektiğini belirlediği bir hakkı, onda saklı tutar. Yani, A; B’nin haklarını uygulamak için kullandığı araçları güvenilmez ve haksız bulursa, A, B’nin teşekkülünü yasaklayabilir ya da yasaklama gücüne sahiptir. A, analogik olarak B’nin müşterilerinin kendi haklarını bizatihi uygulamalarını da yasaklayabilir. Olan, sadece bu

uygulamanın A'nın müşterilerini yaralama "riski" ise de, yasaklayabilir (Young, 1986: 44).

Bu noktada Nozick'in argümanı, geleneksel arşistinkine çok benzer. Arşist, kendi kendilerini savunmak için harekete geçen bir bölgedeki bireylerin, haklarını koruma haklarına sahip bir cemiyet içerisinde örgütlenebileceklerini tartışır. Bu koruma, bu kendi kendini savunma gücünü uygulamanın en iyi yolu olduğundan, tekel güçleri varsayımını içerecektir."

Young (1986: 44), ortak ahlaki ilkelere rağmen "bireyci anarşist"ın yanıtını "arşist" diye nitelendirdiği Nozick'inkinden ayırmak için, kurguladığı senaryosuna uygun olarak can alıcı bir soru sorar:

"A, rekabeti yasaklarsa ne olmuştur? Benim görüşüme göre:

- (i) *Bağımsızların kendi kendini savunma hakkı ihlal edilmiştir.*
- (ii) *Serbest değişimler, yani, bağımsızlarla B firması arasındaki mübadeleler, bastırılmıştır.*
- (iii) *Tekel, sözleşme hakkının serbest tatbikini zorla yeniden kısıtlamıştır. Ayrıca, tüm gönüllü mübadelelere izin veren 'Liberteryen İlke'yi ihlal etmiştir.*
- (iv) *Bağımsızlar, amaçlar olarak görülmediği için, 'Kantçı İlke' de ihlal edilmiştir. Eğer görülselerdi... kendi kendini savunma hakkından yoksun bırakılmazlardı. Onlara, sadece A firmasının müşterilerinin güvenliğinde araçlar olarak davranılmaktadır. Ve ayrıca, A, ...ahlaken izinverilemez adımlarla statüsünün güvenliğini bir devlet olarak sağladı ve böylelikle devlet, ahlaksızdır."*

Bütün bunlara ek olarak, devletin oluşumuna çıkan süreç, bağımsızları kötü durumda bıraktığı için, devlet ahlaki açıdan meşru değildir (Young, 1986: 48).

2.5. Apostasy: Anarchy, State and Utopia'dan The Zigzag of Politics'e

"Yayınlanışının otuzuncu yılında 'Anarchy, State and Utopia'nın "güvenle bir klasik statüsünü edindiğinin ileri sürülebilir." Bu çağdaş politika felsefesi klasiği, "yalnızca liberteryenizme ilişkin bütün çağdaş akademik tartışmaların merkezi bir metni değildir;" Rawls'un büyük kitabı "A Theory of Justice" ile beraber "20. yüzyılın son yirmi yılının akademik siyaset felsefesinin panoramasını da çerçeveler" (Fried, 2003: 40). "Bu, sadece felsefi çevrelerde değil; pratik siyasette de, özellikle yirminci yüzyılın son yirmi yılını işgal eden serbest pazar kapitalizminin yeniden dirilişine bir saik ve destek sunduğu Büyük Britanya'da ve Birleşik Devletler'de geniş bir biçimde etkin

olmuştur” (Lacey, 2001:1). “Bu, belki de yapıtın üzerine geriye dönüp ‘neden’ sorusunu sormak için uygun bir andır. Gerçekten neden bu kitap bu kadar etkili oldu?” Fried’a göre (2003: 40- 41); bu sorunun cevabı, Nozick’in kitabında merkezi olan argümanın ikna edici ya da inandırıcı oluşunda bulunamaz.

—*Temelde Rawls’un Adalet Teorisi’ne, fakat genel anlamda Williams, Hart, Marksist ekonomi ve egaliteryen teoriye de dönük olan- bu kitaptaki çoğu eleştirel gözlem, otuz yıl sonra bile hala önemli, taze, aydınlatıcı kalıyor. Kitabın hacmini meydana getiren minimal devletin doğrulayıcı/olumlu argümanı, tam tersine, okunmayacak kadar lağar ve savunmasızdır ki... Onun merkezi sezgisi (Bireylerin hakları ve hiçbir kişi veya grubun onlara yapamayacağı şeyler vardır.), otuz yıl sonra yankılamaya devam eder. Tam olarak bu genellik düzeyinde açıkça ifade edilmiş olduğundan, yalnızca ödün vermez (hardcore) faydacılar (utilitarians) arasındaki ayrılığı kıskırtır. (Hakikatten, faydacılar bile haklar retoriğini ondan neşet eden herhangi bir şeyden daha çok reddedeceklerdir). Sorun, liberteryenizmi yapan hakların özel bir versiyonunu tanımlıyor. Nozick’in gerekçe göstermeksizin... tedarik ettiği cevaplar, çoğu kez kendi içinde çelişkilidir veya tutarlı bir ahlak vizyonuna dair... gelişi güzeldir.”*

“Anarchy, State and Utopia”nın “içine kabaca bakıldığında...gerekçesiz olarak ele alınmış konuların kısmi bir listesi ve işlenmiş bir örneği” ile karşılaşılır. Bu kısmi liste ve işlenmiş örneği, “Nozick başaramadı” dizini olarak içeriklendirmek, yanlış olmayacaktır.

“Nozick, minimal devletin nasıl vücut bulacağıının hipotetik açıklamalarına ilişkin ahlaki bir ilgi inşa etmeyi; devleti üreten görünmez-el mekanizmalarının neden ahlaki açıdan devleti kasten seçen süreçlerden (Locke’un sosyal sözleşme teorisi gibi) daha cazip olduğunu açıklamayı; haklar ve hakların ihlali (sınır geçişi/boundary crossing) konseptine karşı bir Coasyen (Coasian) çözümleme tarafından ortaya atılan en ilkel meydan okumaların bile üstesinden gelmeyi; “no boundary crossing” (sınır geçişine hayır) kuralında yaratmış olduğu... muazzam istisnaları müdafa etmeyi ve bu istisnaların ütiliteryen/faydacı çözümden nasıl farklı olduklarını açıklamayı; yüzde yüz bir kesinlikle başkalarına zarar veren eylemler ile bir zarar riskini taşıyan eylemler arasında betimlenen analitik olarak tutarsız; fakat can alıcı ayırımı savunmayı; dağıtıcı adalet şemasını yapan üç adalet ilkesini içeriklendirmeyi; bize verdiği kazanımda adalet ile transferde adaletin yarım yamalak versiyonunu bile haklılaştırmayı ve bu ilkelerden çekip çıkardığı yeniden dağıtıcı-olmayan (non-redistributionist) karmakarışık sonuçlar ile özellikle bu sonuçların mübadele değerinin vergilendirilmesini birleşik olarak engelleyeceği varsayımını savunmayı başaramadı” (Fried, 2003: 41–42).

“Anarchy, State and Utopia” kitabının biri “devlet”; diğeri “adalet” olmak üzere iki odak politik felsefe sorunsalı ekseninde anarşist sava karşı inşa ettiği “minimal devlet” ile “yeniden-dağıtımçı” ya da “sosyal adalet’e karşı inşa ettiği “Hakediş” adalet teorisinin, kitabın ortaya çıkışından sonra -tıpkı Rawls’unki gibi- çoğu antagonistik olan

eleştirel bir tartışma başlattığı tahmin edilebilir. Pek çok yorumcu, Nozick'in argümanlarından bir hayli etkilenmiş olduğu halde, sonuçlarını büsbütün kabul edilemez olarak buldu. Nozick, çok tartışmalı olan tezini savunurken aynı zamanda argümanlarının bu tez için noksan olduğunu kabul etti. Nozick, kitabının önsözünde tamamen işlenmiş, bütün argümanlarla “bitmiş, tam ve zarif bir bütün” sunmadığını apaçık kabul eder. Gedikler kalır:

“Bir felsefe kitabının nasıl yazılması gerektiğine ilişkin bir bakış açısı, bir müellifin sunduğu görüşün bütün ayrıntılarını ve problemlerini... dünyaya bitmiş, tam ve zarif bir bütün sunmak için... düşünmek zorunda olduğu görüşündedir. Bu, benim görüşüm değildir. Ne olursa olsun, sürüp giden entelektüel yaşamımızda... bitirilmemiş sunumları, varsayımları, çözümlenmemiş soru ve sorunları... içeren daha az bütünlüklü bir çalışmanın da bir yeri ve fonksiyonu olduğuna inanıyorum” (Nozick, 1974: xii).

Yine de “Nozick başaramadı” dizini bir veri olarak ele alındığında, “Anarchy, State and Utopia”nın yayımlanışından sonra geçen çeyrek yüzyılda Nozick'in devlet ve adalet kuramına dönük kritiklere cevap vermek fırsatını bulduğu ve argümanının kabul edilmiş gediklerini onarmak için çaba sarf ettiği beklentisi içine girilebilir. Fakat Nozick, bu beklentiyi boşa çıkarır. Gerçekten de Nozick, felsefenin klasik konularına ilişkin çalışmalar yayınlamayı, 1974'ten bu yana siyaset felsefesi üzerine yazmaya ya da entelektüel yaşamını “Anarchy, State and Utopia”nın savunmasını yazmaya vakfetmeye yeğler. Ama politika felsefesini bütünüyle ihmal etmez. 1989'da yayımlanan “The Examined Life: Philosophical Meditations” adlı bir kitap, içinde “Anarchy, State and Utopia'da” işlenen tezin az çok terk edildiği, oldukça tuhaf bir başlıkla, “the Zigzag of Politics”, oldukça şaşırtıcı bir denemeyi içerir. Nozick der ki (1989:292): “Bir zamanlar ortaya attığım liberteryen duruş, şimdi cidden kifayetsiz gibi görünmektedir.” Liberteryen duruş, Nozick'in kendisiyle dar bir ilkeler dizisini savunduğu mutlakiyetçilikle damgalandığına göre, o, şimdi Isaiah Berlin'in “yarışan pluralistik değerler”ini kabul eder. Nozick için artık, “Anarchy, State and Utopia”da açıklanan adalet teorisi, mutlak değil; en iyi halde bu yarışan değerlerden sadece birinin savunusudur. Kısacası, Nozick, liberteryenizmden ihtida etmiş gibi görünür.

“Anarchy, State and Utopia” üzerine dikkatli bir okuma, sorunun biraz daha çetrefil olduğunu gösterir. Robert Nozick'i Harvard Üniversitesi tarihinin en genç profesörü unvanına eriştiren meşhur kitabında, bir avuç deneme ile işlemiş olduğu kuramın, onun pratikte uygulanmış olmasını görmeyi dilemediği bir kuram olduğuna dair ortada

sayısız semptom -ima- vardır (Lesnoff, 1999: 253; Younkins: 2002). Bu semptomları görebilmek için –şimdiki araştırma probleminin dışında tutulmasına rağmen- Nozick’in 10. bölümde “bir ütopya çerçevesi” (297–334) başlığı altında ele aldığı bazı noktalara değinilmelidir. “Nozick başaramadı” dizininindeki sorunsallardan pek çoğu, geçen otuz yolda eleştirel yazında aşırı biçimde tartışılmıştır. Burada yapılmamış olan bir şey daha var: “Kitabın diğer iki kısmından sonra gelen Kısım III’ün (Ütopya) özgül -gerçekten, radikal biçimde yıkıcı- ilişkisi (Fried, 2003: 42).

Nozick (1974: ix) için minimal devlet, sadece meşru değildi; aynı zamanda ilham vericiydi: “...minimal devlet, hem ilham verici hem de haklıdır.” Nozick’in kitabının hemen başında fark edilen; ancak sokratik bir ima olarak kalan bu öncülün, ikinci görünümünün metaforik anlamı, “Ütopya”nın okunmasıyla çözülür. Nozick’in minimal devleti, topluma “ütopya için” en iyi “çerçeve” sunar ya da topluma ütopyan bir kurum sağlar. Ütopya ya da “bütün olası dünyaların en iyisi”, mümkün olduğu kadar çok insana, mümkün olduğu kadar istedikleri gibi ya da istedikleri biçimde yaşamalarına izin verir. Nozick’in ütopyası, gerçekte bireylerin kendi iyi yaşam kavrayışlarını izlemek ve gerçekleştirmeye çabalamak noktasında gönüllü olarak hep beraber katılmada özgür oldukları bir meta-ütopyadır. Onun ideal toplumu, diğerlerince iradi olarak kabul edilmeleri halinde, insanların serbestçe ait olabildikleri değişik ve geniş bir topluluklar (cemaatler) öbeğini içerir. Bu ütopya çerçevesinde, size katılmaları için yeterli sayıda insanı ikna ederseniz, kendi ütopyanızı tasarımıyıp yaratmanız olağandır. Elbette, Nozick’in minimal devletinde hiç kimse, kendi kendinin ütopyik görüşlerini başkalarına dayatamaz (Nozick, 1974: 297–298).

Ancak Nozickçi minimal devlet konseptinin içsel tutarsızlıkları tartışmasında, varılabilir tartışmasız bir değini vardı: “Minimal devlet”, bu “tüm olası dünyaların en iyisi”ni gerçekleştirmekten tümüyle uzak bir model görüntüsündeydi. Ancak Nozick, minimal devletin en iyi ütopya çerçevesi sunduğunda ısrarlıdır; çünkü minimal devlet, değişik sayı ve biçimdeki gönüllü cemiyetlerin, ütopyan denemelerin ve yaşam tarzlarının aynı zamanda serpileceği bir toplumu kolaylaştırır. Bu gönüllü topluluklar içerisinde insanlar birbirilerine, barışçıl işbirliğinin gerektirdiği en temel etik düzeyini uygulamaktan öteye gidemeyen minimal devlet içinde sahip olduklarını aşan vaatlerde bulunurlar. Gönüllü cemiyetler, devletin uygulayamayacağı kural ve düzenlemeleri uygulayabilirler. Özgül

topluluklara katılım, tasarlanmış gerekliliklere göre koşullu olabilir (Nozick, 1974: 307).

Barbara Fried'in da işaret ettiği gibi (2003: 42), Nozick'in Kısım III'te (utopia) işlediği temel argüman, içindeki herkesin geniş imkanlar menüsünden kendisine ait ideal bir toplum versiyonunu seçebildiği, böyle bir toplumun makul bir biçimde yaratılabileceğini varsaydığı, sadece makul ütöpic vizyonların bir meta-ütopyan olduğu biçimindedir. Ütopyalarda herkesin zevklerinin aynı olacağını düşünmek, makul olduğu için, der Nozick, "bütün olası dünyaların en iyisi"nin sadece bir çeşit dünyayı kuracağını düşünmek makuldür. İşte, Nozick'in meta-ütöpic bir dünyaya serpilebilecek "ütöpic" toplumların dizi listesi:

"Hayalperestler ve çatlaklar; manyaklar ve azizler; rahipler ve liberterler; kapitalistler, komünistler ve katılımcı demokratlar; falanx (Fourier) taraftarları ve işçi sarayları (Flora Tristan), birlik ve kooperatif köyleri (Owen), Karşılıklı yardım eden cemaatlar (Proudhon), zaman dükkânları (Josiah Warren), Bruderhof, kibbutzlar, kundalini yoga aşramları (halvet yeri) ve sair, hepsi, kendi vizyonunu inşa etmede ve çekici bir örnek oluşturmada bir deneyime sahip olabilir" (Nozick, 1974:316).

Nozick, bu pluralistik, liberteryen ütöpic tasavvurun, anti-liberteryenlerin yaşam tarzlarına da yer açabileceğine kaidir. Bu çerçeve, anti-liberteryen toplulukları da içerebilir. Topluluklar, kapitalizmi yasaklayıp üyeleri arasında ekonomik yeniden dağıtım uygulayabilirler. Ve ayrıca, topluluklar, üyelerinin kendi düzenlemelerinin dışındaki bir tercihte bulunmaya izin vermeyi kabul etmeyebilirler.

"Çerçevenin işlemesi, insanların bir liberteryen vizyonda gördükleri erdemlerin birçoğuna ve kusurların bir kaçına sahiptir. Çünkü her ne kadar topluluklar arasında seçim yapmada geniş bir özgürlük varsa da, pek çok özgül topluluğun içsel olarak, liberteryen temeller üzerinde haklılaştırılmaz sınırlamaları olabilir: Yani, merkezi bir devlet aygıtı ile uygulanması durumunda liberteryenlerin kınayacağı sınırlamalar. Örneğin, insanların yaşamlarına yapılan paternalistik müdahaleler, toplulukta dolaşımda olan kitap dizileri üzerindeki sınırlamalar, cinsel davranış türlerine vs getirilen limitasyonlar. Fakat bu, sadece özgür bir toplumdaki insanların hükümetin meşru olarak yükleyemeyeceği muhtelif sınırlamaların içine kısılabileceğini belirtmenin başka bir yoludur. Çerçeve, liberteryen ve laissez-faire olduğu halde, içerisindeki bireysel toplulukların (liberteryen ve laissez-faire) olmalarına ihtiyaç yoktur ve belki de (çerçevenin) içindeki hiçbir topluluk, öyle olmayı seçmeyecektir. Artı, çerçevenin karakteristiklerinin bireysel toplulukları kaplaması, gereksinmez. Bu laissez-faire sistem, kendilerine izin verildiği halde fiili olarak işlev gören kapitalist kurumların olmamasına dönüşebilirdi; ya da bazı topluluklar, onlara sahiptir ve diğerleri sahip değildir; ya da bazı topluluklar, onlardan bazılarını ya da sizin istediğinize sahiptirler"(Nozick, 1974: 320–321).

İlk duyumsamada, bu meta-ütöpik serbest pazarcı vizyon, Nozick'in liberteryen insiyaklarıyla kusursuca tutarlı gibi görünür. Tıpkı liberteryenlerin bireysel tercih düzleminde bize yaptırdıkları gibi, yüzlerce çiçek neden sosyal örgütlenme düzleminde de açılmasın? Ama bir anlık düşünüm (reflection), buradaki problemi su yüzüne çıkarır. Sosyal tercihin sonucu, bireysel düzlemde işleyen tercihten farklı olarak, bütün toplum üyelerini bağlar. Nozick'in de kabul ettiği gibi, potansiyel ütopyaların pek çoğu, yukarıdaki listenin kendisine ait olanını –aslında fiili olarak tamamını- içerir; kendi kollektif kimliklerinin bir parçası olarak, “liberteryen temeller üzerinde haklılaştırılmaz” yollarla bütün üyelerin davranışını düzenler. “İnsanların (özel) yaşamlarına yapılan paternalistik [ataerkil] bir müdahaleyi” içine alarak ve bireylerin kendi gelirlerini egaliteryen gerekçelerle birleştirmesini/paylaşımını gerektirerek. Bireyler, topluluk içinde kaldıkları sürece, bireysel üyelerin bu düzenlemelerden pek çoğunu seçmekten vazgeçmeleri yasaklanır. Böyle bir durum, liberteryen bir perspektiften nasıl hoş görülebilir? Neden bu, Nozick'in kullandığı ilk 300 sayfada aleyhinde olduğu zorlama biçiminin aynı değildir? (Fried, 2003: 42).

“İçinde yaşamak için olası bir dünyayı hayal edin. Bu dünyanın şimdi yaşayan herkesi içermesi gereksinmez ve gerçekte asla yaşamamış olan varlıkları içerebilir. Hayal etmiş olduğunuz bu dünyadaki her rasyonel yaratık (rational creature), sizin sahip olduğunuz gibi, kendi kendisi için içinde yaşayacağı olası bir dünyayı hayal etmede aynı haklara... sahiptir. Hayal etmiş olduğunuz bu dünyanın diğer mukimleri, kendileri için yaratılmış olan bu dünyada kalmayı... ya da onu terk ederek kendi kendilerinin hayal ettikleri bir dünyaya yerleşmeyi seçebilirler... Eğer istikrarlı dünyalar varsa, onlardan her biri, çok istenir bir tasviri... karşılar; yani, sözkonusu dünyanın mukimlerinden hiçbiri, eğer bütün rasyonel mukimleri hayal ve göç etmede aynı haklara sahip olsaydı, varolmaya devam edecek olan (edeceğine inandıkları)...alternatif bir dünyayı hayal edemez... Bütün rasyonel mukimlerinin hayal edebildikleri herhangi bir başka dünya için terk edebildikleri dünyaya (ki içindeki bütün rasyonel mukimlerin hayal edebildikleri herhangi bir başka dünya için terk edebildikleri bir dünya ki içinde...) bir ‘cemiyyet’ diyelim ve içindeki bazı rasyonel mukimlerine, kendilerinin hayal edebildikleri cemiyyetlerden bazılarına göçetmeye izin verilmediği dünyaya da, Doğu Berlin diyelim. Böylece, bizim orijinal çekici tasvirimiz, istikrarlı bir cemiyyetin hiçbir üyesinin... bir başka cemiyyeti hayal edemeyeceğini söyler” (Nozick, 1974: 299–300).

Robert Nozick'in -içinde vuku bulan her şeyi haklılaştıran bir çıkışın söz konusu olduğu- topluluklara ilişkin serbest piyasa vizyonunun, “Anarşi, Devlet ve Ütopya”da kendisine takaddüm eden her şeyi tartışması potansiyeli, kendisini tümüyle etkilemiyor değildir. Nozick, bu tehdidi bertaraf etmek adına kollektif zorlamanın, böyle bir zorlamanın karşı koyacağı zararların benzeşmezliği yüzünden ulus-devletler düzeyinde

değil; fakat alt-ulusal topluluklar düzeyinde ahlaki açıdan müsaade edilebilir olduğunu ileri sürer. Çünkü biz, şimdiki toplumlarımızın eş-üyeleriyle (co-member) yüzyüze yaşamaktayız. Nozick der ki, biz onların rahatsız edici tercihlerinde “(bizim) saldırgan bulduğumuz [şey] ile doğrudan doğruya karşı karşıya gelmekten kaçınamayız. Bizi gücendiren şeyleri yapan başkalarını görmeye zorlanmamız -onu sonlandırmak için davet edilimiz-, zor (compulsion) ve hilenin klasik zararlarıyla beraber Lockçu şemada kavranabilir bir zarardır ve bu nedenle, başkalarını bizim istediğimiz biçimde yaşamaya zorlamanın yeterli bir dayanağıdır. “Geniş çoğunluk, saldırgan azınlığa karşı kendisini manastıra mı kapatmalıdır?” diye sorar Nozick. Yanıt, uygun olarak kuşkulu evet olmalıdır (1974: 323). Ulus-devletler düzeyinde, aksine, “bu bireylerle ya da onların uymayı reddetmeleriyle (nonconformity) doğrudan karşılaşmamıza gereksinme duymadığımız” için, zorlamayı haklılaştırmak adına bu yeterli “uyma reddiyesi”nden bize zarar geldiğini ileri süremeyiz (Nozick, 1974: 322).

“Bu bağlamda, dikkatli bir okuyucu, Kısım I ve Kısım II’ de Nozick’in içinde bulunduğu belayı kavramaya başlayacaktır. Altında yaşadığı özel norm ve düzenlemelerden hoşlanmayan bir topluluk üyesine, “şayet ondan hoşlanmuyorsan, onu terk et,” olasılığı –yani, saf çıkış ihtimali, zorlayıcı kuralların ahlaki kabul edilebilirliğini uyruk kalanlara benimsetmek için- yeterli olsaydı, o zaman Nozick, ne diye Anarşi’nin ilk 300 sayfasını yazma zahmetine girdi. Neden özel paketten hoşnut olmayan ayrı görüştekilerin çıkışına izin verildiği sürece, HERHANGİ zorlayıcı haklar/sınırlamaları/yasakları olan; her ne ise HERHANGİ BİR prosedürce geliştirilen HERHANGİ BİR devletin, ahlaken haklı olduğunu söyleyerek topluluk düzeyinde çıkışın haklılaştırıcı rolünü takip etmedi? Ve o halde Nozick neden, yeteri kadar taraftarına [davul çalarak] çağrıda bulunup ütöpik adada bir yerde koşmak umuduyla, devlet-görüşleri serbest piyasasında orada bulunmayan bütün bu yumuşak yeniden dağıtıcı, sosyal adaletçi demokratik devletlerle rekabet etmesi için ütopyasının liberteryen versiyonunu sadece önerirken KISIM I ve KISIM II’deki isteklerine sınır koymadı? Bu yumuşak-yeniden dağıtıcı, demokratik rejimler (Nozick’in Kısım III’teki bakış açısına göre), çıkış seçeneğini sunan ideal devlete dair rekabet halindeki fikirler yüzünden baki kalmak suretiyle basit bir biçimde meşruluklarını temin etmiş iken, ne diye bunların meşruluğunu yıkan bir ikinciyi ziyen etti?” (Fried, 2003: 43).

Isaiah Berlin'in düşünürleri sınıflandırırken kullandığı renkli üslubu ödünç almak gerekirse, “Nozick, bir kirpi değil; bir tilkidir.” Bu atf, “tilki, pek çok hileyi bilir, kirpi ise yalnızca bir yolu; ama iyi bir yoldur bu.” diye yazan M.Ö. yedinci yüzyılın büyük Yunan şairi Archilochus'adır. Nozick’in en yaygın bilinen yapıtı, ‘Anarchy, State and Utopia’ olduğu halde, Nozick’in kendisi farklı bir görüşe sahiptir (Lacey, 2001: 1). “Başkaları, beni bir ‘politika filozofu’ olarak tanımlamıştır”, diye yazar son eserinin

(1997) birinci sayfasına, “fakat kendimi asla bu kelimelerle düşünmedim. Yazışımın ve dikkatimin büyük çoğunluğu, diğer konular üzerinde odaklanmıştır.” Çalışma yöntemini betimlemeye devam eder (Nozick, 1997: 2).

“Çalışmasının aldığı kritizme çok dikkat etmez ve bu nedenle, bir revizyon ve modifikasyon dizisiyle onu yanıtlamaz; ama bunun yerine başka bir şeyle ilgilenir. Bu kısmen, kendisinin de açıklığa kavuşturduğu gibi, kendi kendisinin fikirlerinde savunmacı bir tutum/tavır takınmak istemediği içindir; fakat kısmen de, doğal eğiliminin takviye etmekten çok keşfe dayalı araştırmaya dayalı olmasındandır. Bu, yaklaşımda belli bir uçarılık veya dilettantizm izlenimini verebilir; ancak böyle bir izlenim, oldukça yanıltıcı olacaktır. Bir konuyla meşgul olduğunda, çalışması kesif ve nüfuz edicidir ve mütalaa ettiği görüşün saklı istidlalleri ve ona olan alternatifler aracılığıyla düşünmede imrenilecek bir yetenek gösterir” (Lacey, 2001: 1).

Nozick’in politika felsefesi yapıtı ile ilgili eleştirilere karşısındaki suskunluğu, Lacey’in iddia ettiği gibi, onun felsefesinin savunmacı değil; araştırmasının keşfe dayalı doğasında yatabilir. Nozick, yapıtının önsözüne Lacey’in savını bulgulayabileceği ya da gerekçelendirilebileceği pek çok imada bulunur. Bu sayede, kitabının bir tür politika kitapçığı olmadığını öğreniyoruz. Schimtiz’in, Nozick’in bütün yapıtları için kullandığı “sanat eseri” tanısı (2001: 9); bu bilgiyi öğrendikten sonra, bir buluş olarak değerlendirilmeyi fazlasıyla hak eder. Çünkü Nozick’in yapıtının önsözü okunmadan yapılacak bir çözümlemenin eksik kalacağını öngörmek, güç değildir. Nozick, keşfi ya da keşfe dayalı inceleme sözcüğünü bilinçli olarak kullanır. Politika etrafında yaptığı keşfe dayalı bu felsefi cevalanda, kuramının çatısının, üzerine koyduğu entelektüel ağırlığını taşıyamayacak kadar kırılğan olduğunu sezmiştir ya da bunu kurnazca yapmıştır. Kitabının içindelemeleri bir bir okunduktan sonra, önsözündeki kehanetlerin cifirleri bir bir çözülür. Ve anlaşılabilir ki Nozick, en sonunda gerçeği bulduğunu ve bu gerçeğin etrafında ele geçirilemez bir hisar yapmış olduğunu düşünmemiştir. Aksine, mütevazidir. Söyledikleri, son söz değildir.

“Çoğu okuyucunun inandığından farklı olan sonuçlar üzerinde yaptığım vurgu, bu kitabın bir tür politika kitapçığı olduğunu düşündürerek yanılatabilir. Değil. O, felsefi konuların keşfe dayalı bir incelemesidir (exploration)... ‘İnceleme’ sözcüğü, uygun bir biçimde seçilmiştir. Felsefe kitapları, onların müelifleri, onların kendi konuları hakkında mutlak olarak son söz olacaklarına inanıyorlarmışcasına yazılır. Ama her bir filozofun, şükürler olsun ki, en sonunda gerçeği bulup onun etrafında zapedilemez bir kale inşa etmiş olduğu düşündüğü, kesinlikle doğru değildir. Hepimiz, gerçekte, ondan çok daha fazla mütevaziyiz. Bir filozof, sahip olduğu görüşü uzun bir süre ve büyük bir gayretle düşündükten sonra, onun zayıf noktaları hakkında makul olarak iyi bir fikre sahip olur: üzerine büyük bir entelektüel ağırlığın konulduğu bir şeyin belki de

onu taşıyamayacak kadar kırılğan olduğu yerler; görüşün çözülmeye başlayabileceği yerler; kendisini huzursuz hissettiği irdelenmemiş varsayımlar” (Nozick, 1974: xii)

Nozick’i şaşırtan nokta, felsefi çalışmaların ya etkinliklerin alışılmış sunum biçimleridir. Nozick’in o gün için kullandığı sözcükler, onun o günkü duruşundan gelecekte ihtida edeceğini ele verdiği biçiminde tevil edilebilir mi? Ya da, o, savunmasız bıraktığı savunulamaz argümanlarını, oldukları yerde bırakmak istemiş gibidir. İşlediği malzemeleri, kendi liberteryen duruşunun tanımladığı bir çevreye birebir uydurmaz. Nozick der ki (1974:xiii):

“Felsefi etkinliğin bir formu, şeyleri belirlenmiş bir biçimin sabit bir perimetresine/ çevresine itip sıkıştırmak ister. Bütün bu şeyler orada durur ve ona uydurulmalıdır... Filozofların kendi fikirlerinde idrak ettikleri zaafiyetlere ilişkin suskunluğu, zannediyorum, basit olarak felsefi bir dürüstlük ve doğruluk meselesi değildir... Suskunluk, filozofların görüşlerini formülleştirme niyetleriyle bağlantılıdır. Neden her şeyi o sabit perimetrenin/çevrenin içerisine zorlamaya uğraşırlar? Neden bir başka perimetre olmasın ki ya da daha radikal olarak neden şeyler, oldukları yerde bırakılmasın ki? Her şeye bu çevrenin içerisinde sahip olmak, bizim için ne yapar? Neden öyle olmasını istiyoruz? (O, bizi neyden korur?) Bu derin (ve ürktütücü) sorulardan, gelecekteki çalışmamda bakışımın yönünü değiştirmeye muktedir olamayacağımı umuyorum.”

Bütün bu açıklamalardan sonra, Nozick’in “the zigzag of politics” denemesindeki “apostasy” (irtidat) eğiliminin yolunu önceden hazırlayan güçlükleri ya da işaretleri görmek, olanaksız değildir. Bu denemesinde, sorunlarla ilgilenen resmi bir politik cihazın sembolik önemi dolayısıyla, demokratik çoğunluğun hakkı adına ve “ortak amaçlarının” gerçekleştirilmesi amacıyla devlet cihazının, bunların önem ve aciliyetini işaret etmenin bir yolu olarak kullanılabileceğini tartışır. Nozick, şimdi bu kolektif kendi kendini ifade etme biçiminin “anamlı hayatın” bir görünümü olarak düşünür. Ayrıca, ihtiyacı olanlara devlet vasıtasıyla yardım etmek de, meşru olarak bizim dostlarımıza olan ilgimizi gösterir. Yine de, Nozick, birinin yardım etme yükümlülüğünün olduğunu tartışmaz. Sadece -çoğunluk isterse- devlet aracılığıyla yapılabilir (Nozick, 1989: 287–288). Eğer Nozick, başkalarının yoksullara yardım etmedeki isteksizliklerine saldırmanın nedenini açıklama yolunun açık olduğunu göremiyorsa, neden Rawlsular’ın barış yapabilecekleri ve çoğu liberteryenin yapamayacağı bir liberteryenizm biçimine rastlamış olduğumuz düşünülmesin ki? (Fried, 2003: 43)

Nozick, kendisiyle ilgili ölümünden önce yapılan bir röportajda (Sanchez, 2001), liberteryenizmden saptığına ya da irtidat (apostasy) ettiğine ilişkin şayiaların abartıldığını söyler. “The Examined Life: Philosophical Meditations”da, şimdi eskiden olduğu gibi bir “hardcore liberteryen” olmadığını ifade ettiğini söyler. Öyle olsun ya da olmasın, “Anarchy, State and Utopia”, önemli bir kitap olarak kalır. Yirminci yüzyıl siyaset felsefesinin herhangi bir genel incelemesinin dışında bırakılmayacak kadar önemli bir kitap. Nozick’in yapıtı, minimal devletin doğası ve meşruluğu temelli liberteryen görüşleri akademik çevrelerde saygınlığa kavuşturdu. Nozick, minimal devletin meşru olarak her şeyi kuşatıcı ve haklara saygı gösteren bir koruma acentesi formunda nasıl zahir edebileceğine ilişkin soyut, zeki ve çoğu zaman obskür açıklaması ile klasik liberal geleneği yeniden diriltti. Bunu, ikna edici bir biçimde hükümetin yurttaşları şiddet, hırsızlık ve sözleşmenin ihlalden korumaktan fazlasını yapmaması gerektiğini tartışarak yaptı. Yetenek, para, güdüleme ve diğer toplumsal avantajlarla kutsanmış bireylerin, ahlaken onları kullanmayı ve onlardan faydalanmayı hak etmiş olduklarını ileri sürdü. Olasılıkla, kuramının gerçek dünyada uygulanmış olduğunu görmek istememiş ve sonuçta kendi liberteryen kuramını kifayetsiz bulmuş olsa da. Nozick’in kabullendiği gibi:

“Ancak, buradaki sorunlardan sözedişimin gerekçesi, onların diğer felsefi yazılardan daha güçlü bir biçimde bu çalışmaya ait olduklarını hissettiğim için değildir. Bu kitapta söylediğimin doğru olduğunu düşünüyorum. Bu, benim geri adım atmamın yolu değildir. Bunun yerine, hepsini size vermeye niyetim var: Kuşkular ve kaygılar ve belirsilikler olduğu kadar inançlar, iknalar ve argümanlar” (Nozick, 1974: xiv).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tezde, kuramsal bir araştırma problemi olarak irdelenen “Robert Nozick’in devlet ve adalet teorisi”; bir yandan birbirini tamamlayan, geliştiren, sürdüren, doğrulayan ya da kanıtlayan; diğer yandan birbirini eleştiren, yanlışlayan, yıkan ve çeldiren Nozickçi minimal devlete ilişkin temel öncüllerin, hareket noktalarının, süreçlerin, aşamaların ve sonuçların ya da Nozickçi Hakediş adalete ilişkin ahlaki sınırlamaların, ilkelerin, sezgici ve felsefi argümanların ve bir koşulun içerisinde betimlendiği ve çözümlendiği eksik ancak açıklayıcı olduğu umulan bir sistematik ve metodoloji ve de nispetten de karmaşık ve soyutlamaya dayalı bir dil ve üslupla sunulmaya çalışıldı.

“Robert Nozick’in Devlet ve Adalet Teorisi”nin birinci parçası, mutlaklığı ya da dokunulmazlığı sezgisel olarak keşfedilmiş güçlü bir bireysel haklar vurgusu ile başladığı için, kuramsallaştırılacak olan devletin bu güçlü haklara hiçbir şey yapamayacak kadar sınırlı işlevlere sahip bir model olması kaçınılmazdır. Bu modelde devlete tevdi edilenler, “koruyucu işlevler” ile sınırlıdır. Devlet; bireyleri hile, dolandırıcılık, hırsızlık gibi adaletli olmayan fiillere karşı ve bireylerin kendi aralarında yapacakları sözleşmeleri korur. Bu da, ahlaki açıdan meşru olan tek devlet modelidir: minimal devlet.

Nozickçi minimal devletin ahlaki açıdan meşruluğu ya da haklılığı, koruma işlevlerine dayalıdır. Minimal devletin koruyucu işlevlere dayalı ahlaki meşruluk tezi, bize devletin liberteyen haklara dayalı olduğunu ya da pek de açık olmyan bir dille devletin mutlak bireysel hakları ihlal etmeyeceğini söyler. Ancak, minimal devletin temeli bireysel haklar ise, bireysel hakların temeli nedir? Nozick’in devlet üzerine yaptığı keşfe dayalı felsefi sorgulamalarında bu sorunun cevabı yoksa –ki yoktur- minimal devletin de ahlaki açıdan meşru olduğu tezinin de mantıksal olarak temelsiz olduğu varsayılabilir ya da varsayılmalıdır. Nozick’in bir haklar teorisini geliştireceği beklentisine dayalı bu varsayımı, bizzat Nozick’in minimal devlet kuramının hakların temeline ilişkin bir açıklamadan yoksun oluşu doğrudur. Bunun büyük bir teorik eksiklik olarak kalmaya devam ettiği anımsanmalıdır; ancak Robert Nozick, devletin ahlaki açıdan meşruluk tezini, oldukça ustaca ve zekice tasarımılanmış beklenmedik ya da alışılmadık bir başka argümandan türetmeye girişir.

Nozick, devletin ahlaki açıdan meşru olduğu savını dayandırdığı liberteryen haklar için bir teori geliştiremez; bunun yerine, ahlaki açıdan meşruluk savını, mutlak olarak sezdiği ya da sezgisel olarak mutlak gördüğü bu liberteyen hakları ihlal etmeyen bir köken, süreç ya da süreçler dizisinden doğmuş bir minimal devlete dayandırır. Şimdi Nozick, “minimal” dediği devleti, hiçbir birey ya da kümenin bir şey yapamayacağı ya da devlet ve memurlarının ne yapabileceği sorusunu doğuracak kadar güçlü ve geniş-erişimli olan bu bireysel hakları ihlal etmeyen bir süreç ya da süreçler dizisinden çıkarmayı başarır, hakların temelini açıklayarak olmasa da, hakları ihlal etmediğini göstermek suretiyle ahlaki açıdan meşrulaştırır. Böylelikle, minimal devlet sadece ahlaki açıdan meşru olmakla kalmayacak; aynı zamanda, gerekli ya da zorunlu da olacaktır.

Bu, devletin doğası ya da kökeni itibariyle bireysel hakları ihlal ettiği için, ahlaki açıdan meşru olmadığı savını tersinden okuyan bir tezdur. Bireyci anarşist, devletin doğuşu ve bireyleri koruma sırasında onların sahip olduğu bu hakları ihlal ettiği gerekçesiyle onun varlığını ahlaki açıdan gayri-meşru ve gereksiz görürken; Nozick, devletin doğuşu ve bireyleri koruması sırasında onların sahip olduğu bu hakları ihlal etmediği gerekçesiyle ahlaki açıdan meşru ve gerekli görür. Bu, yukarıda değinildiği gibi, devlet üzerine kurgulanmış oldukça zeki, alışılmadık ve beklenmedik bir haklılaştırma denemesidir.

“Anarşiste karşı minimal devlet”. Bu öncül; Nozick’in Kısım I’de içine girdiği “minimal devlet”in tüm teorik döngüsünü özetler. Ancak bu teorik döngü ya da modelin, hipotetik bir hareket-noktası (doğa durumu/anarşi); bu hareket noktasının evrildiği belli “minimal”-öncesi devlet ya da devletimsi evreleri (karşılıklı koruyucu cemiyetler, koruyucu acenteler, başat koruyucu cemiyet, ultra-minimal devlet); bir evreden bir diğerine geçişin yasaları ya da ilkeleri (risk, yasaklama ve tazminat); bir nihai noktası ya da sonucu (minimal devlet) ve en önemlisi de, içerisindeki bütün bu evrelerin başlangıçtan sonuca kadar kendiliğinden işlediği bir süreci (görünmez-el) vardır.

Robert Nozick; XII. Yüzyıl düşünürü John Locke’un tasvir ettiği “doğa durumu”nu, minimal devlet teorisi ya da modelinin çıkış noktası olarak, Hobbes’ununkine tercih eder. Locke’un doğa durumu, pastoral ve tam bir özgürlük resmidir. Bu, bir anarşistin kötümser ve gerçek dışı diyerek karşı çıkabileceği bir resim değildir. “Doğa durumu”

gibi arkaik bir nosyon, Nozick'in devletin bu pastoral resime, yani, bu en iyi ve makul "anarşi" durumuna bile tercih edilebilir olduğu açıklamasına hizmet eder. Şimdi Nozick, anarşist savı bütünüyle karşısına almış gibi görünür.

Her bir bireyin kendi hakkını kendisi uyguladığı ve koruduğu bu tam özgürlük durumuna rağmen, bireylerin sahip oldukları bu hakları koruma probleminden kaynaklanan bazı olumsuzluklar belirir. Locke, bu olumsuzlukları ya da uygunsuzlukları, "tam özgürlük durumu"nu güvence altına alan bir devlete, bireylerin özerk iradesini dışavuran bir toplumsal sözleşme ile geçişi ile çözümlerken; Nozick, bu rızaya dayalı siyasal terkibi aceleci bularak, bireylerin koruma problemini güç ve yeteneklerini birleştirdikleri "karşılıklı koruyucu cemiyetler" aracılığıyla çözümlenmeye çalışacaklarını ileri sürer. "Karşılıklı koruma cemiyetleri"nde bir emek ve işbölümünün olmayışından ileri gelen kısmi uygunsuzluklar da, koruma işlevini firma ve şirketlerin rekabetiyle ekonomik bir mal veya hizmete dönüştür. Böylelikle, gerek "gece-bekçisi" gerekse "sosyal" formdaki devlet kiplerinin temel bir fonksiyonu olarak tanımlanagelen koruma, "koruyucu acentler" ya da "firmalar"ın belli bir ödeme karşılığında sattığı bir metaya dönüşür. Bu tam bir anarko-kapitalist ortamdır.

Nozick, bu anarko-kapitalist resmi dönüştürmeyi sürdürür ve iki acenteden birinin kendi müşterisini korumaya çalışırken diğerinin cezalandırması durumunda ne olacağını sorar. Bu soru, olasılıkla, koruma acenteleri arasında patlak verecek bir savaşın habercisidir. Her bir territoryada, bu koruma acentelerinden birinin bir "egemen" ya da "başat koruyucu cemiyet" ya da "acente" olarak doğuşu ile sorun kendi kendine çözülecektir. Ayrıca, her bir başat koruyucu cemiyetin farklı hükümlere vardıkları davaları götürebileceği birleşik bir federal adliye sistemi ve konsensüse varılmış bir kurallar seti vardır. Bu, daha önceleri rekabet eden bütün acente ve firmaların, bu serbest pazar yarışının dışına atılması, rekabet etkinliklerinin yasaklanması ve bireylerin, kendi tercih ve rızalarıyla herhangi bir acenteden koruma satın almasının olanaksızlaşması demektir. Nozick böyle düşünür; ama bu sonuç, devletin hiçbir bireyin hakkını ihlal etmeyen bir adımı ya da aşaması değil midir? Ya da koruyucu acentelerin savaş senaryosu, nasıl olur da Locke'un mutlak olmasa da her bireyin olması gerektiği gibi davrandığı veya "doğa yasası"na uyduğu ya da müteceviz olmadığı "doğa durumu"ndan çıkarsanabilir? Açıktır ki Nozick'in umut bağladığı devlete ilişkin ikinci haklılaştırma deneyi, yani, devletin

ahlaki açıdan meşruluğunun hakların temelini açıklanması ile değil de, bu haklardan hiç birinin ihlal edilmediği bir süreç ile haklılaştırma denemesinin de, kendi kendini tedricen berhava etmeye ve belirsizleştirmeye başlar.

Belirsizlik; özellikle bu “başat koruyucu acenteler”in ya da “cemiyetler”in devlet olup olmadığı tartışmasında biraz daha belirginleşir ya da biraz daha belirsizleşir. Bu “başat koruyucu cemiyetler”, bazı insanların, sözgelisi, hiçbir acenteden koruma satın almayan “bağımsızlar”ın kendi haklarını uygulamasına izin vermek; dolayısıyla, kendi egemenlik alanındaki herkesi korumamak biçiminde zuhur ederler. Bunlar, “Weberyen devlet koşulu”nu, yani, hakların özel olarak uygulanması ile uyuşmayan bir “güç/zor kullanma tekeli”unsurunu karşılamadığı için bir devlet değildirler; ancak “antropolojik devlet koşulu”nu, yani, fiziki zor/güç kullanmayı tekelleştirmeden de varolabilme koşulunu karşıladığı için bir devlettir: Ultra-minimal devlet. Ancak bu devlet, nim-Weberyen koşulu, yani Weberyen koşulun biraz daha hafiletmiş veya yumuşatılmış bir varyantı olduğu için, “devletimsi” ya da “devlet-benzeri” bir varlıktır. Halbuki Nozick, ilkin devletin kimin ne zaman güç kullanabileceğine karar verme tekeli üzerindeki hak iddiasının koruyucu cemiyetler sisteminin bir devlet olmak noktasında karşılayamadığı gerekli koşul olduğunu söylemişti. Bunların hepsi, Nozickçi “minimal devlet teorisi”nin -daha önce değinilen liberteryen hakların temelini ilişkin bir açıklamasının olmayışından sonra- ikinci büyük açmazları ya da “içsel tutarsızlıkları”dır.

Ultra-minimal devlet, minimal-öncesinin son aşamasıdır. Koruma işlevi, kendisine ödemedede bulunanlarla sınırlıdır ve böyle kalması da ahlaki açıdan meşru görülmez. Bu yüzden, hiçbir acenteden ya da cemiyetten koruma satın almayan “bağımsızlar”ın ya da “anarşistler”in kendi müşterileri için “risk” taşıyıcı kendi kendilerini savunmaya, kendi haklarını uygulamaya ve haklarını ihlal edenleri defetmeye, cezalandırmaya ya da onlara tazminat ödetmeye dönük eylemlerini “yasaklayabilir”. Buna karşın “Yasaklama” ilkesi, “bağımsızları” doğa durumunda sahip oldukları mutlak haklarını ihlal ettiği için, onları dezavantajlı duruma düşürür. Yani, “bağımsızlar”, haklarını uygulama araçlarından yoksun bırakılmıştır. Onları bu haklardan yoksun bırakan ultra-minimal devletin müşterilerine tazminat ödetilmeldir. “Tazminat” da, Ultra-minimal devletin korumasını, bağımsızlara doğru –ücretsiz- yaygınlaştırması ile ya da anarşistlere rağmen anarşistlerin devlet himayesi içinde absorbe edilmesiyle ödenir.

“Tazminat ilkesi”, ultra-minimal devletin sadece kendisine ödemede bulunanlara değil; herkese koruma sağlamasını gerektirdiği için, ultra-minimal devlet artık bir minimal devlettir. “Minimal devlet”, ahlaki açıdan meşrudur; anarşi, ahlaki açıdan meşru değildir.

Robert Nozick’in devlet teorisi, doğa durumundan minimal devlet modeline doğru evrilen bütün bu aşamaların kendiliğinden -hiç kimse kasıtlı olarak ya da niyet ederek yapmaya çalışmadığı halde- işlediği bir sürece de sahiptir: “Görünmez-el Süreci”. Görünmez-el süreci, bireyin hakkını ihlal etmeyen bir süreç midir? Hiç bir kişi ya da grubun bir şey yapamayacağı mutlak bireysel haklara –ki bu haklar, minimal devlet modelinin sezgisel temeli; bu hakların ihlal edilmemesi koşulu da, minimal devletin ahlaki meşruluk temeli olarak kodlanmıştı- hiçbir şey yapmamış mıdır? Yapmışsa, hak sahibinin rızasına mı başvurmuştur? Bireyler, bilinçli olmayan bu sürecin her bir adımına, bilinçli olmayan adımlarla mı geçmişlerdir? Bilinçli olmayan bir sürece tabi kılınmış ya da böyle bir süreç üzerinde konumlandırılmış olan(lar), sadece devlet ya da devletimsi evreler midir yoksa birer ahlaki kendi olarak görülen, kendi seçimini kendisi yapan özerk bireyler de mi buna dâhildir?

Robert Nozick, “anarşiste karşı minimal devlet” olarak kısaltığımız teorik döngüden, ne minimal devletin temeli olan hakları temellendirerek ne de devleti, doğa durumundan bu hakları ihlal edici hiç bir aşamaya gereksinme duymayan bir süreçle türeterek çıkmayı başarmıştır. Başarmadığı içindir ki, kimsenin rızasına ya da bu rızadan türemiş bir sözleşmeye dayalı olmadığı halde “herkese koruma” gerekçesiyle ahlaken meşru ve gerekli varsaydığı minimal devleti, ne ahlaki açıdan meşrudur ne de gereklidir. Hatırlanırsa, minimal devletin ahlaki meşruiyet temeli, anarşist savın tezkip edilmesine koşullanmıştı. Bu koşul gerçekleşmedi. O halde, “doğa durumu” ya da “anarşi”, Nozickyen minimal devlete tercih edilebilir ya da “bireyci anarşist”, devletin ahlaki açıdan meşru olmadığı savında hala haklıdır.

“Robert Nozick’in Devlet ve Adalet Teorisi”nin ikinci görünümü ya da parçası, devlet teorisini özetlediğimiz “anarşiye karşı minimal devlet, ahlaki açıdan meşrudur.” öncülünü tamamlayan ya da ona eklemlenen sonraki bir öncülden türetilebilir: “Minimalden daha kapsamlı (büyük) olan bir devlet, meşru değildir.” Daha doğrusu, minimalden daha kapsamlı olan devlet, bireylerin rızası yoksa meşru değildir. Bu

argüman, kendi içinde sayısız imayı içerir. En basiti, böyle bir devlet, insanların içerisinde yaşadıkları toplumdaki edinçlerin ya da mülkiyetin ya da kaynakların şimdiki dağılım şemasına duyarsız ya da ilgisiz kalmayacaklarını ve dolayısıyla bunun “eşitlik”, “hakaniyet”, “ihtiyaç” gibi ilkelere göre yeniden çizilmesi gerektiği kavrayışında içkin olan bir “yeniden-dağıtı(m)cı” ya da “sosyal” adalet anlayışının devletidir. Bu anlayış, “hak” ve “adalet” nosyonlarını, bir “ortak iyi” ya da bir “toplumsal iyi” veya “kamusal fayda” açısından düşünür. Hangi ilke ya da amaçla konseptüalize edilirse edilsin ya da bu konseptülizasyonun topluma getirdiği fayda ne kadar büyük olursa olsun, “minimal devletten daha büyük olanı meşru değildir.” Mininimal ölçeği aşan devlet, “yeniden-dağıtımcı” ise, kaynadiğı adalet kavrayışı da, “yeniden-dağıtımcı adalet”tir.

Robert Nozick’te adalet, “hak” kavramı “iyi” ya da “fayda”dan önce gelir. Adalet, bir kişinin yapması ya da yerine getirmesi gereken ahlaki yükümlülükleri değil; bu ahlaki yükümlülükleri “iyi” ya da “fayda” “telos”u adına o kişiye dayattığı zor kullanmaya getirilen sınırlamalardır. Aslında yeniden-dağıtımcı adaletin düzeltmeye çalıştığı dağılım, ondaki “ilk kazanım” adil edinilmiş ise, sonraki mülkiyet şemasının bireyler arasındaki gönüllü işlemlerle (hediye, vasiyet) veya bir transfer zincirlemesiyle düzenlendiği için, her birey, bu dağılımdan edindiği hisseyi ya da nesneyi hak eder ya da onlarda hakkı vardır ve istediği gibi tasarruf etmeye yetkindir; ancak, ilk meşru kazanımın belirlediği dağılımın sonraki şemasını düzenleyen transfer zincirlemesinin herhangi bir halkasına nüfuz edildiği saptanan adaletsizlikler de, geriye doğru giden ya da işleyen bir ilkeyle düzeltilir. Bu adalet kuramının uygulanması koşulu da, ilk mülk kazanımı eyleminin, diğerlerinin durumunu, ortak mülkiyet altında oldukları zamanki durumlarından kötüleştirmemesidir. “Hakediş Adalet Teorisi.”

“Robert Nozick’in Adalet Felsefesi”ni özetleyen net bir formül vardır: “Yeniden-dağıtı(m)cı Adalet karşı Hakediş Adalet Teorisi.” Ancak bu teorinin de bir “ahlak anlayışı” (yan-sınırlamalar ahlakı); ilkeler seti (ilk kazanım, transfer, düzeltim); sezgisel ve felsefi tez ya da argümanları (Wilt Chamberlain ve kendi kendinin sahibi olma) ve bir koşulu ya da şartı (Lockeçu koşul) vardır.

Kant’ın teleolojik ahlaka karşı deontolojik ahlak felsefesinin “kendinde amaç” ideası, Nozick’in minimal devlet ve Hakediş adalet teorisinin ahlak anlayışının değerlendirilebileceği bir bağlamı biçimlendirir. Kantçı idea, bireylerin –sözgelimi para

gibi- bir araç olarak görülmesine ve kullanılmasına karşıdır; onları, başlıbaşına ya da kendinde bir “amaç” olarak görür. Bunun Nozickçi yorumu, devletin birinden alıp diğerlerine dağıtmasını, bireyleri başkalarına ait olan “iyi” ya da “fayda” uğrunda bir araç gibi kullanmaya eşdeğer görür. Bu yüzden, Nozick’in yan-sınırlamalar ahlakı, amaçların, belki de en istenir amaçların peşinden gidilmesini yasaklar. Bu, bir şeyi yapmaya zorlanmama anlamını taşıyan liberteryen ilkedir.

Peki, bu yan-sınırlamalar, neden “ultra-minimal devlet”in –minimal devlet amacına ulaşmak için- her biri “kendinde amaç” olan “bağımsızlar”ın haklarını yasaklamasını ve bu hak ihlalini de yine her biri “kendinde amaç” olan müşterilerinden aldığı tazminat gibi maddi bir araçla dengelemesini ya da tazmin etmesini sınırlamaz? Diyelim ki, tazminatın “bağımsızlar”a para olarak değil de, koruma olarak ödenmesi, onları araç olarak görmediği biçiminde yorumlansın. Ancak “bağımsızlar”, faydalanmak istemedikleri bir koruma hizmetinden, bir başka fayda uğrunda faydalanmaya zorlanmamışlardır mıdır? Bu, Nozick’in “liberteryen ilke” ya da rızasız bir şeye ya da bir şeyi yapmaya zorlanmama ilkesi doğrultusunda yorumladığı Kantçı buyruğu ihlal etmemiş midir? Peki, ya ultra-minimal devletin müşterileri? Yan-sınırlamalar ahlakı, ultra-minimal devletin müşterilerine kendinde amaç olan varlıklar ya da başlıbaşına kendilikler gibi muamele edilmesi demekse, demek ki yan-sınırlamalar ahlakını ihlal eden, bizzat Nozick’tir.

Ancak yan-sınırlamalar ahlakının içeriğinde, Nozick’in “iyi” ve “fayda”yı önceleyen merkezi “haklar” kavramı doğrultusunda olduğunu düşündüğü birkaç refleksiyon daha vardır. Bu refleksiyonlar, zorlanmamanın ya da hakların ihlal edilmemesinin neden bu denli önemli olduğuna dönük anlaşılması oldukça güç kavramlardır: “Bireylerin ayrı varlıklar oluşu” ve “hayatın anlamı.” Her biri ayrı bir varlık olan bireylerin, hayatı, bir başka kişinin ya da kolektif varlığın “iyi”, “fayda” ya da “değer” kavrayışına göre değil de, kendilerine ait olan “iyi, fayda” ve “değer” kavrayışlarına göre biçimlendirme yetenekleri vardır. Bireyin kendi değerleriyle yaşamını biçimlendirmesi yeteneği, hayata anlam katar.

Acaba bu refleksiyonlar, bireysel hayatın tek bir anının bile daha az anlamlı yapılmaması gerektiğini kapsar gibi görünen “yan-sınırlamalar ahlakı”nı haklılaştırır mı? Sözelimi, ayrı bir varlık olan; ama varlıklı bir varlık olan bir kişinin tercih ettiği

değerlere göre biçimlendirdiği anlamlı hayatı, bir başkasına, sözgelisi, ayrı bir varlığa; ama varlıklı olmayan bir varlığa yardım etmesi için vergilendirilmesiyle değersizleşir mi ya da daha az anlamlı hale gelir mi? Tam tersinden okursak, herkes, kendi değer ve iyi kavrayışına göre yaşamı biçimlendirmeyi ve onu anlamlı hale getirmeyi hak etmez mi? Cevap olumsuzsa, birkaç kişinin kapsamlı hayat planının, diğer milyonlarca insanın hayat planından daha değerli olduğunu kabullenmeliyiz ki bu, “yan-sınırlamalar ahlakını” haklılaştırır. Cevap olumsuz ise, varsayalım ki bir milyon bireysel hayatın milyonlarca anının ya da karesinin daha az anlamlı hale getirildiğini ya da topyekun anlamsızlaştırıldığını kabullenmeliyiz ki, yan-sınırlamalar ahlakından böyle bir sonuç da çıkmaz. Daha da önemlisi, herkes, anlamlı bir hayat yaşamak için ihtiyaç duyulan kaynakların kendisine verilmesini hak etmez mi? Nozick’in argümanlarına bakılırsa, cevabının olumsuz olduğunu ya da olacağını kestirmek güç değildir. Ancak, Nozick’in bir kez daha “yan-sınırlamalar ahlakı”nı ihlal ettiğini kestirmek de güç değildir.

Robert Nozick, bu deontolojik ahlak anlayışından üç adalet ilkesini saptar: İlk Kazanım İlkesi, Transfer İlkesi ve Düzeltim İlkesi. Eğer bir dağılım, bu üç ilkeler setine göre gerçekleşmişse, adildir. Birinci ilke, dışsal dünyadaki bir nesneye ilişkin ilk kazanımın meşru bir biçimde edinilmesini gerektirir. İkincisi, bu ilk meşru kazanımların serbest bir biçimde bir başkasına –sözgelisi bir miras olarak- bırakılabileceğini ya da –sözgelisi, bir hediye veya ödül- olarak verilebileceğini öngörür. Esas olarak, ilk kazanımın meşru olduğu varsayılırsa, bütün adalet sürecinin eylemlerini ve bu eylemlerin tekrarlarını düzenleyen ilke, transfer ilkesidir. Üçüncüsü de, bu aktarım zincirine işlemesi olası adaletsizlikleri retrospektif bir işleyişle düzeltir. Haliyle, bir kişinin şimdiki mülkiyeti, bu adalet ilkelerine uygun olarak gerçekleşmişse, adaletlidir.

Düzeltim ilkesi, “Hakediş” adalet teorisinin “yeniden-dağıtımçı” değil; “tarihsel” bir adalet kuramı olduğunu gösterir. Bu adalet kuramı, “amaç” “sonuç” ya da “durum” ilkelerine bakarak, “herkesten yeteneğine göre herkese ihtiyacına göre” gibi bir dağılımı öngören “örüntülü” (patterned) değil; “herkesten tercih etiklerine göre herkese tercih edildiklerine göre” bir formülü ürettiği için, aynı zamanda “örüntüsüz” (unpatterned) bir adalet kuramıdır. Ve her seferinde bireylerin özgür tercihleri, “tarihsel olmayan” (non-historical) ya da “örüntülü” adalet kuramlarının örüntüsünü bozar. Nozick, bunu, başlangıçta herkesin eşit paylara sahip olduğu “D1 dağılımı”nın, insanların sahip

oldukları paylarının bir kısmını tüm zamanların en iyi basketbolcusu olan Wilt Chamberlain'in oynadığı maçları seyretmeye aktarmayı tercih etmesi ile bozulduğu ve yeni bir dağılımın -D2 dağılımı- ortaya çıktığını gösterdiği "Wilt Chamberlain" argümanında gösterir: D2 dağılımı adildir.

Hakediş adalet kuramının en güçlü belki de cevap verilemez gibi görünen argümanı, budur: "D2 dağılımı" ya da "Özgürlük, örüntüyü bozar." Dolayısıyla, bu yeni D2 dağılımı, eşitsiz bir görüntü sergilese de, adildir. Çünkü D2 gibi Wilt Chamberlain'in zengileştiği, aynı ya da benzer bir yeteneğe sahip olmayan birinin de yoksullaştığı eşitsiz bir dağılım, D1 altında eşit paylara sahip olan bireylerin kendi özgür ya da özerk tercihleriyle biçimlendirdikleri bir sürecin sonucudur. Bu sonuca müdahale etmek, minimal olandan daha kapsamlı bir devleti gerektirir; böyle bir devlet ise, bireylerin rızaları dışında olduğundan meşru değildir. D2 dağılımı gerçekten adil midir?

Bir an, başlangıç dağılımı olan D1 dağılımı altında eşit paylara sahip bir milyon bireyden birinin D2 dağılımına geçişi belirleyen süreci kendi özgür tercihiyle belirlemediğini varsayamaz mıyız? Eşit paya sahip olan bu bireyin öldüğünü ve bir zaman sonra yeniden dirilip hiç kimsenin dokunmadığı payını almaya geldiği düşünülebilir mi? Geriye kalan dokuzyüzbindokuzyüzdoksandokuz bireyin D2 dağılımına ilk dağılımdaki paylarını kat kat artırarak girdiği düşünölsün ki önceki pay, bir kişinin yaşamı kendi değer ya da iyi kavrayışıyla anlamlı hale getirmeyecek kadar değer kaybına uğramıştır. Şimdi D2 dağılımı adil midir? Acaba bu bireyin tercih etmediği D2 dağılımı adil midir? Ya da bu ölüp dirilen bireyin kendi özgür iradesiyle biçimlendirmedikleri bu sürecin doğurduğu sonucu yaşamaya zorlanması, "zorlanmama ilkesi"nin bizzat ihlali değil midir?

Hakediş adalet kuramının en karmaşık parçası, bu kuramın uygulanma maddesi ya da koşuludur: "Lockeçu koşul." Lockeçu koşulun birinci kısmı, özel mülkiyet kazanımını, "emek karıştırma/katma" argümanı ile meşrulaştırmıştır. Nozick, bunu tartışmalı bulur; eleştirir; ama emeğin hakedişi yaratığına inanıp inanmadığı açık değildir. İkinci kısmı, diğerlerine "kâfi miktarda ve iyi derecede" bırakmak koşuluyla bir nesnenin özel mülkiyete geçirilmesini meşrulaştırır. Ancak bu da problemtiktir. A'dan Z'ye kadar harflerin her birinin bir nesneyi özel mülkiyetine geçirmesi, kendisinden sonra gelen

harflere o nesneden “kâfi miktarda ve iyi derecede” bırakmaları koşulu ile meşrudur. Z harfine hiçbir şey kalmayacağına göre, Y'nin özel mülk edinimi meşru değildir

Nozick, Lockeçu koşulu, özel mülkiyetin diğerlerinin durumunun kötüleşmemesi olarak yorumlar. Bunun biri güçlü, diğeri zayıf olmak üzere iki koşulu vardır. Yani, başkalarının durumunun kötüleşmemesi koşulu -Lockeçu koşul- iki biçimde anlaşılmalıdır: Birincisi (güçlü koşul), özel mülk edinişimin bir sonucu olarak diğerlerinin, aynı türden mülkiyeti ve aynı türden kaynakları artık edinmemesi; ikincisi ise (zayıf koşul) ise, artık mülk edinemez olmalarına rağmen diğerlerinin hala kaynaklara ulaşip onları kullanabilmeleri demektir. Nozick'in önerdiği, ikinci yorumdur; yani diğerleri artık mülk edinemez oldukları halde, hala kaynaklara ulaşip onları kullanabilirler: “...zayıf olan koşul karşılanırsa, hiç kimse meşru olarak şikâyet edemez.” Bu, açık ya da kapalı olarak diğerlerinin durumunun -Lockeçu provisionun zayıf koşullu- özel mülkiyet ile serbest pazar düzeneği altında kötüleşmeyeceği ve başka alternatiflere göre durumununun daha iyi olacağını ima eder.

Hakediş adalet kuramında bunun gibi pek çok ima vardır ki, Nozick'in pratikte uygulandığını görmeyi istemediği bir kuram olduğuna işaret eder. Hakediş adalet teorisinin ilkeleri, şimdiki mülkiyet dağılımının insanlık tarihinin başlangıcından şimdiye kadarki meşru kazanım ve transferler silsilesinin bir sonucu ise, adil olacağını söyler. O halde Nozick, insanlık tarihindeki ilk özel mülkiyet kazanımının meşru olup olmadığı gizemini çözmek zorundadır. Bu fiilen olanaksızdır; çünkü tarih, tüm dünyadaki ya da ülkelerde mevcut dağılımın adaletli olmadığı öyküsüdür. Dağılım, tarihin tanıklık edegeldiği şiddetli eylemlerden kitlesel olarak etkilenmiştir. Peki, ne yapmalıyız? Kuramsal olarak, Nozick'in adaletsizliğin düzeltimi ya da “adaletin düzeltim ilkesi”ne başvurmalıyız: Eğer özel mülk edinimine dönük meşru olmayan eylemler meydana gelmemişse, şimdiki dağılımı meydana getirmeliyiz. Ama bu, Nozick için de bilinebilir ve olanaklı değildir.

Onda cenin halindeki ilk kazanım kımıldanışının meşru olup olmadığı bilgisinin obskür doğasını asla bilmediğimiz bir dünyanın şimdiye kadar işleyen aktarım zincirlemesinin her tarihsel kesitine işlediğinden kuşku duyulmayan; ama tarihsel bilgilerden yoksun olduğumuz için Nozick'in önerdiği retrospektif bir paralel mantığı ile geriye doğru gidilerek düzeltilmemiş adaletsizliklerin tercih edilmemiş şimdiki dağılımının

sonuçlarını yaşamak adil değildir; yaşanmaya zorlanmış olmak da, başkalarının faydasına olan bir iyiyi merkezi bir el ile yapmaya zorlanmak gibi, zorlanmama ilkesini ihlal edilmiş bir görünümüdür.

Nozick'in de kabul ettiği gibi, devlet ve adalet kuramının çatısı, kendi entelektüel ağırlığını kaldırmayacak kadar kırılığandır.

Son söz olarak, “Robert Nozick'in Devlet ve Adalet Teorisi” adlı bu tezin “açıklanmamış” ya da “yorumlanmamış” olanın açıklanması ya da yorumlanması gibi bir amacın dışında olduğu belirtilsin. Çoğunlukla, açıklanmış ya da yorumlanmış olandan bahseder. Aşağıdaki beşyüzyıllık bir beyitin birinci dizesinde daha uygundur. Yine de, bu tezde “açıklanmamış” ya da “yorumlanmamış” olanı açıklayan ya da yorumlayan imalar bulunursa, bunların da aynı konuyu bilimsel bir araştırma problemi olarak çalışacak olanlara -şairin ikinci dizede kendi benliğinden yapmasını istediğini yapmalarında yardımcı olması umulur.

“...yüzden, ondaki çizgi ve benlerden çokça konuştun;

Gel, bakışını endama ver; ‘açıklanmış olandan bahsetme’!”

KAYNAKÇA

- ALLEN, R. T. (1998), **“The Political Thought of F. A. Hayek & Michael Polany”**, Transactions Publishers, New Jersey.
- ARNOLD, Matthew (1897), **“The Poetical Works of Matthew Arnold”**, Norwood Press, Norwood Mass.
- BARNETT, E. Randy (1977), **“Whither Anarchy? Has Robert Nozick Justified the State?”**, Journal of Libertarian Studies, Vol. 1, No. 1, pp. 15- 21.
- BARRY, Norman (1986), **“The Concept of Nature in Liberal Political Thought”**, Journal of Libertarian Studies, Vol. VIII, No. 1, pp. 1- 17.
- BELLAMY, Richard (1992), **“Liberalism and Modern Society”**, Polity Press, Cambridge.
- BENEWICK, Robert ve Philip Green, (1998), **“Robert Nozick”**, The Routledge Dictionary of Twentieth-Century Political Thinkers, Routledge, New York. pp.187-188.
- BLOCK, Walter (2002), **“The Libertarian Minimal State: A Critique of Nozick, Levin and Rand”**, The Journal of Ayn Rand Studies, Vol. 4, No. 1, pp.141–160.
- BLUHM, William T. (1971), **“Theories of the Political System, Classics of Political Thought and Modern Analysis”**, Prentice-Hall, Inc, Englewood Cliffs, New Jersey.
- BRIGHOUSE, Harry (2004), **“Justice”**, Polity Press, Cambridge.
- CHILDS, Roy A. JR (1977), **“The Invisible Hand Strikes Back”**, Journal of Libertarian Studies, Vol. 1, No: 1, pp. 23–33.
- COHEN, Gerald Allan (1985), **“Nozick on Appropriation”**, New Left Review, No. 150, pp. 89–105.
- COHEN, Gerald Allan (1986), **“Self-Ownership, World-Ownership and Equality”, Justice and Equality: Here and Now**, ed., F. Lucash, Cornell University Press, Ithaca, New York, ss.108-135.
- CONWAY, David (1990), **“Nozick’s Entitlement Theory of Justice: Three Critics Answered”**, Libertarian Alliance, No. 15, <http://www.libertarianalliance.co.uk>, 01.09.2005.

- DAVIDSON, James Dale (1977), “**Note on Anarchy, State and Utopia**”, Journal of Libertarian Studies, Vol. 1, No. 4, pp. 341- 348.
- DAVIS, Lawrence (1976), “**Comments on Nozick’s Entitlement Theory**”, The Journal of Philosophy, Vol. 73, No. 21, pp. 836–844.
- FRIED, Barbara H. (1995), “**Wilt Chamberlain Revisited: Nozick’s ‘Justice in Transfer’ and the Problem of Market-Based Distribution**”, Philosophy and Public Affairs, Vol. 24, No. 3, pp. 226–245.
- FRIED, Barbara H. (2003), “**Begging with the Question Style: Anarchy, State and Utopia at Thirty Years**”, Philosophy and Public Affairs, Vol. 31, No. 1, pp. 40–64.
- GLASER, Daryl (1995), “**Normative Theory**”, Theory and Methods in Political Science, ed., David Marsh and Gerry Stoker, Macmillan Pres Ltd, London, pp. 21–41.
- HASNAS, John (2005), “**Reflections on the Minimal State**”, Politics, Philosophy and Economics, 2, pp.115–128.
- HAŞLAK, İrfan (2002), “**John Rawls’un Siyaset Teorisinde Adalet Anlayışı**”, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HAYEK, Friedrich (1973), “**Law, Legislation and Liberty: Rules and Order**”, Vol. 1, Routledge and Keagan Paul, London.
- HOBBS, Thomas (2000), “**The State of Nature and the Laws of Nature**”, What is Justice? Classic and Contemporary Readings, ed., Robert C. Solomon and Mark C. Murphy, Oxford University Press, New York & Oxford, pp. 63–72.
- HOLCOMBE, Randall G. (2005), “**Common Property in Anarcho-Capitalism**”, Journal of Libertarian Studies, Vol. 19, No. 2, pp. 3–29.
- HOPPE, Hans-Hermann (2001), “**Democracy-The God that failed: The Economics and Politics of Monarchy, Democracy, and Natural Order**”, Transaction Publishers, New Jersey.
- JOHNSON, R. N. (2005), “**Nozick’s Entitlement Theory**”, <http://www.missouri.edu/~philrnj/nozick.html>, 03.13.2005.

- KANT, Immanuel (1785), “**Fundamental Principles of the Metaphysics of Morals**”, trans., T.K. Abott (1998), Prometheus Books, ?.
- KILCULLEN, John (1996), “**Robert Nozick: Against Distributive Justice**”, <http://www.humanities.mq.edu.au/Ockham/y64117.html>. 07.10.2005.
- KINSELLA, N. Stephan (1996), “**New Rationalist Directions in Libertarian Rights Theory**”, Journal of Liberatrian Studies, Vol. 12, No. 2, pp. 313–326.
- KYLIMCA, Will (1990), “**Contemporary Political Philosophy, An Introduction**”, Clarendon Press, Oxford.
- KYMLICA, Will (1993), “**The Social Contract Tadtion**”, A Companion to Ethics, ed., Peter Singer, Blackwell Publishers, Cambridge, ss. 186- 196.
- LACEY, Alan R (2001), “**Robert Nozick**”, Princeton University Press, Princeton.
- LEMIEUX, Pierre (1998), “**L’Anarcho-Capitalisme: Que Sais-Je?**”, Les Presses Universitaires France, Paris.
- LESNOFF, Michael N. (1999), “**Political Philosphers of the Twentieth Century**”, Blackwell Publishers, Oxford.
- LOCKE, John (1960), “**Two Treastises of Civil Government**”, Everyman’s Library, London.
- LUKASOVA, Adriana (1995), “**Nozick’s Libertarianism: A Qualified Defence**”, Libertarian Alliance, Philosophical Notes, No: 32, <http://www.libertarian-allaince.org.uk>,17. 03.2004.
- NAGEL, Thomas (1975), “**Libertarianism without Foundations**”, The Yale Law Journal, Vol. 85, No.1, pp. 136–149.
- NOZICK, Robert (1974) “**Anarchy, State and Utopia**”, Basic Books, New York.
- NOZICK, Robert (1989), “**The Examined Life: Philosophical Meditations**”, Simon and Schuster, New York.
- NOZICK, Robert (1997), “**Socratic Puzzles**”, Harvard University Press, Cambridge.

- O'NEILL, O (1993), "**Kantian Ethics**", A Companion to Ethics, Ed., Peter Singer, Blackwell Publishers, Cambridge, pp. 175- 185.
- OSTERFELD, David (1980), "**Internal Inconsistences in Arguments for Government: Nozick, Rand, and Hospers**", The Journal of Libertarian Studies, Vol. IV, No: 3, pp. 331- 340.
- PAUL, Jeffrey (1977), "**Nozick, Anarchism and Procedural Rights**", Journal of Libertarian Studies, Vol. 1, No: 4, pp. 337- 340.
- PLANT, Raymond (1991), "**Modern Political Thought**", Blackwell Publishers, Oxford&Cambridge.
- RAWLS, John (1971), "**A Theory of Justice**", Oxford University Press, London.
- RAWLS, John (1991), "**Political Liberalism**", Oxford University Press, New York.
- RAWLS, John (1999), "**Themes in Kant's Moral Philosophy**", John Rawls: Collected Papers, Ed., Samuel Freeman, Harvard University Press, Cambridge, pp. 497- 528.
- ROSS, W. D (1962), "**Kant's Ethical Theory**", Oxford University Press, Oxford.
- ROTH, Timothy P. (2002), "**The Ethics of the Minimalist Government**", Edwar Elgar Publishing Inc., Massachusetts.
- ROTHBARD, Murray (1973), "**For A New Liberty**", Macmillian, New York.
- ROTHBARD, Murray N (1977), "**Robert Nozick and the Immaculate Conception of the State**", Journal of Liberatrian Studies, Vol. 1, No. 1, pp. 45- 57.
- ROTHBARD, Murray N. (2000), "**Egalitarianism as Revolt Against Nature and Other Essays**", Ludvig Von Mises Institute, Auburn.
- RUSSEL, Paul (1987), "**Nozick, Need and Charity**", Journal of Applied Philosophy, Vol. 4, No. 2, pp. 205-216.
- SABINE, H. George (1973), "**A History of Political Theory**", Dryden Press, Hindsale.
- SANCHEZ, Julia (2001), "**An Interview with Robert Nozick**", <http://www.juliansanchez.com/nozick/jsinterview.html>, 15. 01. 2007.

- SANDERS, John T. (1977), “**The Free Market Versus Government: A Reply to Nozick**”, Journal of Libertarian Studies, Vol. 1, No. 1, pp. 35- 44.
- SARFATI, J. Jacques (2005), “**La Critique de John Rawls par Robert Nozick dans Anarchie, État et Utopie**”,<http://www.catalaxia.org/sections.php?op=>, 11.17.2006.
- SCHIMIDTZ, David (2002), “**Introductions**”, Robert Nozick, ed., David Schmidtz, Cambridge University Press, Cambridge. pp. 1–9.
- TEBBLE, Adam James (2001), “**The Tables Turned: Wilt Chamberlain versus Robert Nozick on Rectification**”, Economics and Philosophy, 17, pp. 89-108.
- TRIBE, K. (1999), “**Adam Smith: Critical Theorist**”, Journal of Economic Literature, Vol. 37, No. 3, pp. 609- 632.
- VALLENTYNE, Peter (2006), “**Robert Nozick: Anarchy, State and Utopia**”, Central Works of Philosophy/The Twentieth Century: Quine and After, ed., John Shand, Vol. 5, Acumen Publishing, Cheshman, pp. 86–103.
- WATNER, Carl (1977), “**Benjamin Tucker and His Periodical, Liberty**”, Journal of Libertarian Studies, Vol. 1, No. 4, pp. 317–318.
- WEBER, Max (1978), “**Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology**”, University of California Press, Berkeley.
- WOLFF, Jonathan (1991), “**Robert Nozick: Property, Justice and the Minimal State**”, Stanford University Press, Stanford.
- WOOD, Allen. W. (1999), “**Kant’s Ethical Thought**”, Cambridge University Press, Cambridge.
- YOUNG, Friedrich (1986), “**Nozick and the Individualist Anarchist**”, Journal of Libertarian Studies, Vol. VIII, No. 1, pp. 43- 49.
- YOUNKINS, Edward W. (2002), “**Capitalism & Commerce: Robert Nozick’s Libertarian Framework for Utopia**”, <http://www.quebecoislibre.org/020427-13.htm>, 06.06.2005

ÖZGEÇMİŞ

Taha TANRIKULU, 11 Kasım 1978’de Diyarbakır’a bağlı Termil mezranında doğdu. İlköğrenimini, bu mezranın bağlı bulunduğu köyde yaptı. Orta ve lise öğrenimini ise, Diyarbakır’da tamamladı. 2003’te “27 Mayıs ve CHP” adlı bitirme teziyle Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu.

2004’te Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü “Siyaset ve Sosyal Bilimler” bilim dalına kaydoldu.